

การศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศจากสถาปัตยกรรมในเมืองภูเก็ต

ระหว่างพ.ศ.2411-2468

ปริญญาานิพนธ์

ของ

ปิยะนาถ ลิ้มสกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

มีนาคม 2542

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศจากสถาปัตยกรรมในเมืองภูเก็ต

ระหว่างพ.ศ.2411-2468

บทคัดย่อ

ของ

ปิยะนาถ ลิ้มสกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

มีนาคม 2542

12 1170

ปิยะนาถ ลิ้มสกุล. (2542). การศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศจากสถาปัตยกรรมในเมืองภูเก็ตระหว่าง พ.ศ.

2411 – 2468. ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชมพูนุท นาภิรักษ์,

อาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, อาจารย์กุลวดี จินตวร.

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาถึงอิทธิพลของต่างประเทศจากสถาปัตยกรรมในภูเก็ตระหว่าง พ.ศ.2411 – 2468 มุ่งศึกษาผลจากการที่ชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อกับภูเก็ต โดยใช้สถาปัตยกรรมในภูเก็ตทำการวิเคราะห์

ผลของการศึกษาพบว่า ชาวต่างประเทศเข้ามาภูเก็ตเพื่อติดต่อค้าขาย สินค้าส่งออกที่สำคัญของภูเก็ตคือแร่ดีบุก เนื่องจากภูเก็ตมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์และเป็นที่ต้องการในประเทศแถบยุโรป มีการพัฒนาและเกิดการขยายตัวของกิจการเหมืองแร่ทำให้ต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดการขาดแคลนแรงงานในประเทศรวมทั้งภูเก็ต ประกอบกับเป็นช่วงที่ชาวจีนอพยพเข้ามา จึงมีแรงงานจีนขึ้นในภูเก็ตเป็นจำนวนมาก การเข้ามาของชาวจีนเป็นลักษณะการเข้ามาเพื่อตั้งหลักแหล่งสามารถควบคุมสภาพเศรษฐกิจของภูเก็ตได้เกือบทั้งหมด ชาวจีนบางรายได้สร้างฐานะจากกรรมกรมาเป็นเจ้าของเหมืองแร่ ส่วนชาวอินเดียและชาวตะวันตกเดินทางโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้าขายกับภูเก็ต ชาวตะวันตกได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการพัฒนานำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ในการทำเหมืองแร่ภูเก็ตในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชาวต่างประเทศได้เข้ามามีบทบาทในภูเก็ตทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยชาวจีนเป็นชาติที่เข้ามามีบทบาททุกด้าน ทางด้านการเมืองการปกครองชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นรวมทั้งมีผลกระทบต่อเสถียรภาพความมั่นคงทางการเมืองการปกครองของไทย โดยเฉพาะการเกิดอั้งยี่ ทางด้านเศรษฐกิจทั้งชาวจีนและชาวตะวันตกเข้ามามีบทบาทในกิจการเหมืองแร่ ทำให้เศรษฐกิจของภูเก็ตมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น

ส่วนทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น ภูเก็ตมีการติดต่อค้าขายกับปีนังซึ่งในขณะนั้นเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ เนื่องจากระยะทางที่อยู่ใกล้และการเดินทางติดต่อสะดวกกว่ากรุงเทพฯ ประกอบกับชาวจีนที่อพยพมาอยู่ที่ภูเก็ตส่วนใหญ่มีญาติอยู่ที่ปีนัง ทำให้การติดต่อระหว่างภูเก็ตกับปีนังเป็น

ไปอย่างต่อเนื่อง เกิดการรับวัฒนธรรมจากปิ่นสู่ภูเก็ต ดังนั้นวัฒนธรรมของภูเก็ตจึงเป็นวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมหลายเชื้อชาติทั้งไทย จีน อินเดีย และตะวันตก อีกทั้งวัฒนธรรมแบบจีนผสมตะวันตกที่รับมาจากปิ่นโดยสิ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดคือการสร้างสถาปัตยกรรมในภูเก็ต

สถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบชิโน-โปรตุกีส เป็นสถาปัตยกรรมผสมระหว่างสถาปัตยกรรมแบบจีนกับสถาปัตยกรรมแบบยุโรป โดยมีสถาปัตยกรรมแบบอินเดียเข้ามาผสมบ้างเล็กน้อย จากสถาปัตยกรรมดังกล่าวทำให้ทราบว่าการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศของภูเก็ต และการอพยพเข้ามาของชาวจีน ส่งผลให้ชาวต่างประเทศได้เข้ามามีบทบาททั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมของชาติต่างๆ มารวมเป็นวัฒนธรรมภูเก็ตที่มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างจากที่อื่น

A STUDY OF FOREIGN INFLUENCE ON ARCHITECTURE IN PHUKET

1868 - 1925 A.D.

AN ABSTRACT

BY

PIYANARD LIMSAKUL

Presented in partial fulfillment of the requirements

for the Master of Arts degree in History

at Srinakharinwirot University

March, 1999

Piyanard Limsakul. (1999). A Study of Foreign Influence on Achitecture in Phuket 1868–1925 A.D.

Master thesis, ~~M~~A.A. (History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University.

Advisor Committee : Asst. Prof. Chompunut Nakirak, Mr.Sommai Pinphutthasin,

Miss Kunwadee Jintavorn.

This thesis is about the study of foreign influence on architecture of Phuket during the period of 1868 – 1925 AD. This study is focussed on the results of arising from the foreign connections and made through the analysis of the architecture in Phuket.

It is found that the foreigners came to Phuket for trading where the important export item was tin ore. As Phuket was rich in tin ore which was in great demand of Europe, the mining was developed and expanded to the great extent. A large number of labours were employed causing a labour shortage during the period of King Rama III which was in time the Chinese immigrated and settled down in Phuket. The labour shortage was solved by the Chinese immigration which carried on until the period of King Rama V. The Chinese immigrants who settled down in Phuket were able to controll the economic. Some were wealthy and became mine owners. At the same time the Indians and the European also came there for trading with Phuket. The European began to have their roles in Phuket's mining business during the period of King Rama V. They developed and introduced newly mining tecnologies.

The foreigners had their roles in politics, administrations, economics, socials and cultures. Whereas the chinese took their roles in all aspects. The Chinese roles in administrations included the development of the locals on the one hand and the threat

to political stability by the Chinese riot called Ang Jee on the other hand. The roles of those Chinese and European in mining made the Phuket economics expanded.

Phuket had also trading with Penang (the colony of England) which was near her. So there were trading and communications with Penang was made more than with Bangkok. Most of the Chinese immigrants in Phuket had some relatives in Penang. Through their constant contacts, the Penang culture was transferred to Phuket.

Phuket had a variety of cultures as a result of the cultural mixtures of many races including Thai, Chinese, Indian and European coupled with Sino-Europe cultures from Penang. These were obviously evidenced by the architectures in Phuket.

The Sino-Portugese style of the architecture in Phuket was the blend of the chinese and the Portugese with a fraction of the Indian architectures. We learned from these architectures of Phuket that the foreign trading and the Chinese immigration resulted in the foreigners' roles in politics, administrations, economics, socials and cultures as well as the mixture of the cultures of the people from many nations. Thus Phuket culture is a unique one and can not be found anywhere else in Thailand.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศจากสถาปัตยกรรมในเมืองภูเก็ต
ระหว่าง พ.ศ.2411 – 2468

ของ
นางสาวปิยะนาถ ลิ้มสกุล

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)

วันที่...11...เดือน...สิงหาคม...พ.ศ. 2541

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชมพูนุท นาคริักษ์)

.....กรรมการ

(อาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์)

.....กรรมการ

(อาจารย์กุลวดี จินตวร)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์ ดร.วงเดือน นาราสัจจ์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์สนั่น เมืองวงษ์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ชมพูนุท นาศิริรักษ์ ประธานกรรมการ อาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏภูเก็ต อาจารย์กุลวดี จินตวร ผู้อำนวยการฝ่ายบริหารโครงการ บริษัทบางกอกแลนด์ (มหาชน) จำกัด คณะกรรมการที่ได้กรุณาควบคุมปริญญานิพนธ์ฉบับนี้และได้กรุณาให้คำปรึกษา ตรวจสอบ และช่วยเหลือผู้เขียนมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.วงเดือน นาราสัจจ์ และรองศาสตราจารย์สนั่น เมืองวงษ์ คณะกรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติมในการสอบปริญญานิพนธ์ที่ได้กรุณาตรวจสอบและทำการแก้ไข ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์มาลินี ประเสริฐธรรม ที่ได้กรุณาตรวจทานบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และให้ความห่วงใยลูกศิษย์ทุกคน

ขอขอบพระคุณอาจารย์ประสิทธิ์ ชิดการณ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและช่วยตรวจสอบงานมาโดยตลอด ขอขอบคุณคุณประชา ตันทวนิช และคุณณรงค์ หงษ์หยก ที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์และอนุญาตให้ถ่ายรูปบ้านของท่านทั้งสอง ขอขอบคุณคุณจี.ชิงห์ เศรษฐี นายกสมาคมศรีสุริยวงศ์ และคุณเอวตาร์ กอร์ เศรษฐี ที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณคุณสุจิตรา ลิมสกุล ที่ได้ให้ความเข้าใจวัฒนธรรมหลายอย่างในภูเก็ต และได้กรุณามอบทั้งกำลังใจและกำลังใจให้แก่ผู้เขียน ขอขอบคุณครอบครัวคุณจรรยา ปิลวาสน์ และคุณจันทร์หาญ วชิรากร ที่กรุณาเอื้อเฟื้อที่พักและยานพาหนะทุกครั้งที่ผู้เขียนไปเก็บข้อมูลที่ภูเก็ต

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงสำหรับคุณประธาน ลิมสกุล บิดาผู้ให้การสนับสนุนผู้เขียนในเรื่องการเรียนเสมอมา คุณกัญญรัตน์ ลิมสกุล มารดาผู้ให้กำลังใจ ห่วงใยสุขภาพผู้เขียนตลอดเวลา ขอขอบคุณคุณรัตติยา คุณผล พี่สาวผู้ส่งเสริมในเรื่องการเรียน คุณธนากร ลิมสกุล พี่ชายผู้ให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาด้านคอมพิวเตอร์ทุกประการ คุณปิยะพร ขนุนทอง พี่สาวผู้ให้คำชี้แนะเทคนิคและช่วยเหลือทางเรื่องภาพ ขอขอบคุณครอบครัวทองรับแก้ว ที่แบ่งปันความสุขและแบ่งเบาความทุกข์ให้ผู้เขียนคลายเครียดเสมอมา

ขอขอบคุณคุณณัชชัย วงศ์วิทยากร ผู้ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และช่วยแก้ปัญหาหลายประการ ขอขอบคุณคุณอัครชล ตั้งศิริกุลวงศ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือการจัดทำภาพสไลด์ ขอขอบคุณครอบครัววิริยะกุลนันท์ ที่ได้อำนวยความสะดวกทุกประการในขณะที่ผู้เขียนได้ไปพำนักรูปเล่มปริยฐานิพนธ์ ขอขอบคุณคุณพรจรรย์ วิริยะกุลนันท์ และคุณดวงกมล ทองภูสวรรค์ ที่ให้การช่วยเหลือและเป็นกำลังใจแก่ผู้เขียนตลอดเวลา

สุดท้ายขอขอบคุณคุณพูนทรัพย์ รงคุปตวนิช คุณวิไล พงศ์ภักธิกิจ คุณสุกัญญา พุกกะเวส คุณเสวก สุบรรณเกตุ คุณศุวิล พรสุขเจริญชัย และคุณอิทธิ พานวัฒน์กร พี่ๆ ร่วมรุ่นที่ให้คำชี้แนะ มอบความห่วงใย ดูแลผู้เขียนเหมือนน้องเล็กและเป็นกำลังใจซึ่งกันและกันตลอดระยะเวลาที่เรียนด้วยกัน

ขอขอบคุณทุกคนที่ทำให้ปริยฐานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

หากปริยฐานิพนธ์ฉบับนี้ได้สร้างคุณประโยชน์แก่ผู้ใดก็ตาม ผู้เขียนขอขอบคุณดีทั้งปวงให้แก่บิดาที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ สอนให้ผู้เขียนรักการอ่านและสนใจในศาสตร์หลายแขนง อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้าทุกท่านที่ได้ให้วิชาความรู้ และชี้แนะในเรื่องการเรียนเสมอมา และคณะอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ที่ได้มอบความรู้ทางประวัติศาสตร์ให้แก่ผู้เขียน

ปิยะนาถ ลิ้มสกุล

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ.....	ก
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	ฉ
จุดมุ่งหมายทางการศึกษา.....	ซ
ความสำคัญของการศึกษา.....	ช
ขอบเขตของการศึกษา.....	ซ
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	ฅ
ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	ฅ
แหล่งศึกษาค้นคว้า.....	ญ
นิยามของคำต่าง ๆ.....	ฎ
1 กฎเกี่ยวกับการติดต่อชาวต่างประเทศ.....	3
1. ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อที่ใช้เรียกกฎเกิด.....	4
2. ประวัติความเป็นมาของกลางและกฎเกิด.....	8
3. การติดต่อกับชาวต่างประเทศ.....	11
3.1 การติดต่อกับชาวอินเดีย.....	12
3.2 การติดต่อกับชาวจีน.....	13
3.3 การติดต่อกับชาวตะวันตก.....	15
2 บทบาทของชาวต่างประเทศในกฎเกิด.....	18
1. บทบาทด้านการเมืองการปกครอง.....	22
1.1 การขึ้นมาเป็นผู้นำการปกครองในกฎเกิด.....	22
1.2 การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองการปกครอง.....	26
2. บทบาททางด้านเศรษฐกิจ.....	27
2.1 การทำเหมืองแร่.....	27
2.2 ด้านพาณิชย์กรรม.....	31

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3. บทบาททางด้านสังคมและวัฒนธรรม.....	33
3.1 การปรับปรุงสังคมให้ทันสมัย.....	33
3.1.1 ด้านการศึกษา.....	33
3.1.2 ด้านการสาธารณสุข.....	34
3.2 การธำรงรักษาวัฒนธรรมเดิมของชาวจีน.....	35
3.3 การผสมผสานวัฒนธรรมเข้ากับท้องถิ่น.....	35
3.3.1 ด้านอาหาร.....	35
3.3.2 ด้านภาษา.....	36
3.3.3 ด้านการแต่งกาย.....	36
3.3.4 ด้านประเพณี.....	36
3. อิทธิพลต่างประเทศที่มีต่อสถาปัตยกรรมภูเก็ต (พ.ศ.2411-2468).....	38
1. การแบ่งยุคสมัยสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส.....	47
1.1 อาคารยุคแรก.....	47
1.2 อาคารยุคที่สอง.....	47
1.3 อาคารยุคที่สาม.....	52
2. ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส.....	54
2.1 อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบจีน.....	54
2.2 อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบยุโรป.....	58
2.3 อิทธิพลสถาปัตยกรรมที่ปรับตามสภาพภูมิอากาศจากอินเดีย.....	65
3. แหล่งที่ตั้งอาคารสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส.....	69
3.1 กลุ่มสถานที่ราชการ.....	69
3.2 กลุ่มอาคารบริเวณใจกลางเมือง.....	69

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3.2.1 บ้านพักอาศัยของชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์.....	69
3.2.2 บ้านพักอาศัยของชาวจีนทั่วไป.....	70
3.2.3 ร้านค้าของชาวจีน ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวอินเดีย และชาวไทย เชื้อสายอินเดีย.....	70
3.2.4 โรงเรียนสอนภาษาจีน และสมาคมของชาวจีน.....	70
3.3 กลุ่มอาคารบริเวณซานเมือง.....	70
4 ผลสะท้อนจากสถาปัตยกรรมในภูเก็ต.....	73
1. ลักษณะชุมชนทางการปกครอง.....	75
2. ลักษณะชุมชนทางเศรษฐกิจ.....	76
3. ลักษณะชุมชนทางสังคม.....	77
3.1 ชนชั้นสูง.....	77
3.2 ชนชั้นกลาง.....	78
3.3 ชนชั้นล่าง.....	78
บทสรุป.....	79
ข้อเสนอแนะ.....	83
บรรณานุกรม.....	86
ภาคผนวก.....	95

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพแผนที่จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	1
ภาพแผนที่ภูเก็ต.....	2
1 ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต.....	43
2 ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต.....	43
3 ธนาคารชาร์เตอร์ด.....	44
4 ธนาคารชาร์เตอร์ด.....	44
5 ศาลจังหวัดภูเก็ต.....	45
6 บ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุกีสที่เมืองจอร์จทาวน์ ปีนัง ประเทศมาเลเซีย.....	48
7 บ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุกีสที่เมืองจอร์จทาวน์ ปีนัง ประเทศมาเลเซีย.....	48
8 บ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุกีสที่ภูเก็ต.....	49
9 บ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุกีสที่ภูเก็ต.....	49
10 อาคารยุคแรก.....	50
11 อาคารยุคที่สอง.....	50
12 อาคารยุคที่สอง.....	51
13 อาคารยุคที่สาม.....	53
14 อาคารยุคที่สาม.....	53
15 ลักษณะอาคารแบบจีนที่ปีนัง.....	55
16 ลักษณะอาคารแบบจีนที่ภูเก็ต.....	55
17 สถาปัตยกรรมแบบจีน การเว้นช่องแสง.....	56
18 สถาปัตยกรรมแบบจีน การเว้นช่องแสง.....	56
19 สถาปัตยกรรมแบบจีน การใช้กระเบื้องดินเผา.....	57
20 สถาปัตยกรรมแบบจีน ประตูไม้แบบจีน.....	57
21 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป ชุมชนต่างแบบโค้งครึ่งวงกลม.....	59

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
22 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป ชุมชนต่างแบบโค้งเตี้ย (โค้งเสี้ยววงกลม).....	59
23 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป ชุมชนต่างแบบจั่ว.....	60
24 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป การตกแต่งลวดลายที่หัวเสา.....	60
25 พื้นกระเบื้องที่เจ้าของบ้านสั่งมาจากอิตาลี.....	61
26 รั้วที่เจ้าของบ้านสั่งมาจากฮอลแลนด์.....	61
27 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป ลักษณะของอาเขต.....	64
28 สถาปัตยกรรมแบบอินเดีย หน้าต่างบานเกล็ดไม้ปรับได้.....	66
29 สถาปัตยกรรมแบบอินเดีย แกนไม้หน้าต่างปรับได้.....	66
แผนที่เมืองภูเก็ต แสดงที่ตั้งอาคารสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส.....	67
แผนผังแสดงสภาพอาคารชิโน-โปรตุกีสในเมืองภูเก็ต.....	68
30 บ้านพระพิทักษ์ชินประชา.....	71
31 บ้านพระอร่ามสาครเขตร.....	71
32 บ้านหลวงอำนาจนรารักษ์.....	72
33 สมาคมภูเก็ตยกเกียนสามัคคี.....	72

บทนำ

ภูเก็ตหรือเกาะกลางในอดีต เป็นที่รู้จักในหมู่นักเดินเรือต่างชาติที่แล่นเรือผ่านไปมาในบริเวณนี้ เนื่องจากมีท่าเรือซึ่งสามารถพักหลบพายุได้ ดังนั้นเมืองกลางจึงมีชาวต่างชาติเข้ามาซื้อขายสินค้าและจอดแวะพักเรือก่อนที่จะเดินทางต่อไปยังตอนใต้ของมลายู ดังที่มีหลักฐานปรากฏชื่อเมืองกลางประมาณพ.ศ.700 ในหนังสือภูมิศาสตร์ของนักภูมิศาสตร์ชาวกรีก คลอดิอุส ปโตเลมี (Claudius Ptolemy) ได้บันทึกว่าการเดินทางจากไคร้เส (Chyse)* ลงทางใต้ไปยังแหลมทอง (Golden Khersonese คือแหลมสะการามาเซ็นหรือแหลมมลายู) จะต้องผ่านแหลมจิงซีลอน** (Junk Ceylon) เสียก่อน¹

พุทธศตวรรษที่ 18 กลางเป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ในอาณาเขตของนครศรีธรรมราช ต่อมาจึงถูกรวมอยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัย แต่ภายหลังเมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจเมืองกลางจึงได้เปลี่ยนมาอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรอยุธยา ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายนี้กลางเป็นเมืองหนึ่งที่มีบทบาททางเศรษฐกิจเนื่องจากสินค้าออกสำคัญอย่างหนึ่งของไทยคือดีบุกส่วนใหญ่มาจากเกาะกลาง ทำให้มีชาวต่างชาติหลายชาติสนใจเข้ามาตั้งห้างร้านรับซื้อดีบุกในกลาง เช่น ฮอลันดา เป็นต้น²

รัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กลางได้มีการติดต่อกับอังกฤษอย่างไม่เป็นทางการคือเป็นการติดต่อค้าขายระหว่างท่านผู้หญิงจันทร์รายาเจ้าเมืองกลางกับฟรานซิส ไลท์ (Francis Light)*** ชาวอังกฤษซึ่งทำงานกับบริษัทบริติช อีสต์ อินเดีย (British East India Company) โดยกลางได้ขายดีบุกเพื่อแลกซื้อข้าวในยามขาดแคลนเมื่อครั้งที่ถูกกองทัพ

*ไคร้เส หมายถึง ดินแดนสุวรรณภูมิ

**จิงซีลอน หมายถึง เกาะกลางหรือเกาะภูเก็ต

¹สุนัย ราชภัณฑารักษ์. (2518). ภูเก็ต. หน้า 62.

²กรมศิลปากร. (2511). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 26 (ภาคที่ 44). หน้า 40.

***ต่อมาอังกฤษได้แต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงปีนังและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาราชกปิตัน

พม่าล้อมโจมตีในคราวสงครามเก้าทัพพ.ศ.2328 ดังหนังสือท่านผู้หญิงจีนเขียนถึงฟรานซิส ไลท์ ความว่า “...ดูข้าได้แต่งนายแซมจีนเสมียนอัว คุมเอาดีบุกไปถึงท่านให้ช่วยจัดซื้อข้าวให้...”¹

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพม่าได้ยกกองทัพมารุกรานเมืองกลางใน พ.ศ.2352 ผู้คนจึงอพยพออกจากเมืองหลบหนีภัยสงคราม จนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาวะสงครามสงบลงผู้คนจึงได้อพยพกลับสู่กลางอีกครั้งพร้อมกับการเพิ่มจำนวนของชาวจีน เนื่อง จากในระยะเวลาดังกล่าวสยามเริ่มมีความต้องการใช้แรงงานจ้างแทนการเกณฑ์ไพร่ ขณะเดียวกันเมืองจีน กำลังประสบปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองดังนั้นจึงเกิดการอพยพของชาวจีนเข้าสู่สยามทั้งที่กรุงเทพฯ และหัวเมืองชายฝั่งรวมทั้งกลางและภูเก็ด้วย* ชาวจีนที่เข้ามามีบทบาทในกลางและภูเก็ตแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร และเป็นกรรมกรตามเหมืองแร่ดีบุก ส่วนกลุ่มที่สองเป็นชาวจีนที่ประกอบอาชีพด้านการค้า รวมทั้งการพัฒนาดินเองมาเป็นเจ้าของเหมือง ชาวจีนเหล่านี้ประสบความสำเร็จทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม คือมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีและสามารถแทรกซึมเข้าไปในระบบศักดินาได้² ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประชากรภูเก็ตส่วนใหญ่เป็นกรรมกรจีนที่ทำงานด้านเหมืองแร่ ดีบุก เพราะเมื่อการทำเหมืองขยายตัวเกิดความต้องการแรงงานมากขึ้นจึงมีการส่งกรรมกรมาจากประเทศจีน

¹กลุ่มผู้สนใจประวัติศาสตร์ภูเก็ต. (2528). จดหมายเหตุเมืองกลางและหัวเมืองปักษ์ใต้. หน้า 17.

*เมืองภูเก็ตปรากฏชื่อครั้งแรกสมัยพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ.2169 เดิมเป็นเมืองขึ้นของกลาง แต่ต่อมาในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมืองภูเก็ตมีความเจริญกว่าเมืองกลางเพราะมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์กว่า เมืองกลางได้ถูกลดฐานะลงเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองภูเก็ตในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการจัดระบบณฑลเทศาภิบาล เมืองกลางก็ถูกลดฐานะลงเป็นเพียงอำเภอกลางขึ้นกับเมืองภูเก็ตตั้งแต่พ.ศ.2442

²นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). ปากไก่และใบเรือ. หน้า 143 –145.

โดยตรง* นอกเหนือจากที่อพยพมาเอง¹

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่เมืองกลางซึ่งเดิมเป็นเมืองที่ขึ้นกับกรุงเทพฯ ถูกลดฐานะลงเป็นหัวเมืองขึ้นของภูเก็ตในพ.ศ.2405² ในสมัยนี้ได้มีการขยายตัวของกิจการเหมืองแร่ดีบุกจึงทำให้คนจีนอพยพทวีมากขึ้น คนจีนที่อพยพมาอยู่ที่ภูเก็ตในพ.ศ.2410 มีจำนวนถึง 7,074 คน (ฮกเกี้ยน 5,831 คน แท้จิ๋ว 280 คน มาเก๊า 344 คน ไหหลำ 619 คน)³ การอพยพของคนจีนมีมากที่สุด ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเป็นช่วงระยะที่กิจการเหมืองแร่ดีบุกทางหัวเมืองชายฝั่งตะวันตกกำลังเจริญรุ่งเรืองจึงต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก ประกอบกับคนจีนที่อพยพมาใหม่สามารถพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้องที่อพยพมาอยู่ก่อนแล้ว นอกจากการอพยพของคนจีนแล้วรัฐบาลได้มีนโยบายสนับสนุนให้ชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอังกฤษ ซึ่งมีความชำนาญในการทำเหมืองแร่เข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกในภูเก็ตเพิ่มขึ้นจากที่ชาวจีนได้เข้ามาลงทุนอยู่แล้ว⁴ โดยชาวอังกฤษได้ทำการพัฒนาขยายการทำเหมืองให้เจริญมากขึ้น สภาวะเศรษฐกิจในภูเก็ตจึงเติบโตขึ้นอย่างมากจนมีการก่อตั้งชาร์เตอร์ดแบงก์ที่ภูเก็ตเป็นสาขาย่อยจากชาร์เตอร์ดแบงก์ปีนัง⁵

*มีการส่งเรือไปรับชาวจีนจากเมืองจีนมาภูเก็ตโดยตรง ไม่มีการแวะที่ปีนัง

¹ กนิษฐา ไทเดชะวัฒน์. (2534). บทบาทของขุนนางไทยเชื้อจีนในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2367-2453). หน้า 126.

² สารตราว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตรพระยาถลางไปอยู่ใต้บังคับเมืองภูเก็ต. (จ.ศ.1231).

เส้นหมึก. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 เล่ม 37 เลขที่ 19.

³ ประกาศให้ผู้ว่าราชการเมืองภูเก็ตซื้อมือจีน. (จ.ศ.1229). เส้นหมึก. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 65.

⁴ กรมทรัพยากรธรณี. (2535). กรมทรัพยากร 100 ปี. หน้า 157.

⁵ สถาบันทักษิณคดีศึกษา. (2529). สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529. หน้า 823.

ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การได้แต่งตั้งให้ชาวจีนและลูกครึ่งจีนที่เกิดในเมืองไทยดำรงตำแหน่งสำคัญในการปกครองหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เป็นผลให้ท้องถิ่นเหล่านี้รับวัฒนธรรมต่างชาติตามผู้นำท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊) ซึ่งดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตระหว่างพ.ศ.2444 – 2456¹ ได้มีบทบาทในการพัฒนาภูเก็ตในหลายๆ ด้าน รวมทั้งการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรม

อาคารสถาปัตยกรรมเป็นตัวอย่างที่แสดงว่าภูเก็ตเป็นเมืองที่มีชาวต่างชาติเข้ามาติดต่อกับขายประกอบอาชีพ และตั้งหลักแหล่งอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นภูเก็ตจึงเป็นเมืองที่มีการผสมผสานวัฒนธรรมหลายชาติเข้าไว้ด้วยกันจนกลายมาเป็นลักษณะเฉพาะตัว สิ่งหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นการผสมผสานวัฒนธรรมจากหลายๆ ชาติที่สำคัญคือ สถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบหนึ่งที่เรียกว่า “ชิโน-โปรตุเกส”^{*} ซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดระหว่างพ.ศ.2411 จนถึงพ.ศ.2468

ปัจจัยที่ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกสในภูเก็ตมีดังนี้

ประการที่ 1 การอพยพเข้ามาของชนจีนซึ่งเข้ามาทำงานเป็นกรรมกรในเมืองแร่ และบางรายสามารถเลื่อนฐานะมาเป็นเจ้าของเหมือง ดังเช่นกรณีของหลวงบำรุงจีนประเทศ ต้นตระกูลตันทวณิช (ที่มีลูกหลานสืบสกุลดำรงตำแหน่งราชการที่สำคัญๆ ของท้องถิ่น และเป็นตระกูลที่มีอิทธิพลในมณฑลภูเก็ต

¹นิวตริ ตันไพศาล. (2534). บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ.2411 – 2475. หน้า 174.

*ชิโน-โปรตุเกส หมายถึง สถาปัตยกรรมแบบหนึ่งของภูเก็ตที่มีลักษณะการผสมผสานสถาปัตยกรรมแบบจีน อินเดีย และยุโรปเข้าด้วยกัน โดยมีสถาปัตยกรรมแบบจีนเป็นหลักผสมผสานด้วยสถาปัตยกรรมแบบยุโรปโดยที่โปรตุเกสเป็นยุโรปชาติแรก ที่เข้ามาติดต่อกับเอเชียจึงได้เรียกว่า “ชิโน-โปรตุเกส” สันนิษฐานว่าเริ่มมาจากมาเก๊าหรือมาจากมะละกาซึ่งเป็นอาณานิคมแห่งแรกของโปรตุเกสในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแผ่ขยายมาสู่ปีนัง ภูเก็ตได้รับอิทธิพลผ่านจากปีนัง โดยมีลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นตึกแถวแบบคนจีนคือข้างบนเป็นที่อยู่อาศัยข้างล่างเป็นร้านค้า มีประตูหน้าต่างสลักลวดลายแบบจีน ส่วนเสาและลวดลายตามกำแพงเป็นปูนปั้นแบบตะวันตก และมีหน้าต่างเป็นบานเกล็ดแบบอินเดีย

ในสมัยต่อมา)

ประการที่ 2 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตซึ่งเป็นคนจีนมีความนิยมในสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสเป็นอย่างมาก จึงได้สร้างสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสตามสถานที่ราชการหลายแห่ง เช่น บ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น

ประการที่ 3 การรับวัฒนธรรมมาจากปีนังซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ เนื่องจากการเดินทางจากภูเก็ตไปปีนังนั้นสะดวกและใกล้กว่าไปกรุงเทพฯ และคนจีนที่อพยพมาอยู่ที่ภูเก็ตมีญาติที่อพยพมาจากเมืองจีนอยู่ที่ปีนังเป็นจำนวนมาก จึงเกิดการติดต่ออย่างใกล้ชิดกับปีนังและเป็นผลให้มีการรับวัฒนธรรมมาผสมผสาน

ประการที่ 4 ชาวตะวันตกที่ติดต่อค้าขายและเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ได้นำเอาสถาปัตยกรรมแบบยุโรปเข้ามาก่อสร้างในภูเก็ต ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวภูเก็ตทั้งเชื้อสายไทยและเชื้อสายจีนที่มีฐานะดีพากันก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยตลอดจนร้านค้าแบบจีนผสมตะวันตกขึ้นมา

ประการที่ 5 ชาวอังกฤษบางคนได้เคยไปอยู่ในประเทศอินเดียก่อนที่จะมาอยู่ที่ภูเก็ต ดังนั้นชาวอังกฤษเหล่านี้ก็ได้นำสถาปัตยกรรมที่เคยใช้ดัดแปลงให้เข้ากับภูมิอากาศของประเทศอินเดียมาสร้างในภูเก็ตด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาอิทธิพลของการติดต่อกับต่างประเทศโดยศึกษาจากสถาปัตยกรรมในเมืองภูเก็ตนั้นยังไม่มีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์โดยมากผู้ศึกษาค้นคว้าศึกษาทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะทางด้านผังเมือง ส่วนการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์จะมีเพียงการศึกษาถึงบทบาทของชาวจีนโดยเฉพาะในด้านการค้าเป็นสำคัญ โดยมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

ไชแสง สุชะวันนะ “การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2208 – 2475” วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาถึงอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเน้นการศึกษาอยู่ที่กรุงเทพฯ และมีตามหัวเมืองต่างๆ บ้างเล็กน้อย

ดุษฎี ทายตะคุ “ภูเก็ต : การศึกษาด้านอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยการผังเมือง” วิทยานิพนธ์แผนกวิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาถึงสภาพแวดล้อมกายภาพ เน้นในเรื่องของการวางผังเมืองบริเวณใจกลางเทศบาลเมืองภูเก็ต และการหาแนวทางอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในเมืองภูเก็ต

นิวัตร ดันไพศาล “บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ.2411-2475” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ศึกษาถึงบทบาทของชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกทางด้านเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง และสังคม

อันส์ เททเลฟ และพรใจ ศิริรัตน์ “โครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและพัฒนาเมืองภูเก็ต” งานวิจัยแผนกวางแผนพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ได้ศึกษาถึงชุมชนภูเก็ตในแง่ของสถาปัตยกรรมและการวางแผนนโยบายในการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองภูเก็ต

นพดล สหชัยเสรี “TRADITIONAL CHINESE SHOPHOUSES IN PHUKET (SOUTH THAILAND) AND GEORGE TOWN (PENANG,MALAYSIA) : TOWARDS A POLICY OF CONSERVATION” วิทยานิพนธ์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ได้ศึกษาถึงการพัฒนาของสถาปัตยกรรมภูเก็ตเฉพาะแบบจีน โดยเปรียบเทียบกับยอร์ชทาวน์ในปีนัง ประเทศมาเลเซีย และมีการวางแผนอนุรักษ์

จุดมุ่งหมายทางการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและลักษณะของสถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบชิโน-โปรตุกีส ที่มีอิทธิพลต่างประเทศผสมผสานกัน ตั้งแต่ต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อภูเก็ต และการติดต่อในแต่ละสมัยที่สะท้อนให้เห็นจากสถาปัตยกรรม
3. เพื่อศึกษาผลกระทบของการติดต่อกับต่างประเทศจากด้านสถาปัตยกรรมที่มีต่อภูเก็ต โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ความสำคัญของการศึกษา

1. จะทำให้เข้าใจความเป็นมา และลักษณะของสถาปัตยกรรมภูเก็ตที่สะท้อนให้เห็นถึงการติดต่อกับชาวต่างประเทศ
2. จะทำให้เข้าใจถึงลักษณะการติดต่อกับต่างประเทศ ซึ่งนำไปสู่พัฒนาการของภูเก็ตในฐานะเป็นศูนย์กลางการติดต่อในเขตหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตก
3. จะทำให้เข้าใจถึงผลกระทบจากการติดต่อกับต่างประเทศจากทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสที่มีต่อภูเก็ต

ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ถึงการติดต่อกับต่างประเทศของเมืองภูเก็ต ตั้งแต่ต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 – 2468) โดยทำการศึกษาวิเคราะห์จากอาคารสถาปัตยกรรมในภูเก็ตโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ประกอบกับรูปแบบและสถานที่ตั้งของสถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบชิโน-โปรตุกีส การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าของร้านค้าเจ้าของอาคารบ้านเรือนที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบชิโน-โปรตุกีส แล้วนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เป็นสำคัญ

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

1. ข้อมูลประเภทเอกสาร ได้แก่

- 1.1 เอกสารชั้นต้น ได้แก่ ตำนานเมืองถลาง ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช จดหมายเหตุสมัยธนบุรี รัชกาลที่ 1-3 เอกสารกระทรวงต่างๆ สมัยรัชกาลที่ 4-6 รูปภาพเก่า แผนที่
- 1.2 เอกสารชั้นรอง ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร
- 1.3 อาคารบ้านเรือนที่เป็นสถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบชิโน-โปรตุกีส

2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์เจ้าของบ้าน เจ้าของอาคาร และบุตรหลานตระกูลสำคัญๆ ในภูเก็ต

แหล่งศึกษาค้นคว้า

1. หอสมุดแห่งชาติ (ท่าवासกรี)
2. หอสมุดกรมศิลปากร (เขาโต๊ะชะะ จังหวัดภูเก็ต)
3. ห้องสมุดประชาชนจังหวัดภูเก็ต (ตำบลตลาดใหญ่ จังหวัดภูเก็ต)
4. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
5. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏภูเก็ต
6. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
7. หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร (วิทยาเขตวังท่าพระ)
8. สำนักวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9. ห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT)

นิยามของคำต่าง ๆ (Definitions)

ในปฏิญญานีพนธ์ฉบับนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาค้นคว้า ผู้เขียนได้ให้นิยามของคำบางคำดังต่อไปนี้

1. “ภูเก็ต” (Phuket) หมายถึง จังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย นับตั้งแต่เป็นเกาะกลางมาจนถึงจังหวัดภูเก็ต (พื้นที่จรดทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย และจังหวัดพังงา)
2. “อิทธิพล” (Influence) หมายถึง อำนาจที่ส่งผลให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ในวิทยานีพนธ์นี้หมายถึง การส่งผลให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส โดยกล่าวถึงอิทธิพลของต่างประเทศในลักษณะการติดต่อค้าขาย และลักษณะการติดต่อทางสังคม)
3. “ต่างประเทศ” (Other Countries) หมายถึง ประเทศในยุโรปที่เข้ามาติดต่อค้าขาย และได้พำนักอาศัยอยู่ที่ภูเก็ต เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ เป็นต้น ชาวจีนที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งอยู่ในภูเก็ต และชาวอินเดียที่เข้ามาทำมาหากินในภูเก็ต
4. “สถาปัตยกรรมภูเก็ต” (Phuket Architecture) หมายถึง สิ่งก่อสร้าง เช่น อาคาร บ้านเรือนที่ปลูกสร้างสถาปัตยกรรมแบบต่างประเทศ เช่น สถาปัตยกรรมแบบจีน สถาปัตยกรรมแบบยุโรป และสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสโดยเน้นการศึกษาอยู่ที่สถาปัตยกรรมแบบชิโน – โปรตุกีส โดยมีการปลูกสร้างเป็นชุมชนอยู่ในตัวเมืองเป็นหลัก และปลูกสร้างอยู่นอกเมืองบ้างเล็กน้อย

NUOVA CARTA DELL' INDIA:
Map of Indo-China by Isac Tirion,
published in Salmon, Lo Stato
Presente Di Tutti I Paesi E Popoli
Del Mondo....., Venice, 1738,
Vol. III.

แผนที่ภาคสมทรวินโดจีน เขียนโดย
 ไอแซค ทิเรียน ณ เมืองอัมสเตอร์ดัม
 พิมพ์ที่เวนิส อิตาลี ค.ศ. ๑๗๓๘ (พ.ศ.
 ๒๒๘๑) ปริมาณ ๓

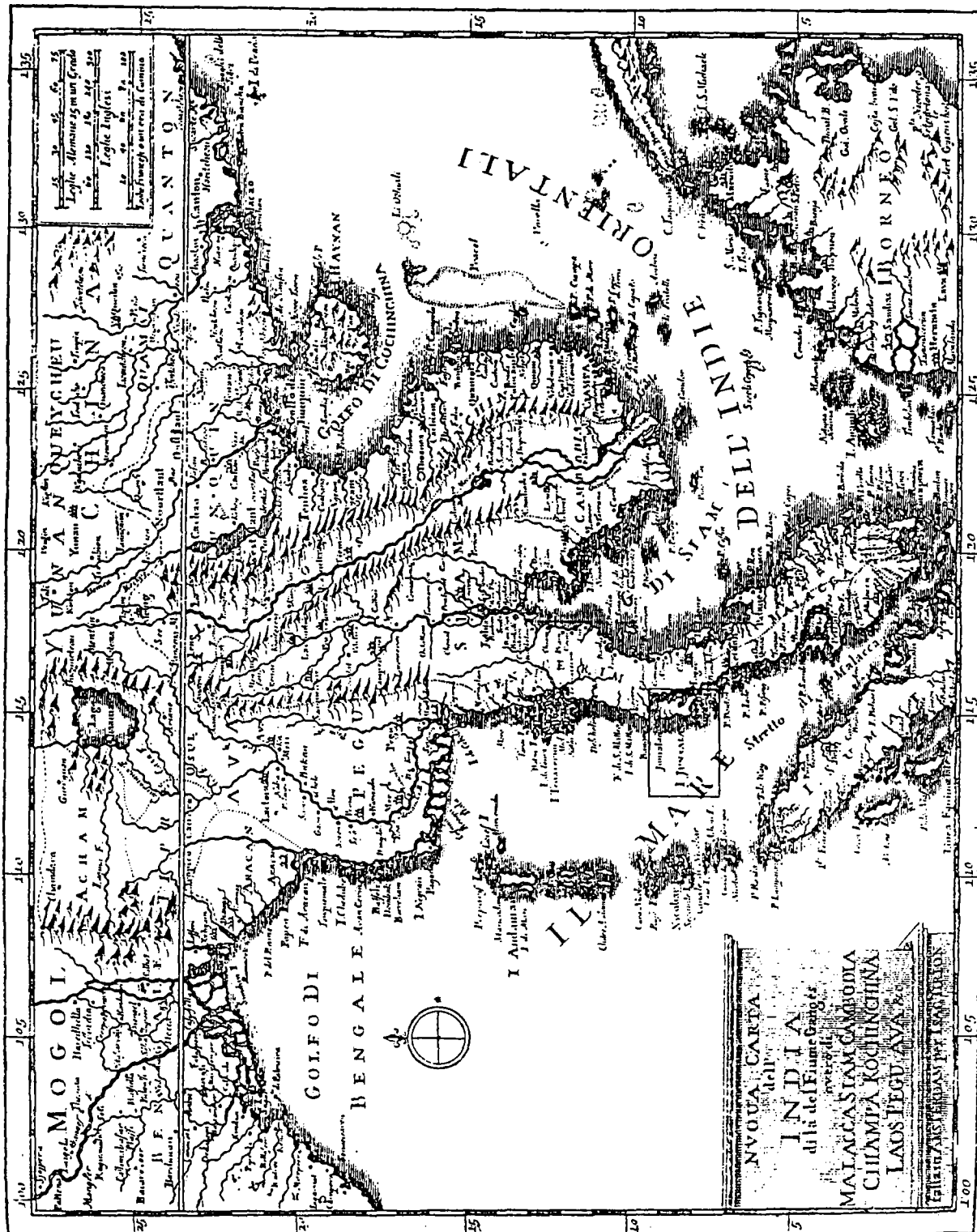
ในแผนที่ มีเกาะกลางทะเลที่คั่นเมืองกลาง
 ปรากฏอยู่ภายในกรอบเหลี่ยม

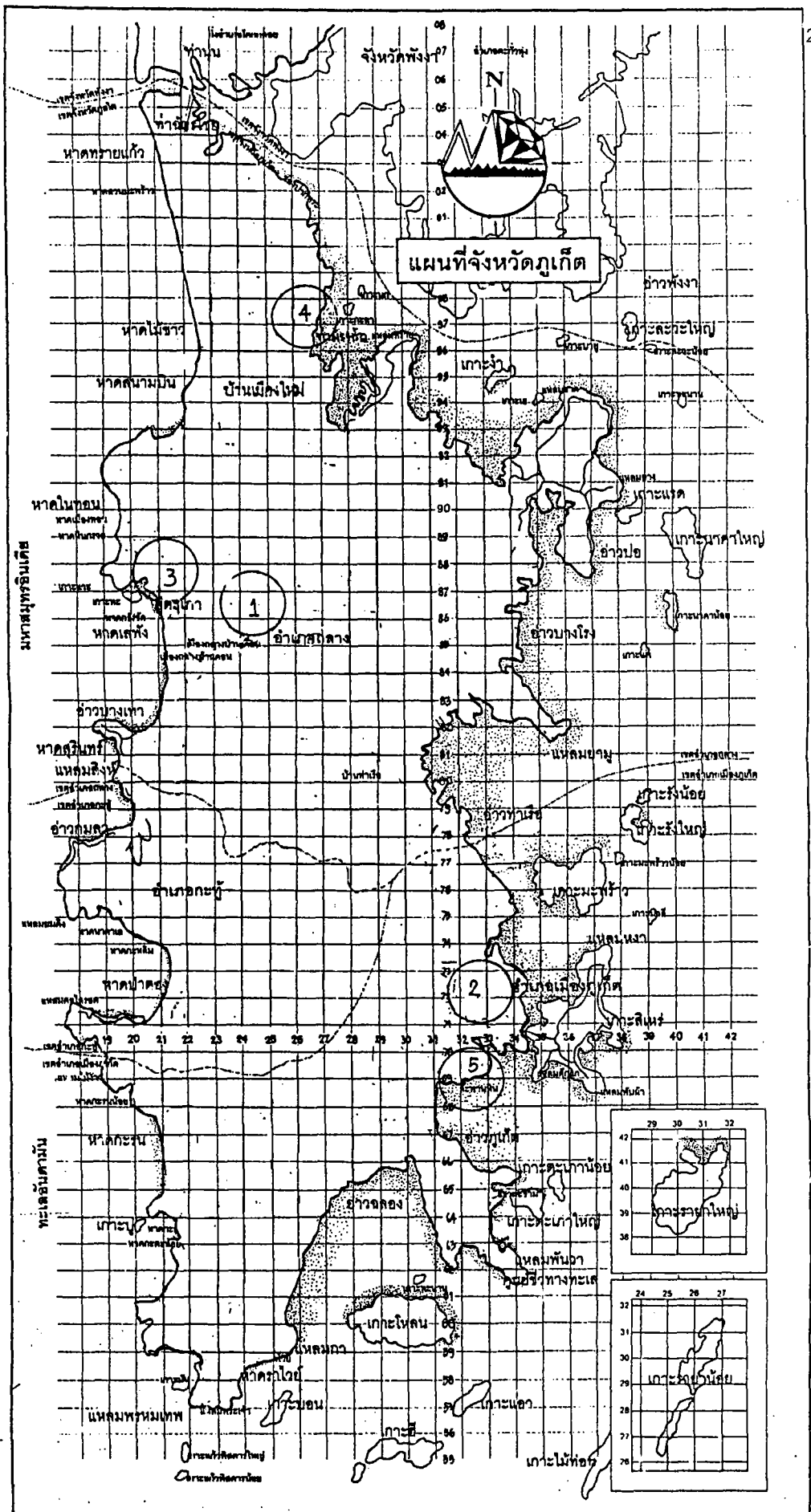
แผนที่
 แผนที่แผนที่แสดงในงานนิทรรศการ

"อนุสรณ์อยุธยา"

๗-๒๑ เมษายน ๒๕๑๐

ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี พระนคร

บทที่ 1

ภูเก็กับการติดต่อชาวต่างประเทศ

ภูเก็ตในปัจจุบัน เดิมเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “เมืองถลาง” สภาพภูมิประเทศของภูเก็คนั้นมีลักษณะเป็นเกาะ อยู่ทางชายฝั่งตะวันตกของภาคใต้ ประกอบด้วยเกาะภูเก็ตซึ่งเป็นเกาะใหญ่ที่สุด และเกาะบริวารอีก 39 เกาะ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดพังงาทางทะเล ทิศตะวันออกติดต่อกับอ่าวพังงาและจังหวัดพังงา ทิศใต้และทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลอันดามัน¹

ภูเก็ตมีลักษณะภูมิประเทศที่ดีคือเป็นเกาะที่มีอ่าวและมีแนวทิวเขาเป็นที่กำบังลมมรสุมได้เป็นอย่างดี ประกอบกับอยู่ติดกับทะเลอันดามันบริเวณด้านตะวันออกของมหาสมุทรอินเดีย จึงทำให้นักเดินเรือต่างชาติที่ต้องแล่นเรือผ่านบริเวณนี้มาจอดแวะพักเรือ เกิดการติดต่อซื้อขายสินค้าเนื่องจากเกาะภูเก็ตหรือเกาะถลางมีแหล่งดีบุกจำนวนมาก* อันเป็นสินค้าที่ชาวตะวันตกกำลังต้องการ² เพราะยุโรปในช่วงที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้มีการคิดค้นนำแร่ดีบุกไปหลอมใช้ประโยชน์ ส่วนทางประเทศตะวันออกยังไม่มี การนำแร่ดีบุกไปใช้ จึงเน้นทางด้านการส่งเป็นสินค้าออกให้แก่ชาวตะวันตก เอกสารของชาวต่างชาติที่เคยเดินทางเข้ามาติดต่อกับถลางมักจะกล่าวถึงถลางว่าเป็นแหล่งที่มีแร่ดีบุกอยู่มาก ดังที่ปรากฏในจดหมายเหตุเจมส์ โลว์ ชาวอังกฤษที่ได้เดินทางมายังถลางราวสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนหนึ่ง

¹กรมศิลปากร. (2532). ถลาง ภูเก็ต และชายฝั่งทะเลอันดามัน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์และเศรษฐกิจ. หน้า 98.

*แร่ดีบุกเป็นสินค้าที่ต้องการกันมาก เพราะสามารถนำไปผสมกับทองแดงเป็นสำริด ใช้ทำเครื่องมือ เครื่องประดับ และรูปเคารพต่างๆ

²สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2504). สารานุกรมไทย เล่ม 6. หน้า 206.

ว่า “...ตีบุกสำหรับที่ทำติดต่อกันมานานหลายปีนั้น นับเป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่งหรือมีฉะนั้น ก็อย่างเดียว ทั้งของเมืองกลางและเมืองทำอื่นๆของสยามซึ่งอยู่ทางใต้ และทางเหนือของเมืองกลางตามหลักฐานอ้างอิง ถึงการเดินทางของกัปตัน ฟอร์เรสท์ในหมู่เกาะนี้ จะพบว่าเกาะกลางในสมัยนั้นผลิตตีบุกได้ปีละ 500 ตัน และ ให้ผลดีกว่าสมัยก่อนหน้านั้นมาก...”¹

1. ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อที่ใช้เรียกภูเก็ต

เอกสารโบราณทั้งของไทยและต่างชาติ จะปรากฏชื่อที่ใช้เรียกเกาะแห่งนี้รวมทั้งเมืองสำคัญในแต่ละสมัยแตกต่างกันไป นับว่าเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าภูเก็ตเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวต่างชาติมาเป็นระยะเวลานาน

นักเดินเรือต่างชาติส่วนใหญ่จะเรียกดินแดนแห่งนี้ว่า “จังก์ซีลอน” (Junk Ceylon) ดังปรากฏในเอกสารของชาวต่างชาติตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์อยู่หลายแห่งดังต่อไปนี้

พ.ศ.2100 งานเขียนของกัลวาโน (A.Galvano) ได้กล่าวถึงอัลบูเคอร์ก (Albuquerque) ข้าหลวงโปรตุเกสที่ส่งทูตมาอยุธยาเป็นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ว่าได้ส่งคณะสอนศาสนามายังสยาม อัลบูเคอร์กได้บันทึกถึงการเดินทางไว้ในการเดินทางครั้งแรกโดยเรียกเมืองกลางว่า “ยุงชะลัม” (lunsalam)² พ.ศ.2205-2206 เดอ บัวส์ (De Bourges) บาทหลวงซึ่งเป็นทูตชาวฝรั่งเศสที่ได้เดินทางมาเผยแพร่ศาสนาคริสต์และทำการค้าขายได้เรียกเมืองกลางว่า “ยังชะลัม” (lansalam) บาทหลวงเดอชัวซี (De Choisy) ผู้ช่วยทูตในคณะทูตฝรั่งเศสที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่งมาเจริญสัมพันธไมตรีกับอยุธยา ได้บันทึกการรายงานการเดินทางมาสู่ประเทศสยาม ได้กล่าวถึงเมืองกลางหรือ “ยองค์เซลัง” (Joncelang) ว่าเป็นท่าเรือที่อุ้นหนาฝาคั่งและ

¹เจมส์ โลว์. (2519). จดหมายเหตุเจมส์โลว์. แปลโดย นันทา วรเนติวงศ์. หน้า 36.

²Colonel G.E.Gerini. (2510). “Historical Retrospect of JunkCeylon Island,” ใน รวมเอกสารเรื่องราวประวัติศาสตร์เมืองกลาง. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอมรฤทธิ์ธารังพร้อม ณ กลาง). หน้า 59.

เป็นที่จอดเรือหลบภัยธรรมชาติได้เป็นอย่างดี¹ พ.ศ.2230 ลาลูแบร์ (Simon de la Loubere) อัครราชทูตฝรั่งเศส กล่าวถึง “เมืองยงชะลัม” (Jonsalam) ว่าตั้งอยู่บนเกาะในอ่าวเบงกอล² เอกสารในสมัยรัตนโกสินทร์ ร้อยโท เจมส์ โลว์ ได้บันทึกถึงการเดินทางมายังเกาะกลาง โดยได้ศึกษาข้อมูลจากกัปตันเจมส์ ฟอร์เรสต์ (Captain James Forrest) เจ้าหน้าที่ของประเทศอังกฤษซึ่งได้เดินทางเข้ามายังกลางราวสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมาประกอบ ซึ่งกัปตันเจมส์ ฟอร์เรสต์ได้เรียกเกาะกลางว่าจังก์ลอน (Junk Ceylon)³ จากหลักฐานการเรียกกลางที่ต่างกัันดังกล่าวอาจสรุปได้ว่าด้วยภาษาที่ไม่เหมือนกันจึงมีการเรียกต่างกััน แต่จะสังเกตได้ว่าไม่ต่างกัันมาก จึงทำให้มีการเรียกผิดเพี้ยนไปเป็นจังก์ลอน

การที่ชาวต่างชาติเรียกชื่อหมู่เกาะแห่งนี้ว่าจังก์ลอนยังได้มีผู้ให้ข้อสันนิษฐานถึงที่มาของชื่อดังกล่าว อาทิเช่น

สมบุรณ์ แก่นตะเคียน ได้วิเคราะห์คำว่าจังก์ (Junk) ไว้ว่า เป็นชื่อเรือท้องแบนหรือเรือสำเภา มีใบเป็นรูปสี่เหลี่ยม เป็นเรือขนาดใหญ่ที่ชาวจีนและอินเดียตลอดจนชาวพื้นเมืองแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใช้กันมาแต่สมัยโบราณ จังก์-ยงก์ หรือ อะจังก์-อะยงก์ (jong,ajong) เป็นภาษามลายู หมายถึงเรือลำใหญ่ที่ใช้กันอยู่แถบนี้ ชาวอาหรับโบราณที่เดินทางไปมาค้าขายแถบทะเลเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รู้จักคำนี้ดี ต่อมาก็ใช้กันอย่างแพร่หลาย ทำให้นักเดินเรือต่างชาตินำไปเขียนตามภาษาของตน* ส่วนคำว่าซีลอน (Ceylon) เป็นชื่อที่ชาวตะวันตกใช้เรียกเกาะลังกา หรือรัตนทวีป (Ratnadvipa) แปลว่าเกาะแก้ว (Isle of Gems)⁴

¹เดอ ชัวซีย์. (2516). จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในค.ศ.1685 และ 1686. หน้า 22.

²Colonel G.E.Gerini. (2510). เล่มเดิม. หน้า 62 – 63.

³เจมส์ โลว์. (2519). เล่มเดิม. หน้า 27.

*ชาวสเปนและโปรตุเกสใช้ junco ชาวฝรั่งเศสใช้ jonque,joncque ชาวดัตช์ใช้ jonk, junk แต่ภาษาในยุโรปบางชาติสมัยโบราณไม่มีอักษร j แต่ใช้ l แทนเสียง j และ y ดังนั้นคำนี้จึงปรากฏว่าเขียนเป็น ion,iunke,iuncks,iunco

⁴สมบุรณ์ แก่นตะเคียน. (2528). เล่มเดิม. หน้า 24.

สุนัย ราชภัณฑารักษ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต ได้ให้ข้อสันนิษฐานที่น่าสนใจไว้ว่า เดิมภูเก็ตไม่ได้มีลักษณะเป็นเกาะเหมือนในปัจจุบันแต่เป็นแหลม ชาวพื้นเมืองเรียกแหลมนี้ว่า “อุยงลาแล” หรือ “อุย้งลาแล” แปลว่าแหลมหย้าคา คงเพราะบริเวณนั้นเต็มไปด้วยหย้าคา ต่อมาก็กลายเป็น “อุย้งลาแล” แล้วเปลี่ยนเป็น “อุย้งสะลา” จนในที่สุดก็กลายเป็นจังก์ซีลอน (Junk Ceylon)¹

ส่วนชื่อที่ปรากฏในเอกสารไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมาที่กล่าวถึงชุมชนขนาดใหญ่ระดับเมืองนั้น คือเมืองถลาง แต่ได้เรียกต่างกันไปอยู่สามชื่อ คือ ถลาง (Thalang) ฉลาง (Chalang) และสลาง (Salang) เอกสารเมืองถลางซึ่งศาสตราจารย์จร สุขพานิช ได้นำมาจากมหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษเรียกว่า ถลาง แต่เขียนไม่เหมือนกันดังนี้ แผ่นที่ 5/ก.เขียนว่า ถลาง แผ่นที่ 37 เขียนว่าถลางและถลาง แผ่นที่ 29 เขียนว่า ถลางบางคลี² คำว่า “ฉลาง” มีผู้สันนิษฐานว่า เป็นชื่อที่เกี่ยวข้องมาจากเมืองชาเลีย (Chalia) เมืองท่าเมืองหนึ่งในแหลมมลายา ชาวพื้นเมืองเรียกเมืองนี้ว่าชาลายัม (Chalayam) ผู้ที่เดินทางมาจากชาลายัมนำชื่อนี้มาเรียกถลาง มีการเปลี่ยนจากชาลายัมมาเป็นฉลาง (Chalayam-Chalang) ส่วนคำว่า “สลาง” เป็นสำเนียงที่ชาวมลายูใช้เรียกเกาะถลาง เพราะชาวมลายูออกเสียง ฉ ไม่ชัด³

ส่วนคำว่าภูเก็ต เอกสารเดิมที่มีการกล่าวถึงภูเก็ตนั่น ใช้คำว่า “ภูเก็ต” ดังเช่นเอกสารเมืองถลางที่ได้มาจากลอนดอน แผ่นที่ 37 เป็นข้อความที่ท่านผู้หญิงจีนเขียนจดหมายไปถึงฟรานซิส ไลท์ ได้กล่าวถึงภูเก็ต โดยใช้คำว่า “ภูเก็ต” ทั้งหมด⁴ ส่วนเอกสารทางราชการส่วนใหญ่ก็เขียนว่า “ภูเก็ต” เช่นกันโดยเฉพาะเอกสารตราต่างๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า

¹สุนัย ราชภัณฑารักษ์. (2517). ภูเก็ต. หน้า 63 – 64.

²จร สุขพานิช. (2512, มกราคม). “เอกสารเมืองถลาง,” แฉลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี. 3(1) : 98,105,107.

³สมบุญ แก่นตะเคียน. (2528). เล่มเดิม. หน้า 26 – 27.

⁴จร สุขพานิช. (2512, มกราคม). เล่มเดิม. 3(1) : 106.

อยู่หัว ใช้คำว่า “ภูเก็ต” โดยตลอด¹ ดังปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128 พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ได้กล่าวถึงคำว่า “ภูเก็ต” ไว้ดังนี้ “... เมืองภูเก็คนั้นเป็นเมืองซึ่งเพิ่งจะมีขึ้นใหม่ๆ ผมกว่าน่าจะมาจากคำภาษามลายูว่า “บุกิต” ซึ่งแปลว่าเขา แล้วจึงแปลมาเป็น “พุเก็ด” ต่อมาบางทีจะมีใครมีความรู้ภาษาไทยดีๆ มาคิดเขียนตัวสะกดเสียใหม่ว่า “ภูเก็ต” ให้สำเนียงคงอยู่อย่างเดิมแต่ให้มีคำแปลขึ้น คือผสมคำว่า “ภู” แปลว่าเขา กับ “เก็จ” แปลว่าฝั่งเข้าด้วยกัน...”² ต่อมาปรากฏว่ามีการใช้ “ภูเก็ต” แทนคำเดิม แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงการเปลี่ยน มีผู้สันนิษฐานว่าเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีที่มาจากจดหมายเหตุเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้³

จากจดหมายเหตุเล่มดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริถึงที่มาของคำว่าภูเก็ตว่ามาจากบุกิตซึ่งหมายถึงภูเขา นอกจากนี้สมบุรณ์ แก่นตะเคียนได้เสนอแนวคิดถึงที่มาของคำว่าภูเก็ตไว้สองประการ ประการแรก อาจจะมาจากการ “ภูการ์” (Pukar) หรือ “ปุดาเก” (Pudouke) ซึ่งเป็นชื่อเมืองท่าในอินเดียได้โดยการเปลี่ยนเสียงจากภูการ์-ภูกัจ-ภูเก็ต ประการที่สอง อาจมาจากคำที่ชาวพื้นเมืองเรียกชาวโปรตุเกสว่า “พุทเกช” แล้วเปลี่ยนเสียงมาเป็น พุเกช-พุเกจ-พุเก็จ-ภูเก็ต⁴

อย่างไรก็ตาม “ภูเก็ต” ในความหมายว่าเมืองแก้วหรือเกาะแก้ว ซึ่งจะมีความหมายใช้สัมพันธ์กับที่ชาวต่างชาติเรียกภูเก็ตว่า “จังก์ซีลอน” (Junk Ceylon) เพราะคำว่าซีลอน (Ceylon) แปลว่าเกาะแก้ว ในประเด็นนี้น่าจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าชื่อเมืองภูเก็คนั้นควรเขียนว่า “ภูเก็ต” ที่มีความหมายว่าเกาะแก้วมาก

¹สารตราตอบเมืองพังงาว่าด้วยบาทหลวงไปสอนศาสนา ณ เมืองภูเก็ต. (จ.ศ.1219). เล่มหมึก. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กห. เล่ม 14 ลำดับที่ 90.

²สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร. (ในพระนามแฝงนายแก้ว). (2502). จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128. พิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพ มหาเสวกเอก พระยาอุดมราชภักดี (โก สุจริตกุล). หน้า 73.

³สุนัย ราชภัณฑารักษ์. (2518). เล่มเดิม. หน้า 70.

⁴สมบุรณ์ แก่นตะเคียน. (2528). เล่มเดิม. หน้า 28.

กว่า เนื่องจากคำว่า “ภูเก็ต” ไม่มีความหมายสัมพันธ์กับคำที่ทั้งชาวพื้นเมืองและชาวต่างชาติเรียกแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม “ภูเก็ต” ในความหมายว่าเมืองแก้วหรือเกาะแก้ว จะมีความหมายซึ่งสัมพันธ์กับที่ชาวต่างชาติเรียกภูเก็ตว่า “จังก์ซีลอน” (Junk Ceylon) เพราะคำว่าซีลอน (Ceylon) แปลว่าเกาะแก้ว ในประเด็นนี้น่าจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าชื่อเมืองภูเก็ตนั้นควรเขียนว่า “ภูเก็ต” ที่มีความหมายว่าเกาะแก้วมากกว่า เนื่องจากคำว่า “ภูเก็ต” ไม่มีความหมายสัมพันธ์กับคำที่ทั้งชาวพื้นเมืองและชาวต่างชาติเรียกแต่อย่างใด

2. ประวัติความเป็นมาของถลางและภูเก็ต

เอกสารเกี่ยวกับเมืองถลางปรากฏขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18¹ โดยระบุว่าถลางเป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มเมืองขึ้น 12 นักษัตริย์ของอาณาจักรนครศรีธรรมราช ดังหลักฐานในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวไว้ว่า “...จึงพญาศรีธรรมโศกราชตรีกันแล้ว ก็ได้สร้างเมืองขึ้น 12 นักษัตริย์ ปะชิดเมืองสายถือตราหนู 1 ฉลุเมืองตานีถือตราวัว 1 ขาลเมืองกะลันตันถือตราเสือ 1 เกาะเมืองปะหังถือตรากระต่าย 1 มะโรงเมืองไทรถือตรางูใหญ่ 1 มะเส็งเมืองพัทลุงถือตรางูเล็ก 1 มะเมียเมืองตรังถือตราม้า 1 มะแมเมืองชุมพรถือตราแพะ 1 วอกเมืองบันไทยปกสมถือตราวานร 1 ระกาเมืองสะอูเลาถือตราไก่ 1 จอเมืองตะกั่วถือตราสุนัข 1 กุนเมืองกระถือตราสุกร 1 เมือง 12 นักษัตริย์หัวเมืองขึ้นแก่เมืองนครศรีธรรมราชมหานคร...”²

สมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงขยายอาณาเขตมาทางใต้ของอาณาจักรซึ่งรวมถึงเมืองนครศรีธรรมราช ตามหลักฐานศิลาจารึกกล่าวไว้ว่า “...เบื่องหวุ่นนรอดคนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ผังทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว...”³ เมื่อเมืองนครศรีธรรมราชตกอยู่ภายใต้การครองของอาณาจักรสุโขทัย ถลางซึ่งเป็นเมืองขึ้นเมืองหนึ่งของนครศรีธรรมราชก็ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัยเช่นเดียวกัน

ต่อมาภายหลังเมื่อมีการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางอำนาจใหม่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ถลาง

¹ ศรัศักร วลลิโถม. (2521). “ชุมชนโบราณภาคใต้,” รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. หน้า 42.

² กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช. หน้า 51.

³ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2521). ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1. หน้า 26.

จึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของอยุธยา ระยะแรกเมืองกลางขึ้นกับฝ่ายกลาโหมแต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนไปขึ้นกับกรมท่า¹ จนสิ้นสมัยอยุธยา ต้นรัตนโกสินทร์รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เกิดสงครามเก้าทัพขึ้นในพ.ศ.2328 ในขณะนั้นเป็นช่วงที่พระยาพิมลขัน เจ้าเมืองกลางถึงแก่อนิจกรรม ยังไม่มีการแต่งตั้งเจ้าเมืองใหม่ พม่าได้ยกทัพมาโจมตีกลาง ท่านผู้หญิงจัน ภรรยาพระยาพิมลขัน และคุณมุก น้องสาวท่านผู้หญิงจัน ได้ระดมไพร่พลสู้กับพม่าจนได้รับชัยชนะ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงแต่งตั้งท่านผู้หญิงจันเป็นท้าวเทพกระษัตรี และคุณมุกเป็นท้าวศรีสุนทร ยกฐานะเมืองกลางจากเดิมที่เป็นหัวเมืองชั้นนอกเมืองตรีขึ้นกับหัวเมืองชั้นนอกเมืองเอก คือนครศรีธรรมราช มาเป็นหัวเมืองชั้นนอกเมืองตรีขึ้นกับกรุงเทพฯ² สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พม่าได้ยกทัพมารุกรานกลางอีกครั้งใน พ.ศ.2352 ครั้งนี้พม่าโจมตีได้สำเร็จ ประชาชนเมืองกลางลี้ภัยอพยพไปอยู่พังงาจนกลางกลายเป็นเมืองร้าง ทางกรมท่าพม่าจะกลับมารุกรานอีกจึงโอนให้เมืองตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่งและกลาง ไปขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อความสะดวกในการปกครอง สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พม่าทำสงครามแพ่งอังกฤษและถูกอังกฤษยึดครองพื้นที่ทางตอนใต้³ ในปีพ.ศ.2368 ทำให้ไม่มีโอกาสมารุกรานไทยอีก ผู้คนพลเมืองจึงพากันกลับมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองกลางอีกครั้ง กลางกลับไปขึ้นกับกรุงเทพฯ ตามเดิม ต่อมาภูเก็ทซึ่งเดิมเป็นเมืองขึ้นของกลางกลับเจริญกว่าเมืองกลางเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่ดีกว่าเพราะมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ลดฐานะเมืองกลางลงเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองภูเก็ตในพ.ศ.2405 โดยมีสารตราดังนี้

...แต่ก่อนเมืองกลางเป็นเมืองใหญ่ เมืองพังงา เมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่ง เป็นหัวเมืองขึ้นเมืองกลาง กลาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงผู้สำเร็จราชการเมืองพังงา เมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองภูเก็ต ทำนุบำรุงไพร่บ้านพลเมืองลูกค้ำวามิช รักษาบ้านเมืองเรียบร้อยผลประ-

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1. หน้า 24 – 25.

²เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). เล่มเดิม. หน้า 136 – 137,145.

³เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3. หน้า 26–27.

โยชนบ้านเมืองก็เจริญบริบูรณ์ขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศบันดาศักดิ์ผู้สำเร็จราชการเมืองขึ้นโดยสมควร แก่ความชอบ แยกเมืองพังงา เมืองดักว้า เมืองดักวู้ เมืองภูเก็จ เป็นเมืองขึ้นกรุงเทพฯ แต่พระยาภูเก็จคิดชักชวนไทจีนมาใส่บ้านใส่เมือง ลุกคำไปมาค้าขายเกิดผลประโยชน์แก่แผ่นดิน ทำนุบำรุงบ้านเมืองเจริญขึ้นกว่าเมืองทั้งปวงพระยาภูเก็จมีความชอบเป็นอันมาก จึงโปรดเกล้าฯ ยกเมืองภูเก็จขึ้นเป็นเมืองตรี พระราชทานนามสัญญาบัตรเลื่อนยศบันดาศักดิ์พระยาภูเก็จให้เป็นพระยาวิชิตสงครามรามฤทธิ์เดชโล่ห์กระษัตราธิราชพิทักษ์ราชสีมามาตยานุชิตพิทักษ์ภักดีพิริยภาพ ผู้สำเร็จราชการเมืองภูเก็จถือศักดินา ๕๐๐๐ แต่เมืองกลางผู้สำเร็จราชการเมืองไม่คิดทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญขึ้นเหมือนแต่ก่อน จึงให้เมืองกลางเป็นหัวเมืองอยู่ใต้บังคับเมืองพังงาครั้งหนึ่ง แล้วมาอยู่ใต้บังคับเมืองดักว้าอีก ครั้นนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่าเมืองกลางเมืองภูเก็จเป็นเมืองตั้งอยู่เกาะเดียวกัน จินพลเมืองๆ ภูเก็จเมืองกลางก็กำเริบชักชวนกันเป็นพวกๆ วิวาทรบกันเนื่องๆ จะจัดหาอาวุธอื่นมาเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองกลางเกลือกจะเป็นที่ขัดขวางแก่ราชการเมืองภูเก็จ จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามสัญญาบัตรให้พระปลัดเมืองภูเก็จ เป็นที่พระยาณรงค์เรืองฤทธิ์ ผู้สำเร็จราชการเมืองกลาง ยกเมืองกลางออกจากเมืองดักว้า ไปเป็นหัวเมืองขึ้นอยู่ภายใต้บังคับเมืองภูเก็จ...¹

กลางเป็นเมืองที่อยู่บริเวณตอนเหนือของเกาะในปัจจุบันคือบริเวณอำเภอกลาง ส่วนภูเก็ตเป็นเมืองที่อยู่บริเวณตอนใต้ของเกาะในปัจจุบันคือเขตเทศบาลเมืองภูเก็ต สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการจัดระบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองกลางก็ถูกลดฐานะลงเป็นเพียงอำเภอกลางขึ้นกับมณฑลภูเก็ต และได้เปลี่ยนแปลงตามการปกครองของทางราชการจนกระทั่งเป็นจังหวัดภูเก็ตในปัจจุบัน ประกอบด้วย อำเภอกลาง อำเภอกะทู้ และอำเภอเมืองภูเก็ต การจัดตั้งภูเก็ตเป็นมณฑลนั้น นอกจากจะมีวัตถุประสงค์ให้มีเอกภาพและเพื่อให้การป้องกันพระราชอาณาจักรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังมีสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการจัดเก็บรายได้ของแผ่นดินให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เนื่องจากก่อนการจัดตั้งมณฑลภูเก็ต สภาพเศรษฐกิจของภูเก็ตได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว สามารถส่งภาษีให้กรุงเทพฯ ได้ปีละ

¹ สรรตราว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตรพระยากลางยกเมืองกลางไปอยู่ใต้บังคับเมืองภูเก็จ.

(จ.ศ.1231). เล้นหมึก. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กห.เล่ม 3 ลำดับที่19.

มาก ๆ แต่รายได้ที่ได้รับถ้าเปรียบเทียบกับความเจริญของการชุดแร่ดีบุกแล้วจัดว่ายังน้อย ทางกรุงเทพฯ จึงได้ส่งข้าหลวงใหญ่ออกไปควบคุมการจัดเก็บภาษีและการปกครอง ให้เป็นระเบียบและปลอดภัยจากการแทรกแซงของต่างชาติ แต่ผลของการจัดตั้งครั้งนั้นยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร¹ ดังนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งภูเก็ตขึ้นเป็นมณฑลเพื่อแก้ไขปรับปรุงระบบเศรษฐกิจด้วย

3. การติดต่อกับชาวต่างประเทศ

นโยบายส่วนกลางของสยามที่มีต่อการเข้ามาของชาวต่างประเทศนั้น เป็นลักษณะของการเปิดประเทศ ชาวต่างประเทศได้รับการปฏิบัติไม่แตกต่างจากราษฎรไทยนัก อาจ会有ความแตกต่างในเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ทางการไทยให้สิทธิแก่ราษฎรไทยมากกว่า แต่ได้รับสิทธิพิเศษคือไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานตามระบบไพร่ ความสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศของไทยนั้นส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์ที่มีอย่างต่อเนื่องและเป็นความสัมพันธ์อันดี มีกรณีเกิดความขัดแย้งอยู่บ้างแต่ไม่รุนแรงมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในภูมิภาคเดียวกัน

จีนเป็นชาติที่มีการติดต่อกับสยามมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยด้วยความสัมพันธ์อันดี ชาวจีนจะได้สิทธิจากทางการไทยมากกว่าชาติอื่น โดยชาวจีนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินได้ และได้รับการยกเว้นไม่ต้องรับราชการทหาร² ไทยได้รับประโยชน์จากการค้าขายกับจีนอย่างมาก และแรงงานจีนได้เข้ามามีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนากายในประเทศสยาม

ส่วนชาวตะวันตกได้รับความสะดวกและความอนุเคราะห์จากทางการไทยหลายประการ อนุญาตให้ตั้งสถานกงสุลในราชธานีของสยามและตั้งโรงเก็บสินค้าได้ตามหัวเมืองต่างๆ แต่สิทธิที่ให้แก่ชาติตะวันตก

¹สุนทร หิรัญวงศ์. (2518). *สภาพการณ์ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลภูเก็ตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* ระหว่าง พ.ศ.2434-2453. หน้า 86.

²ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (2515). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3* (พ.ศ.2325-2394). หน้า 241.

แต่ละชาติอาจจะไม่เท่าเทียมกันขึ้นอยู่กับนโยบายของพระเจ้าแผ่นดินสยามแต่ละสมัย และการเรียกรังสितिใด ๆ จากรัฐบาลไทยต้องไม่มากเกินไปจนก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น¹

ชัยภูมิที่ตั้งอันเหมาะสมของภูเก็ต เป็นผลให้ภูเก็ตเป็นเมืองที่ได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศ ชาวภูเก็ตเองไม่ได้ปิดกั้นการเข้ามาของชาวต่างประเทศ เนื่องจากภูเก็ตเป็นเกาะใหญ่มีประชากรอยู่ไม่หนาแน่น จึงมีที่ว่างให้ตั้งหลักแหล่งขยายชุมชนได้อีกมาก ประกอบกับการติดต่อกับราชธานีเป็นไปด้วยความยากลำบาก ส่วนกลางจึงมิได้เข้ามาควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้การติดต่อกับชาวต่างประเทศ ทำให้เศรษฐกิจของภูเก็ตมีสภาพคล่อง ทำให้ชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวภูเก็ตอยู่ตลอดเวลา โดยสามารถแบ่งการติดต่อกับชาวต่างประเทศของภูเก็ตได้เป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

3.1 การติดต่อกับชาวอินเดีย

หลักฐานที่กล่าวถึงการเข้ามายังคาบสมุทรมลายูของอินเดียไม่ปรากฏปีที่ชัดเจน แต่มีหลักฐานกล่าวไว้ว่าชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดู ได้เดินทางเข้ามายังแหลมทองประมาณเกือบ 2,000 ปีมาแล้ว ชาวอินเดียเหล่านี้ได้นำศาสนาฮินดูและภาษาสันสกฤตเข้ามาเผยแพร่แต่ให้ความสาคัญกับการค้าขายมากกว่าการตั้งถิ่นฐาน²

การเดินทางมายังสยามสมัยโบราณนักเดินทางชาวอินเดียได้ใช้เส้นทางที่สำคัญ 3 สาย คือ สายแรกจากบริเวณเมืองอมราวตีปากแม่น้ำกฤษณาในอินเดียใต้ แล่นเรือมาขึ้นบกที่เกาะตะมะเดินทางผ่านเจดีย์สามองค์ สายที่สองเริ่มจากเมืองตามะลิปติสู่เกาะตะมะผ่านเจดีย์สามองค์ และสายสุดท้ายเริ่มจากเมืองท่ากานจี หรือกานจีรัม แคว้นทมิฬนาฑู อินเดียใต้ แล่นเรือถึงเมืองมะริด ตะนาวศรี แล้วเดินทางต่อไปยังตะกั่วป่า เกาะกลางลงไปแหลมมลายู³ จากเส้นทางการเดินเรือที่นักเดินทางชาวอินเดียได้ใช้ดังกล่าวคงจะเป็นจุดเริ่ม

¹ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (2515). เล่มเดิม. หน้า 251.

²ยอร์ช เซเดส์. (2512). ราชอาณาจักรทะเลใต้. แปลและเรียบเรียงโดย กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. หน้า 71.

³พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข. (2525). "ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ของชุมชนโบราณภาคใต้," ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์-โบราณคดีศรีวิชัย. หน้า 113.

แรกที่ทำให้เกิดการติดต่อค้าขายของชาวอินเดียมายังเกาะกลาง

ในสมัยอยุธยา มีชาวอินเดียกลุ่มใหม่ซึ่งเป็นกุลีที่มากับเรือของชาวตะวันตกชาติต่างๆ ที่เข้ามาติดต่อกับกลาง เป็นผลให้มีชาวอินเดียเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในภูเก็ต และมีการสืบเชื้อสายเพิ่มมากขึ้น*

3.2 การติดต่อกับชาวจีน

การเข้ามาของชาวจีนสู่เกาะกลางปรากฏเป็นหลักฐานในงานเขียนของร้อยเอก อเล็กซานเดอร์ ฮามิลตัน (Captain Alexander Hamilton) เมื่อครั้งเดินทางมายังเกาะกลางในพ.ศ.2243 – 2262 โดยได้กล่าวถึงการขุดแร่ดีบุกว่าทางการสยามได้ให้สิทธิในการขุดแก่พระยาสุรินทราชา เจ้าเมืองกลางซึ่งเป็นคนจีน¹ และในบันทึกของเจมส์ โลว์ ได้กล่าวถึงชาวจีนเจ้าของเตาหลอมดีบุกซึ่งมีเพียงเตาเดียวอยู่ที่หมู่บ้านท่าเรือ² สันนิษฐานได้ว่าในขณะนั้นชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในกลางแล้วแต่คงมีจำนวนไม่มาก ชาวจีนเหล่านี้คงจะเป็นกุลีจีนที่เข้ามาค้าขายกับเรือของชาวตะวันตกเช่นเดียวกับกุลีชาวอินเดียเพราะในสมัยก่อนชาวจีนยังไม่มีการเดินทางอพยพอย่างชัดเจน เนื่องจากสภาพการคมนาคมภายในประเทศที่จะเดินทางไปสู่มณฑลติดทะเลทางใต้เป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก

การเดินทางเข้ามาตั้งหลักแหล่งของคนจีนเป็นจำนวนมากนั้นปรากฏอยู่ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดการอพยพเข้ามาของคนจีนครั้งใหญ่ เนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ

ประการที่ 1 ความต้องการแรงงานของประเทศสยาม คือเริ่มมีความต้องการใช้แรงงานจ้างแทนการเกณฑ์แรงงานไพร่เพื่อสนองตอบการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทย

ประการที่ 2 สภาพปัญหาภายในของจีนซึ่งแยกได้เป็น 2 มูลเหตุ

*ในสมัยอยุธยาซึ่งเป็นช่วงแรกที่ชาวตะวันตกเข้ามาทำการติดต่อค้าขายกับสยามนั้นนิยมจ้างกุลีชาวอินเดียและกุลีชาวจีน เนื่องจากปัญหาในเรื่องของภาษาที่ใช้ติดต่อ และแรงงานเหล่านี้เป็นแรงงานที่หาได้ง่าย ราคาถูก

¹สุเทพ ปานดิษฐ์ และสมหมาย ปันพุทธศิลป์. (2540). กลางหมายเหตุ 40. หน้า 60.

²เจมส์ โลว์. (2519). เส่เมเดิม. หน้า 36.

ประเด็นที่ 1 ปัญหาทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเกิดการขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็ว และการขาดความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่อีกทั้งเกิดภัยธรรมชาติ ทำให้เกิดภาวะการอดอยากขึ้นในประเทศจีน

ประเด็นที่ 2 คือปัญหาทางการเมืองทั้งภายในและภายนอก ภายในนั้นเกิดขบวนการชาวจีนต่อต้านราชวงศ์แมนจู มีการรวมตัวกันเป็นสงครามกลางเมืองในนามของกบฏไต้เผิง ส่วนภายนอกนั้นเกิดสงครามระหว่างจีนกับอังกฤษคือ สงครามฝิ่น¹

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นผลผลักดันให้พลเมืองจีนบางส่วนอพยพออกจากประเทศ ส่วนใหญ่มาจากมณฑลทางใต้ ประชากรเหล่านี้ส่วนมากเป็นจีนฮกเกี้ยนซึ่งมีความถนัดในเรื่องของการทำเหมือง จึงอพยพมาทำงานในแหล่งที่มีการทำเหมืองแร่ดีบุกอันได้แก่บริเวณคาบสมุทรมาลายูมาถึงภาคใต้ของไทย ดังนั้นเมื่อกิจการทำเหมืองแร่ในภูเก็ตขยายตัวมีความต้องการแรงงานมากขึ้น จึงมีชาวจีนอพยพเข้ามาในภูเก็ตเป็นจำนวนมาก ชาวจีนเหล่านี้นอกจากจะมีความถนัดทางการทำเหมืองแล้ว ยังมีความขยัน อดทน จึงเป็นที่นิยม และต้องการของนายจ้างเป็นอย่างยิ่ง การอพยพเข้ามาของชนจีนมีมากที่สุดในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากกิจการเหมืองแร่ดีบุกทางหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกกำลังเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ได้มีการส่งเรือไปรับแรงงานชาวจีนมาส่งยังภูเก็ตโดยตรง โดยไม่ให้พักแวะที่ใดเลย²

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในภูเก็ตนั้นมี 2 ประเภท ประเภทที่ 1 เป็นพวกที่มีอิสระคือเป็นพวกที่อพยพมาเอง ไม่ได้อาศัยความช่วยเหลือจากใคร ประเภทที่ 2 เป็นพวกที่มีข้อผูกมัดกับนายทุนเหมืองแร่ คือนายจ้างเหล่านี้ได้ออกค่าใช้จ่ายในการเดินทางมายังภูเก็ตให้ก่อน ต่อมาชาวจีนเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเภทแรก สามารถพัฒนาตัวเองมาเป็นเจ้าของเหมืองแร่ดีบุกและกิจการต่างๆ และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ภูเก็ต เช่น การเสียภาษีให้แก่รัฐเป็นจำนวนมาก การบริจาคเงินช่วยสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ เป็นต้น จึงทำให้ชาวจีนบางคนเหล่านี้ได้รับตำแหน่งสูงทางราชการไทย ชาวจีนเหล่านี้นิยมส่งบุตรหลานของตนไปศึกษาที่ป็นังและมีการติดต่อทั้งทางด้านการค้าขาย สังคม และวัฒนธรรมระหว่างภูเก็ตกับป็นังอยู่ตลอดเวลา

¹นิวัตร ตันไพศาล. (2534). บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ.2411 – 2475.

หน้า 38 – 41.

²รายงานราชการมณฑลภูเก็ต. (ร.ศ.125 – 129). เส้นหมึก. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.

เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53 เลขที่ 10.

เนื่องจากสามารถติดต่อได้สะดวกกว่าติดต่อกับกรุงเทพฯ หรือเมืองอื่น ชาวจีนเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนในภูเก็ต ซึ่งมีทั้งสถาปัตยกรรมแบบจีน และสถาปัตยกรรมจีนผสมตะวันตกที่เรียกว่าสถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบ “ซิโน-โปรตุเกส” ดังจะกล่าวถึงในบทต่อไป

3.3 การติดต่อกับชาวตะวันตก

สมัยอยุธยาตอนปลายอยู่ในฐานะเมืองตรีภายใต้การปกครองของอาณาจักรอยุธยา ในสมัยนี้หัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตกเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากมีแร่ดีบุกซึ่งกำลังเป็นที่ต้องการของพ่อค้าชาวต่างประเทศอย่างอุดมสมบูรณ์ เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ (Chevalier De Chaumont) ราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ทำการบันทึกไว้ว่าสินค้าสำคัญของไทยคือดีบุกนั้นส่วนใหญ่มาจากเกาะกลาง โปรตุเกสเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาทำการตั้งห้างรับซื้อแร่ในกลางประมาณ พ.ศ.2126 ถึง 2135¹ ต่อมาฮอลันดาได้เข้ามามีอิทธิพลแทนที่โปรตุเกส โดยบริษัทดัชต์อีสต์ อินเดีย ซึ่งมีสถานการณ์การค้าที่บิดาเวียได้ขยายการค้ามายังประเทศสยามในพ.ศ.2144 รัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชาวฮอลันดาตั้งสถานการณ์การค้าได้ในกรุงศรีอยุธยาและปัตตานี² สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ฮอลันดาได้สร้างสถานีเก็บสินค้าคือแร่ดีบุกขึ้นที่เกาะกลางในพ.ศ.2169

ช่วงระยะเวลาที่มีการติดต่อค้าขายกับชาวตะวันตกนี้ ชื่อ “ภูเก็ต” ได้เริ่มปรากฏขึ้นตามหลักฐานที่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้พระราชทานที่ดินให้พวกฮอลันดาสร้างสถานเก็บสินค้าขึ้นที่แถบปากน้ำเจ้าพระยา และให้ตั้งสาขาขึ้นที่เกาะภูเก็ตและนครศรีธรรมราชเพื่อทำการรับซื้อแร่ดีบุกเป็นสำคัญ ดังนั้นเมืองกลางเดิมคงจะเป็นเมืองที่ปกครองโดยขุนนางไทยมีหน้าที่คอยดูแลรักษาผลประโยชน์ของหลวง คือเก็บภาษีอากรจากชาวตะวันตกที่มาติดต่อค้าขาย ส่วนเมืองภูเก็ตนั้นคงจะเป็นเมืองใหม่ที่พวกฮอลันดาตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่รับซื้อสินค้าอีกแห่งหนึ่ง³

¹ กรมศิลปากร. (2530). *รายการสำรวจโบราณคดีเมืองภูเก็ต*. หน้า 6.

² สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. (2520). *ประวัติเมืองภูเก็ต*. หน้า 3.

³ กรมศิลปากร. (2530). *เล่มเดิม*. หน้า 11.

สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อยุรยามีสัมพันธไมตรีอันดีกับชาติตะวันตก โดยเฉพาะฝรั่งเศส ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เมอซิเออร์ เรเน ชาร์บอนโน ชาวฝรั่งเศสมาเป็นเจ้าเมืองกลางและพระราชทานสิทธิพิเศษแก่ฝรั่งเศส ให้ทำการผูกขาดค้าขายดิบๆ ที่เมืองกลางและเมืองขึ้นของกลางได้เพียงประเทศเดียว¹ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเพทราชา พระองค์ไม่โปรดชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวฝรั่งเศส มีการขับไล่ชาวตะวันตกออกจากสยาม² จึงเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกหยุดชะงักลง สมัยอยุธยาตอนปลาย สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองของอยุธยาไม่มั่นคง ชาวกลางได้คบคิดกับชาวมลายูในเมืองกลาง ปล้นเรือสินค้าอังกฤษที่แวะเข้ามาจอดพักเพื่อซ่อมแซมเรือที่เมืองแตร้ แฟรม (Terre Ferm)* ข่มขู่พ่อค้าและลูกเรือตายหมด³ ดังนั้นความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกในสมัยอยุธยาจึงได้ยุติลง

สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ทรงกอบกู้อิสรภาพพื้นฟูบ้านเมืองและรวบรวมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติ แต่สภาพบ้านเมืองในตอนต้นรัชสมัยมีความอดอยากฝืดเคืองด้านเสบียงอาหารและทรัพย์สินเงินทอง⁴ ขณะนั้นเป็นช่วงที่ฟรานซิส ไลท์ (Francis Light) ชาวอังกฤษได้เข้ามาจับซื้อแร่ดีบุกจากเจ้าเมืองกลางและได้ตั้งสำนักงานซื้อขายสินค้าอยู่ที่บ้านท่าเรือ แขวงเมืองกลาง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ฟรานซิส ไลท์ช่วยจัดซื้อปืนไว้สำหรับป้องกันเมืองกลาง และบางส่วนก็ส่งเข้าไปยังกรุงธนบุรี และฟรานซิส ไลท์ได้มีความสัมพันธ์อันดีกับท่านผู้หญิงจัน ภรรยาเจ้าเมืองกลาง⁵ ซึ่งทำหน้าที่ดูแลเมืองหลังจากสามีสิ้นชีวิตและยังไม่มีแต่งตั้งเจ้าเมืองคนใหม่ ทำให้อังกฤษได้เข้ามามีบทบาทในเมืองกลางนับแต่นั้นเป็นต้นมา

¹ กรมศิลปากร. (2530). เล่มเดิม. หน้า 6 – 7.

² กรมศิลปากร. (2507). ประชุมพงศาวดารเล่ม 16 ภาคที่ 27. หน้า 239.

*เมืองแตร้ แฟรม (Terre Ferm) ในปัจจุบันคือ บ้านท่าแฉกร ตำบลวิชิต อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

³ กรมศิลปากร. (2511). ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 23 ภาคที่ 39. หน้า 30.

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. หน้า 437.

⁵ ฟรานซิส ไลท์. (2528). “พระยาราชภักดี,” หนังสืออนุสรณ์ 200 ปี วีรสตรีเมืองกลาง. แปลและเรียบเรียงโดย นันทา วรเนติวงศ์. หน้า 78.

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความสัมพันธ์ระหว่าง
 ท่านผู้หญิงจันกับฟรานซิส ไลท์ ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ฟรานซิส ไลท์ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดซื้อ
 อาวุธให้แก่กลางมากยิ่งขึ้น ในช่วงนี้อังกฤษมีนโยบายที่จะทำการขยายบทบาทของอังกฤษเข้าสู่บริเวณคาบ
 สมุทรมาลายูและช่องแคบมะละกา เมืองกลางเป็นเมืองหนึ่งที่อังกฤษได้ให้ความสนใจ เนื่องจากกลางมีแหล่งแร่
 ดีบุกอุดมสมบูรณ์ และเป็นเมืองท่าที่มีชาวต่างประเทศมาทำการติดต่อค้าขายอยู่ตลอดเวลา แต่ต่อมารัฐบาล
 อังกฤษได้ตัดสินใจเข้าไปปกครองปีนังอันเป็นเมืองท่าเมืองหนึ่งของมลายู เนื่องจากมีสภาพที่ตั้งใกล้ช่องแคบ
 มะละกามากกว่ากลาง ฟรานซิส ไลท์ได้รับแต่งตั้งจากอังกฤษให้เป็นข้าหลวงดูแลเมืองปีนังและได้นำอาวุธ
 ปืนส่งเข้ามาถวายที่กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ พระราชทาน
 บรรดาศักดิ์ให้เป็นพระยาราชกปิตัน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อังกฤษได้พัฒนาเมือง
 ปีนังซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ จนมีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าภูเก็ต เป็นเหตุให้ภูเก็ตต้องถือเอา
 เมืองปีนังเป็นแบบอย่างในด้านการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะกิจการเหมืองแร่ดีบุก และการก่อสร้างอาคาร
 บ้านเรือน เมื่อเข้าสู่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจาก
 วิธีเหมาเมืองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล เป็นการอำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาภูเก็ตอย่างมาก และเป็นผล
 ให้เกิดการสร้างสถาปัตยกรรมต่างประเทศ โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสที่ภูเก็ต

บทที่ 2

บทบาทของชาวต่างประเทศในภูเก็ต

ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายและอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในภูเก็ต ได้เข้ามามีบทบาททั้งทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรมต่อประชาคมแห่งนี้อย่างยิ่ง

ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในภูเก็ต มีทั้งประเภทที่เดินทางแวะพักเรือทำการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าแล้วเดินทางต่อ ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือพวกที่เดินทางเข้ามาค้าขายและตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในภูเก็ต ซึ่งในประเภทนี้ยังสามารถแบ่งย่อยได้อีกเป็นสองกลุ่ม

กลุ่มที่ 1 คือพวกที่เข้ามาพำนักอาศัยอยู่ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ได้แก่ ชาวยุโรปชาติต่างๆ ตั้งแต่โปรตุเกสซึ่งเป็นยุโรปชาติแรกที่เดินทางเข้ามาค้าขายในสมัยอยุธยาและได้เคยตั้งโรงเก็บสินค้าที่ภูเก็ต ตั้งแต่พ.ศ.2054 แต่ภายหลังชาวโปรตุเกสไม่เป็นที่โปรดปรานของพระมหากษัตริย์อยุธยาในสมัยต่อมา ฮอลันดาจึงเป็นยุโรปชาติที่สองที่ได้เข้ามาตั้งโรงเก็บสินค้าที่ภูเก็ตแทนที่โปรตุเกส ดำเนินการค้าในรูปแบบของบริษัทคือ บริษัทดัตช์ อีสท์ อินเดีย จำกัด (The Dutch East India Company)¹ ฝรั่งเศสเป็นชาติที่สามที่เดินทางเข้ามาค้าขาย อังกฤษเป็นอีกชาติหนึ่งที่ได้เข้ามาค้าขายในภูเก็ตในสมัยสมเด็จพระนารายณ์เนื่องจากฝ่ายไทยประสงค์จะให้อังกฤษมาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดาที่มีอิทธิพลมากมาตั้งแต่รัชกาลก่อน แต่ต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยสมเด็จพระเพทราชาไม่ทรงโปรดชาวตะวันตก และได้เกิดความไม่สงบทางการเมืองการปกครองของไทยเป็นผลให้ความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกยุติลง ความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกได้รับการรื้อฟื้นอีกครั้งในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ที่เป็นทางการคือสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อังกฤษเป็นชาวยุโรปที่เข้ามามีบทบาทมากที่สุดในภูเก็ตระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวตะวันตกเหล่านี้ได้มาพำนักอาศัยประกอบอาชีพในภูเก็ตเพียงช่วงระยะหนึ่ง เป็นลักษณะของการเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย เมื่อหมดระยะเวลาของ

¹ Ian Morson. (1993). *The Connection Phuket Penang and Adelaide*. p. 6.

ตนก็จะต้องเดินทางไปยังที่อื่นเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายใหม่หรือเดินทางกลับไปยังประเทศของตน ลักษณะที่วุ่นเหินได้ชัดจากเจ้าหน้าที่ที่เป็นตัวแทนบริษัทการค้าของชาติต่างๆ รวมทั้งบาทหลวงที่เดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ชาวตะวันตกเหล่านี้ไม่ปรากฏการตั้งหลักแหล่ง¹แบบสืบเชื้อสายทั้งในลักษณะของลูกหลานที่สืบทอดเป็นตระกูลหรือการสืบทอดทางตำแหน่งหน้าที่เหมือนเช่นการตั้งหลักแหล่งแบบชาวจีน*

กลุ่มที่ 2 คืออพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในภูเก็ตอย่างถาวร มีลูกหลานสืบเชื้อสายตั้งถิ่นฐานอยู่ในภูเก็ตกลายเป็นชาวภูเก็ตอย่างเต็มตัว ได้แก่ จีน อินเดีย โดยชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศที่มาตั้งหลักปักฐานในภูเก็ตมากที่สุด และด้วยเหตุนี้ชาวจีนจึงเป็นกลุ่มชาวต่างประเทศที่มีบทบาทในภูเก็ตมากที่สุดครอบคลุมทุกด้าน ทั้งการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ชาวจีนเป็นชาติเดียวที่มีบทบาทในการเมืองการปกครองของภูเก็ต ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนมีความแน่นแฟ้นและเป็นไปอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต อีกทั้งคนจีนมีความขยันหมั่นเพียร แรงงานจีนจึงเป็นที่ต้องการอย่างมาก เป็นผลให้ชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศที่ได้เข้ามาอยู่อาศัยในภูเก็ตมากที่สุด จึงทำให้ชาวจีนมีโอกาสดำรงตำแหน่งราชการและได้รับยศบรรดาศักดิ์มากกว่าชาติอื่น เป็นโอกาสให้ชาวจีนเหล่านี้สามารถแทรกซึมเข้าสู่ระบบศักดินาไทย และมามีบทบาททางการเมืองการปกครองภูเก็ตในที่สุด ชาวจีนที่ได้รับยศบรรดาศักดิ์จะเป็นผู้วางรากฐานให้แก่ลูกหลานของตน ทำให้ลูกหลานที่สืบเชื้อสายจีนเหล่านี้กลายมาเป็นตระกูลสำคัญและมีบทบาทในภูเก็ต คนจีนที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ส่วนใหญ่เข้ามาเริ่มต้นด้วยการเป็นกรรมกรเหมืองแร่ ต่อมาสามารถสะสมทุนมีช่องทางพัฒนาตนขึ้นเป็นเจ้าของเหมืองแร่หรือเจ้าของกิจการอื่นจากการที่มีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ภูเก็ตเป็นจำนวนมาก ย่อมเป็นการยากต่อการปกครอง ในข้อนี้นอกจากรัฐบาลจะมีนโยบายนำลูกจีนที่เติบโตในเมืองไทยเช่นคอซิมบี๊มาเป็นผู้นำการปกครองในภูเก็ตแล้ว รัฐบาลยังมี

¹สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร. (ในพระนามแฝง นายแก้ว). (2502). เล่มเดิม. หน้า 88 – 89.

*มีเพียงแต่ลักษณะของลูกครึ่งไทย(ภูเก็ต) – ยุโรป พ่อเป็นชาวยุโรปที่เข้ามาทำการค้าขายและแม่เป็นชาวพื้นเมือง โดยทางฝ่ายพ่อไม่รับผิดชอบเมื่อเสร็จธุรกิจการค้าแล้วก็กลับบ้านเมืองของตน ลูกครึ่งไทย – ยุโรปเหล่านี้หน้าตาเป็นลูกครึ่ง แต่ไม่สามารถพูดภาษาพ่อของตนได้พูดได้เพียงภาษาท้องถิ่นภูเก็ตเท่านั้น

นโยบายในการผสมผสานชาวจีนเหล่านี้เข้าสู่สังคมไทยด้วยการพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์ให้แก่คนจีน และคนไทยเชื้อสายจีนอีกทั้งยังมีการพระราชทานนามสกุลให้แก่ตระกูลที่ทำ าคุณประโยชน์ให้แก่ญาติ อาทิ เช่น

จีนเนี้ยวอี้ หรือ หลวงบำรุงจีนประเทศ เดินทางเข้ามาสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเกิดสงครามฝิ่นที่เมืองจีนจึงได้พาคนล่องเรือมาที่ภูเก็ตซึ่งเป็นช่วงที่เกิดกบฏอั้งยี่ในภูเก็ต กรรมการเหมืองแร่ประท้วงไม่ยอมทำงาน ท่านผู้นี้ได้นำคนของท่านมาทำเหมืองแทนคนงานที่ประท้วงทำให้เหมืองเปิดทำงานได้ จึงได้รับพระราชทานยศเป็น “หลวงบำรุงจีนประเทศ” ภายหลังบุตรชายอีก 2 คนยังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ด้วย คือ ต้นมาใส เป็นพระพิไชยสรรพกิจ และต้นมาเสียง เป็นพระพิทักษ์ชินประชา เพราะได้ร่วมมือกับพระยาวิชิตราชานุประดิษฐ์มหิศรภักดีด้วยการบริจาคเงินในการพัฒนาชุมชน และให้ยืมแรงงานมาช่วยในการสร้างถนน ภายหลังบุตรชายของพระพิทักษ์ชินประชาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนชินสถาน พิทักษ์และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบบประชาธิปไตยก็ได้ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีและสมาชิกผู้แทนราษฎรภูเก็ต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามสกุลให้พระพิทักษ์ชินประชาในพ.ศ. 2459 เป็นตระกูล “ตันทวณิช”¹

จีนตันจิ้นหงวน หรือ หลวงอนุภาณุเกศการ มีพ่อเป็นคนจีนอพยพมาจากเมืองจีนมาแต่งงานกับคนพม่าแล้วมาอยู่ภูเก็ต พี่ชายคนโตของตันจิ้นหงวนได้เข้ารับราชการเป็นหลวงประเทศจีนอาร์ักษ์ และได้รับพระราชทานนามสกุลจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นตระกูล “หงษ์หยก” ระหว่างที่อยู่กับพี่ชาย ตันจิ้นหงวนได้ช่วยพี่ทำการค้าและได้ไปฝึกทำเหมืองจนมีความชำนาญ ภายหลังได้มีกิจการเหมืองแร่เป็นของตัวเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากมิสเตอร์สก็อตต์ (Mr.Scott) ชาวอังกฤษที่ทางการได้ส่งมาพัฒนาเหมืองแร่ในภูเก็ต เหมืองของตันจิ้นหงวนเป็นเหมืองแร่แห่งแรกในภูเก็ตที่ได้มีการนำเครื่องจักรมาใช้ ภายหลังได้รับพระราชทานนามว่า “เหมืองเจ้าฟ้า” และตันจิ้นหงวนได้รับการพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงอนุภาณุเกศการ” บุตรหลานของหลวงอนุภาณุเกศการได้ดำรงตำแหน่งสำคัญต่อมาอีกหลายคน เช่น คุณ

¹ประชา ตันทวณิช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิ้มสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 98 ถนนกระบี่ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนกรกฎาคม 2539.

วิรัช หงษ์หยก อดีตประธานสภาจังหวัดภูเก็ต รวมทั้งเป็นอดีตนายกเทศมนตรีภูเก็ต เป็นต้น¹

จินตันคิวต หรือ หลวงอำนาจนารักษ์ ได้อพยพมาจากเมืองจีน ประสบความสำเร็จในการทำกิจการเหมืองแร่อย่างมาก เป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนา มีศีลธรรมเป็นที่นับถือแก่คนทั่วไปจนได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนันตำบลกะทู้และกรรมการพิเศษภูเก็ต ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น “หลวงอำนาจนารักษ์” ในพ.ศ. 2456 และได้รับพระราชทานนามสกุลเป็นตระกูล “ตันทเวส” หลวงอำนาจนารักษ์ผู้นี้เป็นผู้ทำให้เกิดประเพณีกินเจอันเป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงประจำจังหวัดภูเก็ตสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน²

จินตันเพ็กฮวด หรือ พระอร่ามสาครเขตร เป็นบุตรคนที่ 4 ของหลวงอร่ามสาครเขตร (ตันหิมจ้าว) ได้ไปศึกษาภาษาอังกฤษที่ป็นัง เมื่อกลับมาได้ทำการพัฒนากิจการเหมืองแร่ต่อจากบิดาประสบความสำเร็จอย่างสูงจนกลายเป็นเศรษฐีอันดับหนึ่งของภูเก็ตในสมัยนั้น ได้สร้างสาธารณประโยชน์ คือ สะพานพระอร่ามสาครเขตร ข้ามคลองบางใหญ่ที่ถนนภูเก็ตและยังได้บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือทางราชการอยู่เสมอ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงอร่ามสาครเขตร” ในพ.ศ. 2455 และพระราชทานนามสกุลว่า “ตันทัยย์” ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2471 ได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระอร่ามสาครเขตร”³

นอกจากชาวจีนที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีชาวจีนที่มีบทบาทและร่วมพัฒนาภูเก็ตอีกหลายท่าน เช่น ตันเซียงเฮอะ หรือ ขุนชนานีเทศ ตันตระกูล “ทองตัน” ตันปาค หรือ ขุนวิเศษนุกุลกิจ ตันตระกูล “อุดมทรัพย์” เป็นต้น ลูกหลานบุคคลในตระกูลเหล่านี้ยังคงมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูเก็ตเช่นเดียวกับบรรพบุรุษสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ชาวจีนเหล่านี้ได้วางรากฐานในการพัฒนาภูเก็ตครอบคลุมเกือบทุกด้าน สามารถจำแนกบทบาทด้านต่างๆ ได้ดังนี้

¹ณรงค์ หงษ์หยก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิมสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บริษัททอณูฯและบุตรอำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนกรกฎาคม 2539.

²โอภาส สุกใส และคนอื่นๆ. (2533). *เล่มเดิม*. หน้า 92 – 93.

³แหล่งเดิม. หน้า 94 – 95.

1. บทบาทด้านการเมืองการปกครอง

ชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในภูเก็ตมีบทบาทในทุกด้านของภูเก็ต แต่ชาวต่างประเทศที่มีบทบาทและส่งผลกระทบด้านการเมืองการปกครองของภูเก็ตที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีชาวจีนเพียงชาติเดียวเท่านั้น บทบาทด้านการเมืองการปกครองของชาวจีนแสดงถึงการได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลไทยให้เป็นข้าราชการเข้ามาปกครองภูเก็ต นอกจากนี้การเข้ามาอาศัยของชาวจีนยังมีผลต่อความมั่นคงทางการเมืองการปกครองของภูเก็ตโดยมีบทบาทดังต่อไปนี้

1.1 การขึ้นมาเป็นผู้นำการปกครองในภูเก็ต

หลักฐานที่กล่าวถึงชาวจีนที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองของภูเก็ตปรากฏอยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ คอซิมบี้ ณ ระนอง ซึ่งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี และโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต การที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ทางหัวเมืองชายฝั่งตะวันตกเนื่องจากบิดาคือคอซู้เจียง ณ ระนอง ผู้เป็นต้นตระกูล ณ ระนองได้เดินทางอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองระนองในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังปรากฏในตำนานเมืองระนองได้กล่าวไว้ว่า

...เมืองระนองมีชื่อปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 และที่ 2 ว่าเป็นเมืองหนึ่งที่พม่ายกทัพผ่านเข้ามาเพื่อไปตีเมืองชุมพรเท่านั้น ต่อมาเมืองระนองเห็นจะร่วโรยไปไม่มีภูมิฐานเป็นบ้านเมือง เพราะปรากฏในจารึกประวัติ พระยาดำรงสุจริต (คอซู้เจียง) ต้นตระกูล ณ ระนอง ว่า พระยาดำรงสุจริตเมื่อครั้งยังเป็นจินคอซู้เจียงได้พาพวกจีนเข้ามาทำเหมืองขุดแร่และค้าขายที่ระนอง ซึ่งเวลานั้นยังเป็นแขวงเมืองชุมพร และเป็นป่ารก้างว่างเปล่าอยู่มาก ไม่มีเรือกสวนไรร่น้ำที่ท่าเลที่ทำมาหากิน มีราษฎรไทยและจีนตั้งบ้านเรือน 17 หลังคาเรือนเท่านั้น ครั้นเมื่อพระยาดำรงสุจริตมาตั้งทำเหมืองขุดแร่และค้าขายเจริญขึ้น มีผู้เข้ามาอาศัยทำมาหากินมากในพ.ศ.2387 รัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้จินคอซู้เจียง คือ พระยาดำรงสุจริตเป็นผู้ว่าราชการเมืองระนอง เป็นหัวเมือง

ขึ้นเมืองชุมพร...¹

ต่อมาคอซู้เจียง ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาดำรงสุจริต ผู้ว่าราชการเมืองระนองแล้ว บุตรของคอซู้เจียงได้เข้ามารับราชการไทยเป็นบุคคลสำคัญในการปกครองหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกทั้งสิ้น ได้แก่ บุตรคนโต คอซิมเจ่ง เป็นหลวงศรีโลหะภูมิพิทักษ์ บุตรคนที่ 3 คอซิมจั่ว เป็นหลวงศรีสมบัติ และเป็นพระยาอีกถึงสี่คน คือ คอซิมก้อง บุตรคนที่ 2 เป็นพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี ต่อมาภายหลังเป็นพระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง คอซิมขิม บุตรคนที่ 4 เป็นพระยาอภัยภูตกตทศรักษา ผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ คอซิมเติก บุตรคนที่ 5 เป็นพระยาจตุรราชโกศการ จางวางกำกับราชการเมืองหลังสวน และบุตรคนสุดท้ายคนที่ 6 คอซิมบี้ เป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต²

ก่อนที่คอซิมบี้ ณ ระนอง จะมาเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตนั้นได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระยาอภัยภูตกตทศรักษา ผู้ว่าราชการเมืองกระบี่อยู่ก่อน ต่อมาภายหลังเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสหัวเมืองทางใต้ในพ.ศ. 2433 ทรงทอดพระเนตรเห็นว่าคอซิมบี้จัดการทำนุบำรุงเมืองกระบี่ได้ดีแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระยาอภัยภูตกตทศรักษา (คอซิมบี้) ขึ้นเป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้ว่าราชการเมืองตรังซึ่งเป็นเมืองใหญ่สำคัญกว่าเมืองกระบี่ และเลื่อนพระศรีโลหะภูมิพิทักษ์ (คอซิมขิม) ขึ้นเป็นพระยาอภัยภูตกตทศรักษา ผู้ว่าราชการเมืองกระบี่แทน ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการปกครองหัวเมืองเป็นมณฑลเทศาภิบาล ทรงยกเมืองภูเก็ตขึ้นเป็นมณฑลภูเก็ตและโปรดเกล้าฯ ให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี้ ณ ระนอง) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต³

พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตอยู่ถึง 12 ปี ตั้งแต่

¹กรมศิลปากร. (2511). "ตำนานเมืองระนอง," ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 50 เล่ม 30. หน้า 71

²แหล่งเดิม. หน้า 46.

³แหล่งเดิม. หน้า 28 - 29.

พ.ศ. 2444 – 2456¹ ตลอดระยะที่ดำรงตำแหน่งนั้นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้พัฒนามณฑลภูเก็ต เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับป็นหัวเมืองมลายูในเขตปกครองของอังกฤษ เนื่องจากถาดินแดนแถบภาคใต้ของไทยมีความล้าหลัง เศรษฐกิจตกต่ำจะทำให้อังกฤษใช้เป็นข้ออ้างเข้าแทรกแซงและยึดครองไปในที่สุด เมื่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้เข้ามาบริหารงาน และทำนุบำรุงบ้านเมืองในด้านต่างๆ ทำให้เงินรายได้ของภูเก็ตมีมากกว่างบประมาณเดิมของมณฑลภูเก็ต ด้วยการหาเงินนอกงบประมาณเพิ่มเติม² และได้นำมาใช้ในการสร้างบ้านเมืองโดยเปลี่ยนแบบอย่างจากป็น จึงทำให้เกิดการสร้างสถาปัตยกรรมในภูเก็ตทั้งแบบจีนและแบบตะวันตก และจากการที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเป็นคนไทยสืบเชื้อสายจีนได้ทำการติดต่อค้าขายกับป็น ทั้งเป็นผู้แสวงหาความรู้ เป็นคนทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ทำให้ท่านผู้นำผู้นี้มีความนิยมชมชอบในสถาปัตยกรรมทั้งแบบจีนและตะวันตก ดังนั้นในสมัยที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ได้ดำริให้ก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ให้เป็นสถาปัตยกรรมทั้งแบบยุโรป และแบบชิโน-โปรตุกีสหลายแห่ง เช่น ศาลากลางจังหวัด ธนาคารชาร์เตอร์ด์ บ้านพักคลังจังหวัด เป็นต้น

ทางด้านการเมืองการปกครองพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของสมุหเทศาภิบาลมณฑล คือเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการทั้งปวงในมณฑลและตรวจตราดูแลความสงบสุขของราษฎรได้เป็นอย่างดี ในการจัดระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลนั้นมีปัญหาอยู่สองประการ ประการที่ 1 รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้ทันในเวลาที่ส่งข้าหลวงเทศาภิบาลไปดำเนินการเนื่องจากการขาดแคลนกำลังเจ้าหน้าที่ที่จะมาช่วยข้าหลวงเทศาภิบาลทำนุบำรุงบ้านเมืองในด้านต่างๆ และประการที่ 2 รัฐบาลขาดเงินงบประมาณที่จะใช้พัฒนามณฑลให้มีความเจริญก้าวหน้า ปัญหาประการแรกพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้ดำเนินการจัดระบบการปกครองในท้องถิ่นมณฑลภูเก็ตขึ้นใหม่มีการจัดการทำงานทั้งระดับตำบล อำเภอ

¹ ตรีณี แก้วม่วง. (2526). พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) : ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ.2444 – 2456. หน้า จ.

² นิวัตร ตันไพศาล. (2534). บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ.2411 – 2475. หน้า 168.

เจ้าเมือง ข้าหลวงเทศาภิบาลเพื่อให้เจ้าหน้าที่ทุกหน่วยงานทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ¹ ส่วนปัญหาการขาดงบประมาณที่จะใช้ในการพัฒนาบ้านเมืองพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้จัดการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ ทำให้งบประมาณที่จะนำมาใช้พัฒนาบ้านเมืองในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น

ผลงานทางการเมืองการปกครองของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีอีกประการหนึ่งคือ การปกครองชาวจีนที่เข้ามาประกอบอาชีพในมณฑลภูเก็ต พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้แบ่งระดับการปกครองชาวจีนตามประเภทของคนจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในภูเก็ต ดังนี้

ประเภทที่ 1 ได้แก่ชาวจีนที่มั่งมีนั้นประกอบอาชีพโดยสุจริตและพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของคนไทย

ประเภทที่ 2 ได้แก่ชาวจีนที่เกิดในไทยและมีความผูกพันกับคนไทยและประเทศไทยกว่าคนจีนประเภทอื่นๆ

ประเภทที่ 3 ได้แก่ชาวจีนในบังคับของชาวตะวันตก โดยยอมตนเป็นคนในปกครองของกงสุลชาติตะวันตกที่มีอยู่ในไทย เพื่ออภิสิทธิ์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจบางประการ

ประเภทที่ 4 ได้แก่ชาวจีนที่เป็นฝ่ายของเก๊กเหม็ง ซึ่งประพัตต์ตัวเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลแมนจูของชาวจีนในขณะนั้นจนต้องเดือดร้อนอพยพออกจากประเทศจีน

ประเภทที่ 5 ได้แก่ชาวจีนที่ฝักใฝ่ในปัญหาทางการเมือง และปฏิบัติตนเป็นเหมือนสายลับของรัฐบาลจีนในขณะนั้นเพื่อความดีความชอบของตน

พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้ปกครองชาวจีนประเภทต่างๆ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน คือ ในสองประเภทแรกนั้นปกครองเช่นเดียวกับราษฎรไทย มีสิทธิต่างๆ ไม่แตกต่างจากราษฎรไทยนัก ส่วนคนจีนสามประเภทหลัง จะทำการปกครองควบคุมดูแลความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เพื่อส่งข่าวมายังกรุงเทพฯ ให้ดำเนินการแก้ไขได้ทันเวลา²

¹ ตรีุณ แก้วม่วง. (2526). เล่มเดิม. หน้า 192 – 195.

² แหล่งเดิม. หน้า 198 – 199.

1.2 การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองการปกครอง

การที่มีชาวจีนอพยพมาอยู่ในภูเก็ตเป็นจำนวนมาก ย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเมือง การปกครองภูเก็ต ชาวจีนที่อพยพมาอยู่แบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ บางครั้งทางรัฐบาลไทยต้องส่งข้าราชการไทยไป ระวังการวิวาทของชาวจีนที่ภูเก็ต เช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งพระยาเทพวรชุน ไประงับการวิวาทระหว่างจีนตันบูน พวกของจีนบุนเถากับจีนเตียวอัน พวกของจีนจี่หิ้น¹ กลุ่มชาวจีนเหล่านี้ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมลับหรืออั้งยี่ ทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและให้การช่วยเหลือ แก่คนจีนที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทย จากพฤติกรรมของอั้งยี่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่าขบวนการอั้งยี่มีทั้งในเขตกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่างๆ รวมทั้งที่ภูเก็ต ขบวนการอั้งยี่มักใช้วิธีการรุนแรงด้วยการใช้กองกำลังติดอาวุธเป็นเครื่องมือต่อรองผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มคนจีนด้วยกันและรัฐบาลไทย² ต่อมาทางรัฐบาลจึงได้มีนโยบายให้หัวหน้าชาวจีนปกครองกันเอง เรียกว่า วิธีการเลี้ยงอั้งยี่ โดยให้ชาวจีนเลือกหัวหน้าตันแซ่ที่ตนนับถือมาเป็นหัวหน้าปกครอง กลุ่มของตน³ แต่อั้งยี่เหล่านี้ยังคงสร้างปัญหาให้แก่ผู้ปกครองของไทยโดยได้เกิด “กบฏอั้งยี่” ที่เมืองภูเก็ตใน พ.ศ. 2419 เมื่อกรรมกรจีนซึ่งสังกัดสมาคมลับอั้งยี่ได้นำอาวุธต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาล เนื่องจากไม่พอใจการปกครองของพระยาวิชิตสงคราม จางวางเมืองภูเก็ต และราคาแร่ดีบุกต่ำลง เกิดเป็นการจลาจลขึ้นในเมืองภูเก็ต ชาวจีนได้ทำร้ายราษฎรไทย จนรัฐบาลต้องใช้กำลังจากหัวเมืองใกล้เคียงเข้าทำการปราบปรามเหตุการณ์จึงสงบลง⁴ แต่ภายหลังกังวลกับการวิวาทของพวกอั้งยี่ เป็นผลให้รัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องออก พ.ร.บ.อั้งยี่ ในพ.ศ. 2440 เพื่อใช้ควบคุมคนจีนและเป็นการป้องกันการวิวาทของคนจีนอีก

¹หนังสือว่าด้วยให้พระยาเทพวรชุนออกไประงับจีนวิวาทกัน ณ เมือง ภูเก็ต. (จ.ส.1229). เส้นหมึก. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กห. เล่ม 34 ลำดับที่ 71.

²มะโน คำบำรุง. (2521). “ภูเก็ตกับกบฏอั้งยี่ ปี 2419,” ใน *ฝั่งทะเลตะวันตก*. หน้า 55.

³นิวัตร ดันไพศาล. (2534). *บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก พ.ศ.2411 – 2475*. หน้า 132.

⁴มะโน คำบำรุง. (2521). *เล่มเดิม*. หน้า 29.

ต่อไป* แต่ปัญหาในการควบคุมชาวจีนยังคงมีอยู่ดังนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการกำหนดพระบรมราโชบาย เช่น นโยบายการผสมกลมกลืนชาวจีน ด้วยการออก พ.ร.บ.การศึกษา พ.ร.บ.นามสกุล เป็นต้น เพื่อใช้ควบคุมคนจีนในพระราชอาณาเขต

2. บทบาททางด้านเศรษฐกิจ

ชาวต่างประเทศที่เข้ามามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของภูเก็ต มีทั้งชาวจีน ชาวอินเดีย และชาวตะวันตก จากการที่ภูเก็ตมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์จึงทำให้เศรษฐกิจของภูเก็ตเติบโตด้วยกิจการทำเหมืองแร่ รวมทั้งการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ โดยชาวต่างประเทศที่เข้ามามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของภูเก็ตนั้น มีบทบาทตามแบบที่ตนมีความรู้ ความสามารถและความถนัดต่างกัน

2.1 การทำเหมืองแร่

ภูเก็ตหรือถลางในอดีตอุดมไปด้วยแร่ดีบุกซึ่งเป็นสินค้าที่ตลาดโลกต้องการเป็นอย่างมาก เดิมทีการทำเหมืองแร่ในสมัยโบราณใช้แรงงานคนขุดเนื่องจากยังไม่มีเครื่องจักรนำเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องทุ่นแรง เป็นการใช้คนขุดดินแล้วใช้เสียม (อุปกรณ์ที่ใช้ในการร่อนแร่) ร่อนเอาแร่หรือใช้คนงานขุดดินบริเวณผิวหน้าไปทิ้ง แล้วนำเอาแร่ที่ติดกับหินหรือรวมกับดินและหินในชั้นดินตอนล่างไปล้างให้ได้แร่สะอาด¹ การทำเหมืองในระยะนั้นมีหลายแบบตามภูมิวิทยาของเหมืองนั้นๆ อันได้แก่ ประเภทที่ 1 เหมืองหาบ คือการทำการสำรวจที่ดินที่ราบ จะมีช่วงดินและช่วงกระเซาะ ช่วงกระเซาะจะมีหินและแร่อยู่ในนั้น เหมืองหาบจะหาที่ที่ไม่ลึกนัก แล้วทำการหาบดินทั้งจนถึงช่วงกระเซาะส่วนที่มีแร่แล้วจึงหาบแร่ขึ้นมาล้าง ประเภทที่ 2 เหมืองแล่น คือแร่ที่อยู่บนภูเขาไปทำบนแหล่งดินแร่โดยเอาน้ำจากฝนหรือน้ำตกจืดข้างบนแล้วทำรางรับ พอแร่หมดก็เปลี่ยนที่

*รายละเอียด พ.ร.บ.อั้งยี่ ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก

¹ กรมทรัพยากรธรณี. (2535). “เหมืองแร่,” ใน *กรมทรัพยากรธรณี 100 ปี*. หน้า 152.

ฉีดไล่ไปตามแหล่งแร่อื่น จึงได้เรียกว่าเหมืองแล่น (คำว่าแล่นในภาษาใต้หมายถึงไม่อยู่กับที่)¹ ในการทำเหมืองทั้งสองประเภทนี้จะต้องใช้แรงงานคนเป็นจำนวนมาก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พม่าได้ยกทัพมารุกรานกลาง พ.ศ.2352 เป็นผลให้ผู้คนอพยพจากกลางไปอยู่ที่อื่น เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดการขาดแคลนแรงงานในประเทศ ต้องการแรงงานเพิ่มเติม ในขณะนั้นเป็นช่วงที่ชาวจีนได้เริ่มอพยพมาสู่สยาม ชาวจีนที่อพยพมาจากทางมณฑลทางใต้ของจีนส่วนใหญ่เป็นจีนฮกเกี้ยนซึ่งมีความถนัดในการทำเหมืองจึงได้อพยพมาเป็นกรรมกรเหมืองแร่ในภูเก็ตเป็นจำนวนมาก แรงงานกุลีจีนเหล่านี้มีความขยันอดทนจึงเป็นที่นิยมของเจ้าของกิจการ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีการส่งแรงงานจีนมาโดยตรงนอกเหนือจากการอพยพมาเอง ชาวจีนเหล่านี้มีความขยัน และมีความมุ่งมั่นในการสร้างฐานะ ทำให้ประสบความสำเร็จจนกลายมาเป็นเจ้าของเหมืองแร่หลายคน เช่น หลวงอนุภาณุเกศการ หลวงอำนาจนารักษ์ เป็นต้น

ในช่วงที่ชาวจีนเข้ามามีบทบาททางกิจการเหมืองแร่ดิบบุกในภูเก็ตนี้ได้มีชาวตะวันตกเข้ามาเพื่อตั้งหลักสร้างตัวจากแร่ดิบบุกเช่นกัน แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากประการที่ 1 แหล่งดิบบุกทางใต้ของไทยส่วนใหญ่เป็นแหล่งแร่ในที่ลุ่มหรือลานแร่ (Alluvial Deposit) ไม่ได้เป็นแหล่งแร่ที่อยู่ในหินแข็งหรือเป็นทางแร่ (Lode Deposit) เหมือนในยุโรป ดังนั้นเทคนิคที่นำมาใช้จึงไม่ได้ผลในขณะที่ยังการทำเหมืองแบบเก่าของชาวจีนได้ผลดีกว่า ประการที่ 2 การลงทุนของชาวตะวันตกมักจะเป็นรูปแบบของกลุ่มบุคคลหรือบริษัท ทำให้ยากต่อการจัดการหมุนเวียนเงินทุนและการบริหารงาน ทำให้ชาวจีนที่ทำงานแบบตัวคนเดียวหรือในแบบของครอบครัวประสบความสำเร็จมากกว่า ประการที่ 3 การขาดแคลนแรงงานอันเป็นหัวใจหลักของการทำเหมืองแร่ แรงงานจีนต่างไปทำงานกับเจ้าของเหมืองแร่ที่เป็นชาวจีนเหมือนกัน ทำให้ชาวตะวันตกต้องหาแรงงานไทยและแขกซึ่งหายากและไม่มีประสิทธิภาพเหมือนแรงงานจีน²

ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีมากขึ้น มีการทำเหมืองอีกสองประเภท คือเหมืองสูบ โดยการใช้

¹ ประชา ตันทวนิช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิ้มสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 98 ถนนกระบี่ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนกรกฎาคม 2539.

² พรณี อวนสกุล. (2522). *กิจการเหมืองแร่ดิบบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย*. หน้า 183 – 185.

เครื่องสูบลม สูบดินทรายปนแร่ขึ้นสู่รางแร่ และเหมืองฉีด ใช้เครื่องดูดด้วยพลังน้ำธรรมชาติดูดดินทรายปนแร่ขึ้นสู่รางแร่¹ การทำเหมืองสองประเภทหลังนี้เริ่มนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องทุ่นแรง ในประเด็นนี้ทำให้ชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอังกฤษ ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเหมืองแร่ดิบบุกเบิก พ.ศ.2450 เนื่องมาจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวอังกฤษได้เข้ามาควบคุมรัฐมลายู อังกฤษเป็นประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่มีอิทธิพลในแถบคาบสมุทรมลายูมากที่สุด สืบเนื่องมาจากนโยบายการขยายอิทธิพลทางการค้าของอังกฤษในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 อังกฤษเริ่มให้ความสนใจในการเดินทางไปค้าขายกับจีน อังกฤษจึงได้แสวงหาเมืองท่าและที่ตั้งฐานทัพเรือเพื่ออำนวยความสะดวกแก่เรือสินค้าของอังกฤษและคุ้มกันเส้นทางเดินเรือจากอินเดียไปยังจีน ซึ่งควรจะอยู่ในแถบคาบสมุทรมลายูอันเป็นเส้นทางที่ต้องเดินทางผ่านไปยังจีน ประกอบกับในดินแดนแถบนี้เป็นศูนย์กลางการค้าดิบบุกเบิก² อังกฤษจึงได้ให้ความสนใจในกิจการเหมืองแร่ดิบบุกเบิก ได้มีการนำการทำเหมืองแร่แบบใหม่คือ เหมืองเรือขุดมาใช้ที่ภูเก็ต โดยการใช้เรือขุดเข้ามาทุ่นแรงและย่นระยะเวลาในการทำงานให้เร็วขึ้น ในพ.ศ.2450 บริษัททงคาฮาร์เบอร์ทีนเดรดิง จำกัด ได้นำเรือขุดของชาวอังกฤษ สร้างโดยวิลเลียม ซีมอนส์ (William Simons) ราคา 18,000 ปอนด์ในสมัยนั้นเข้ามาใช้เป็นลำแรกที่ชายทะเลอ่าวทงคา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เรือขุดลำนี้มีความยาวประมาณ 130 ฟุต โดยเรือเดินทะเลปาดังลากจูงเรือขุดลำนี้มาจากอ่าวปีนัง ภายหลังพ่อค้าชาวจีนที่ปีนังได้แนะนำให้กับกัปตันไมล์ส (Captain Edward T. Miles) ซึ่งไปค้าขายที่ปีนังรู้จักกับพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเป็นโอกาสให้กับกัปตันไมล์สได้เดินทางมาเยี่ยมชมสำรวจเหมืองแร่ในภูเก็ต พ.ศ.2452 กัปตันไมล์สได้รับสัมปทานเดิมของบริษัททงคาฮาร์เบอร์ จัดตั้งบริษัทใหม่ชื่อบริษัททงคา คอมพาว์น เอ็น.แอล. จำกัด (Tongkah Compound N.L.) ทำให้ได้เข้ามาทำการพัฒนาเหมืองแร่ภูเก็ตมากขึ้น³ ในการขอสัมปทานนั้น พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีจะเรียกผลประโยชน์ตอนแทน เช่น ให้บริษัททงคา ฮาร์เบอร์ทำสัญญาขุดลอกคลองท่าเรือภูเก็ตปีละครั้งสำหรับบริษัททงคา คอมพาว์น เอ็น.แอล. จำกัด ได้ขอที่ดินทำเหมืองแร่ติดที่ดินสถานที่ทำงานของรัฐบาล

¹ กรมทรัพยากรธรณี. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 162 – 163.

² ถนอม อานามวัฒน์. (2540). *นโยบายทางการทูต การเมืองและการทหาร เพื่อสร้างความมั่นคงในดินแดนหัวเมืองมลายูและหัวเมืองปักษ์ใต้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย*. หน้า 83.

³ กรมทรัพยากรธรณี. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 169 – 170.

พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีให้ทำสัญญารับการก่อสร้างสถานที่ทำการคือ ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต บ้านพักข้าราชการ¹

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กิจการเหมืองแร่ขยายตัวอย่างรวดเร็วและนำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมากดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยาขึ้นสังกัดกระทรวงเกษตรธิการตั้งแต่พ.ศ.2434 เป็นต้นมา ต่อมาฮิสเตอร์เฮนรี ที สก๊อต (Mr.Henry T.Scott) เป็นชาวอังกฤษอีกผู้หนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเหมืองแร่ภูเก็ต โดยได้เข้ารับตำแหน่งเจ้ากรมโลหกิจในพ.ศ.2441² นอกจากฮิสเตอร์สก๊อตได้ทำ การพัฒนาเหมืองแร่ตามหน้าที่แล้ว ยังได้สนับสนุนทั้งคนไทยและคนจีนบางรายให้ประสบความสำเร็จในการทำกิจการเหมืองแร่อีกด้วย ดังเช่นกรณีของหลวงอนุภาณุภูเก็ตกการ ที่ในตอนแรกไม่ประสบความสำเร็จในการทำเหมือง แต่ภายหลังได้รับการช่วยเหลือจากฮิสเตอร์สก๊อตจัดหาที่ดินแปลงที่บริษัทอังกฤษเป็นเจ้าของแล้วโอนให้รับช่วงทำต่อ ทำให้หลวงอนุภาณุภูเก็ตกการสามารถตั้งตัวได้สำเร็จ³

จากการเข้ามาเป็นแรงงานของคนจีนจนพัฒนามาเป็นเจ้าของเหมืองแร่และการเข้ามาพัฒนาเหมืองแร่ของชาวตะวันตกดังกล่าว ทำให้เหมืองแร่ดีบุกของภูเก็ตประสบความสำเร็จมากกว่าเมืองอื่นในแถบหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีเงินตราหมุนเวียนในตลาดมาก ทำให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เห็นว่าจะไม่เป็นการปลอดภัยต่อทรัพย์สินจึงได้ขอให้ธนาคารชาร์เตอร์ด (The Chartered Bank) ที่ปีนังมาสร้างสาขาที่ภูเก็ตเพื่อเป็นการรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภูเก็ตด้วย⁴ และจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภูเก็ตดังกล่าวเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการสร้างสถาปัตยกรรมต่างประเทศในภูเก็ตอย่างแพร่หลาย

¹กรมศิลปากร. (2530). รายงานการสำรวจโบราณสถานเมืองภูเก็ต. หน้า 73.

²กรมทรัพยากรธรณี. (2535). เล่มเดิม. หน้า 157.

³ณรงค์ หงษ์หยก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิ้มสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บริษัทอนุภาณุและบุตร อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนกรกฎาคม 2539.

⁴สถาบันทักษิณคดีศึกษา. (2529). สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529. หน้า 823.

2.2 ด้านพาณิชย์กรรม

นอกเหนือจากกิจการเหมืองแร่ ชาวจีนที่เข้ามาในภูเก็ตยังประสบความสำเร็จทางการค้าขาย โดยชาวจีนเหล่านี้จะค่อยๆ สะสมทุนจากการเป็นพ่อค้าแร่ และจากการเป็นลูกจ้าง พัฒนาตนเองมาเป็นเจ้าของกิจการเหมือนพวกที่เคยเป็นแรงงานในเหมืองแร่มาเป็นเจ้าของเหมืองแร่ หรือพวกที่เคยรับจ้างกรีดยาง ก็พัฒนาตัวเองมาเป็นเจ้าของกิจการสวนยางพารา เป็นต้น ชาวจีนบางคนนำกำไรจากกิจการเหมืองแร่ มาสร้างธุรกิจอื่นให้แก่ตนเอง ดังกรณีของหลวงอนุภาณุเกตุการ ได้บุกเบิกทำธุรกิจป่าไม้ โรงเลื่อย โรงสี การขนส่งทางเรือ โรงน้ำแข็ง สวนมะพร้าว จนภายหลังได้จัดตั้งบริษัทในนามของ “อนุภาณุ” เช่น บริษัทเหมืองแร่อนุภาณุ บริษัทอนุภาณุและบุตร บริษัทอนุภาณุวิรัชการ เป็นต้น¹ และบริษัทในเครืออนุภาณวยังคงดำรงอยู่ถึงปัจจุบัน

นอกจากชาวจีนแล้ว ชาวดังประเทศที่เข้ามามีบทบาททางพาณิชย์กรรมอีกชาติหนึ่ง ได้แก่ ชาวอินเดีย เป็นการสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยโบราณที่ชาวอินเดียเดินทางเข้ามาค้าขายโดยตรง และเป็นคู่ค้ากับเรือของชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับกลาง ชาวอินเดียเหล่านี้มีความถนัดทางการค้าขายโดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวกับผ้า ในปัจจุบันก็ยังสืบกิจการขายผ้าเปิดเป็นร้านขายผ้าร้านใหญ่หลายร้านตั้งอยู่ติดๆ กันที่ถนนกลาง อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ตคล้ายย่านพาหุรัดในกรุงเทพมหานคร

ชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามายังแบ่งตามการนับถือศาสนา เช่น มุสลิม ฮินดู ซิกข์ เป็นต้น ชาวอินเดียกลุ่มที่นับถือศาสนาซิกข์ แต่เดิมนั้นเข้ามาประกอบอาชีพรับราชการเป็นตำรวจและเป็นล่ามมากกว่าจะทำการค้าขาย ดังพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จประพาสภูเก็ต ได้ทรงกล่าวไว้ว่า “...เรือจอดที่สะพานท่าแอมมากับสะพานหินของเก่ายาวกว่า ๒ เส้น เพราะคลองตื้นด้วยดินล้าแร่ ที่หน้าตึกเจ้าท่ามีทหารกรุงเทพฯ ที่ออกมาอยู่กับกรมการ และพวกจีนหัวหน้าดันเข้ามาคอยรับหลายสิบคน มีโปลิศแขกซิกข์รับแถวหนึ่ง...”² แขกซิกข์ที่เป็นตำรวจนี้ นอกจากจะรับราชการกินเงินเดือนหลวงแล้ว บางคนยังรับจ้างเป็นยามเฝ้าสถานที่สำคัญบางแห่ง เช่น ธนาคารชาร์เตอร์ด เป็นต้น บางคนมีความรู้ทางด้านภาษา

¹ โอบาส สุกใส และคนอื่นๆ. (2533). เล่มเดิม. หน้า 91.

² พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2507). ระยะเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก 109 เล่ม 1. หน้า 127.

อังกฤษและภาษาไทยดีก็รับราชการเป็นล่าม เช่น ขุนแกลงภาษา (ต้นตระกูล “อนิวัตร”) เป็นต้น¹ ลูกหลาน ชิกซ์เหล่านี้ปัจจุบันไม่สามารถสืบหาได้ ส่วนชิกซ์ในปัจจุบันที่เข้ามาทำ การค้าผ้าในบริเวณเดียวกับมุสลิม และฮินดูที่บริเวณถนนกลางนั้น เป็นชิกซ์รุ่นใหม่ที่เกิดทางมาจากกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัด ตรัง เป็นต้น ชิกซ์รุ่นใหม่ส่วนใหญ่อพยพมาช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง²

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีชาวอินเดียอีกกลุ่มหนึ่งมาจากแคว้นทมิฬ ตอนใต้เข้ามาประกอบอาชีพทางการเงิน (ทรัสต์) ให้ผู้ประกอบการเหมืองแร่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวภูเก็ตเชื้อสายจีนและผู้ประกอบการเกษตรซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองภูเก็ตกู้ยืมเงินไปลงทุน ชาวอินเดียกลุ่มดังกล่าวนี้เป็นที่รู้จักกันดีโดยชาวภูเก็ตเรียกชาวอินเดียกลุ่มนี้ว่า “พวกเจ๊ะดี” เป็นชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดู แต่งกายด้วยผ้าขาวทั้งชุด แต้มหน้าผากด้วยแป้งสีแดง (สันนิษฐานว่าเป็นแป้งผสมด้วยขี้เถ้ามูลโคซึ่งถือเป็นสิ่งมงคล) ชาวอินเดียกลุ่มดังกล่าวนี้จะเข้าบ้านของนายเหมืองหรือทายาทของนายเหมืองประกอบธุรกิจทางการเงิน (ทรัสต์) ด้วยวิธีที่เรียกดอกเบี้ยยืมเงินกู้ยืมราคาสูง เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่มีธนาคารเข้ามาประกอบการในภูเก็ต มีเพียงธนาคารชาร์เตอร์ดที่มาตั้งสาขาบริเวณถนนพังงาในภูเก็ต แต่ยังอยู่ในวงแคบ เฉพาะกลุ่มราชการและผู้ประกอบการทำเหมืองชาวอังกฤษเท่านั้น พวกเจ๊ะดีจึงมีโอกาสสูงในการประกอบธุรกิจทางการเงิน เมื่อผู้ที่กู้ยืมเงินถูกยึดที่ดินและอาคารที่นำมาค้ำประกัน จึงทำให้พวกเจ๊ะดีมีโอกาสในการเข้าครอบครองอาคารแบบชิโน-โปรตุกีสมากขึ้น แต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงอันตรายที่จะเกิดจากธุรกิจประเภททรัสต์ของชาวต่างประเทศ จึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมกิจการธนาคาร พ.ศ.2480 และพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2488 มีข้อกำหนดหลายประการที่ไม่เอื้ออำนวยให้พวกเจ๊ะดีสามารถประกอบธุรกิจทางการเงินได้อีกต่อไป จึงต้องเลิกสัมกิจการไป และได้จำหน่ายทรัพย์สินทั้งที่ดินและอาคารที่ได้ยึดได้จากลูกหนี้และเดินทางออกไปจากภูเก็ตเพื่อประกอบอาชีพอื่น ดังนั้นอาคารแบบชิ

¹ประสิทธิ์ ชินการณ์ (นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิมสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 68 ถนนตีบูก อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนธันวาคม 2541.

²จี.ชิงห์ เศรษฐี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิมสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านสุข-โชติขายผ้า เลขที่ 74 ถนนกลาง อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนธันวาคม 2541.

โน-โปรตุเกสจึงได้กลับมาอยู่ในความครอบครองของชาวภูเก็ตทั้งชาวไทย และชาวไทยเชื้อสายจีน¹

ชาวอินเดียส่วนใหญ่มิได้มีการปะปนสายเลือดกับกลุ่มชนอื่นๆ ดังเช่นชาวจีน เป็นผลให้สังคมและวัฒนธรรมของชาวอินเดียมิได้แผ่ขยายไปเท่าใดนัก ความเคร่งครัดในศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมของตน ทำให้ลูกหลานชาวอินเดียที่อยู่ในภูเก็ตยังคงมีลักษณะเฉพาะตัวและอยู่กันเป็นกลุ่มชาวอินเดียอย่างเหนียวแน่น แม้แต่ชาวอินเดียที่นับถือศาสนาอิสลามและสมรสกับคนไทยมุสลิม ก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมอินเดียอยู่ทั้งในด้านการแต่งกายและภาษา

3. บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม

บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวต่างประเทศในภูเก็ต เป็นผลสืบเนื่องที่เกิดตามมาจากการเข้ามามีบทบาททางด้านการเมืองการปกครอง และด้านเศรษฐกิจของชาวต่างประเทศในภูเก็ตโดยสามารถแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 การปรับปรุงทางสังคมให้ทันสมัย

การปรับปรุงสังคมให้ทันสมัยส่วนใหญ่เป็นผลงานการพัฒนาของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีในด้านสังคม แบ่งได้เป็น 2 ด้านคือ

3.1.1 ด้านการศึกษา ทางด้านการศึกษานั้นแต่เดิมการศึกษายังเป็นการอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา ต่อมาสมัยที่พระยาทิพโกษา (โต โชติภักดี) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรก (พ.ศ. 2437-2441) ได้มีการสร้างโรงเรียนขึ้นในภูเก็ตเพียงแห่งเดียวที่วัดมงคลนิมิตร เมื่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี มาเป็นสมุหเทศาภิบาล มณฑลภูเก็ต ได้พยายามผลักดันให้มีการสร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้น พ.ศ.2451 ได้มี

¹ ประสิทธิ์ ชิดการณ์ (นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิมสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 68 ถนนติบุก อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนธันวาคม 2541.

การจัดตั้งโรงเรียนปลูกปัญญาเป็นโรงเรียนประถมศึกษา¹ ในปีเดียวกันนี้พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ได้จัดตั้งโรงเรียนตัวอย่างมณฑลภูเก็ตเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2460 โรงเรียนตัวอย่างมณฑลภูเก็ตได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนภูเก็ตวิทยาลัย²

3.1.2 ด้านสาธารณสุข ทางด้านการสาธารณสุข พ.ศ. 2435 รัฐบาลได้อนุมัติจัดตั้งโรงพยาบาลเมืองภูเก็ตในสมัยพระยาพิโกษา เป็นข้าหลวงเทศาภิบาล แต่โรงพยาบาลเมืองภูเก็ตมีปัญหาในเรื่องของการขาดงบประมาณที่ใช้เครื่องมือแพทย์และยา จนถึงสมัยพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ได้ทำการพัฒนาทางเศรษฐกิจจึงได้มีการนำงบประมาณที่เพิ่มขึ้นมาทำนุบำรุงทางด้านสาธารณสุข มีการซื้อเครื่องมือแพทย์ที่ทันสมัยมาใช้ในโรงพยาบาลเมืองภูเก็ต และชักชวนพวกมิชชันนารีที่มีความรู้ทางพยาบาลในหัวเมืองมลายูมาอยู่โรงพยาบาลเมืองภูเก็ต (ต่อมรัชการที่ 6 ได้พระราชทานนามใหม่เป็นโรงพยาบาลวชิระ) นอกจากการปรับปรุงโรงพยาบาลเมืองภูเก็ตแล้ว พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้ขอให้กระทรวงมหาดไทยใช้ พ.ร.บ.สุขาภิบาลมณฑลภูเก็ต และได้มีการจัดตั้งสุขาภิบาลที่เมืองภูเก็ตเป็นแห่งแรกของภาคใต้³

ปัจจัยเสริมอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ภูเก็ตมีการพัฒนาปรับปรุงให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ก็คือการที่ชาวจีนที่อยู่มากได้ทำการติดต่อค้าขายกับชาวจีนที่ปักกิ่งอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากประการที่ 1 ชาวจีนที่อพยพมาอยู่ภูเก็ตมีพี่น้องที่อพยพมาก่อนแล้วมาทำการค้าขายอยู่ที่ปักกิ่ง ประการที่ 2 การเดินทางจากภูเก็ตไปปักกิ่งในสมัยก่อน เป็นระยะทางที่ไกลและสะดวกกว่าไปกรุงเทพฯ เพราะในสมัยก่อนภูเก็ตมีสภาพเป็นเกาะไม่ได้มีสะพานเชื่อมต่อกับแผ่นดินใหญ่ การคมนาคมมีเพียงการคมนาคมทางน้ำเท่านั้น ฉะนั้นปักกิ่งซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญของอังกฤษจึงได้รับความเจริญหลายอย่างจากชาวตะวันตก มีความทันสมัยทั้งด้านการศึกษา ด้านการค้า รวมทั้งด้านสถาปัตยกรรมด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวจีนที่ภูเก็ตทำการติดต่อค้าขายกับชาวจีนที่ปักกิ่งอยู่ตลอดเวลา และยังส่งบุตรหลานไปเรียนที่ปักกิ่งจนกลายเป็นธรรมเนียมของชาวจีนผู้มีฐานะในภูเก็ตที่ถือปฏิบัติ

¹ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามกุฎราชกุมาร. (ในพระนามแฝง นายแก้ว). (2502). เล่มเดิม. หน้า 98.

² โอภาส สุกใสและคนอื่นๆ . (2533). เล่มเดิม. หน้า 73-74.

³ แหล่งเดิม. หน้า 79.

เรื่อยมา

3.2 การธำรงรักษาสังคมวัฒนธรรมเดิมของชาวจีน

ชาวจีนจำนวนมากที่อพยพมาประกอบอาชีพตั้งหลักแหล่งสร้างฐานะที่ภูเก็ต มีทายาทสืบเชื้อสายกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีนกลุ่มใหญ่ และโดยนิสัยรักพวกพ้องของคนจีน มีการอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ และให้ความนับถือแก่คนในแซ่เดียวกัน ดังนั้นชาวจีนเหล่านี้ได้รวมตัวกันในการธำรงรักษาสังคมและวัฒนธรรมแบบจีน ทั้งนี้เพื่อให้ลูกหลานของตนยังคงลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนไว้ สิ่งสำคัญพื้นฐานในการดำเนินนี้ก็คือ ความรู้ด้านภาษา ดังนั้นชาวจีนในภูเก็ตจึงได้ร่วมมือกันจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนที่ภูเก็ต โรงเรียนแรกได้จัดตั้งขึ้นโดยชาวจีนกลุ่มหนึ่งในพ.ศ. 2454 ชื่อโรงเรียนฮั่วบุ๋น ตั้งอยู่ที่ถนนกระบี่ ต่อมาชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งจัดตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่ที่ถนนเยาวราช คือ โรงเรียนจีนเด็กจื้อเสก ต่อมาภายหลังได้มีการพัฒนาโรงเรียนฮั่วบุ๋นมาเป็น “โรงเรียนภูเก็ตไทยหัว” สอนทั้งภาษาไทยและภาษาจีนให้แก่คนไทยเชื้อสายจีน¹ นอกจากนี้โรงเรียนสอนภาษาจีน ชาวจีนที่มาอยู่ภูเก็ตได้ปฏิบัติตามประเพณีของตนอย่างเคร่งครัด เช่น ประเพณีการฝังศพ ประเพณีกินเจซึ่งจัดเป็นงานประเพณีประจำจังหวัดภูเก็ตทุกปี เป็นต้น

3.3 การผสมผสานวัฒนธรรมเข้ากับท้องถิ่น

การเข้ามาอาศัยปะปนกันทั้งไทย จีน แขก และตะวันตก ทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมจนเป็นวัฒนธรรมที่สามารถพบเห็นอย่างโดดเด่นได้ที่ภูเก็ต และไม่สามารถแยกออกจากกันได้เนื่องจากการผสมผสานที่มีความกลมกลืน และเป็นความเคยชินของคนภูเก็ตในการดำรงกิจวัตรประจำวันที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ทั้งในด้านอาหาร ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย และด้านประเพณี

3.3.1 ด้านอาหาร อาหารมื้อเช้าของคนภูเก็ตนิยมบริโภคกาแฟ กับขนมพื้นเมืองภูเก็ต บางคนนิยมบริโภคขนมจีนตอนเช้า อาหารมื้อกลางวันของคนภูเก็ตมักนิยมจะรับประทานคือ ก๋วยเตี๋ยวผัด โดยเฉพาะผัดบะหมี่อกเกียน (บะหมี่เหลืองเส้นใหญ่) จัดเป็นอาหารขึ้นชื่อของภูเก็ต ส่วนอาหารว่างมีให้เลือกมากมายหลายอย่าง เช่น ปอเปี๊ยะภูเก็ต โอวต้าว (คล้ายหอยทอด) โลบะ (คล้ายหมูพะโล้แต่นำมาทอด) เป็นต้น

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2541). *สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ*. เล่ม 8. หน้า 173-174.

อาหารมีเย็นมีทั้งอาหารจีนประเภทตุ๋นยาจีน อาหารแบบปิ่นัง เช่น สุโงะกุเร็ง (คล้ายผัดกะทิ) เป็นต้น อาหารพื้นเมืองภูเก็ต เช่น ปลาทอดขมิ้น น้ำซุบ เป็นต้น รับประทานกับข้าวแล้วแต่ความนิยมของแต่ละครอบครัว รวมไปถึงน้ำบูดูอาหารแบบแขกมาเลย์ก็สามารถรับประทานได้ที่ภูเก็ต

3.3.2 ด้านภาษา ที่ใช้ในกิจวัตรประจำวันก็ปะปนไปด้วยภาษาต่างประเทศที่ใช้กันจนกลมกลืนเป็นภาษาถิ่น เช่น พี่สาว เรียกว่า “จี” พี่ชาย เรียกว่า “โก” (มาจากภาษาจีน) เรียกพ่อว่า “ป๊ะ” และเรียกว่า “มะ” (มาจากภาษามลายู) ผลฝรั่ง เรียกว่า “ยามู” (มาจากภาษามลายู) เม็ดมะม่วงหิมพานต์ เรียกว่า “เม็ดกะหยี่” (มาจากภาษามลายู) รถบรรทุก เรียกว่า “ลอรี” (มาจากคำว่า “Lorry” ในภาษาอังกฤษ) สวิตช์ เรียกว่า “สั๊” (มาจากคำว่า “Switch” ในภาษาอังกฤษ) กุญแจเลื่อน เรียกว่า “ชิปาน่า” (มาจากคำว่า “Spanner” ในภาษาอังกฤษ) เป็นต้น

3.3.3 ด้านการแต่งกาย เนื่องจากการติดต่อกับชาวจีน ทำให้มีการรับอิทธิพลวัฒนธรรมการแต่งกายของปิ่นังมา มีการนำชุดแต่งงานที่ผสมผสานทั้งแบบจีน แบบตะวันตก และท้องถิ่นมาใช้ โดยเจ้าสาวจะสวมผ้าถุงปาเต๊ะสีสด สวมเสื้อคอกลมแขนยาวคอตั้งไว้เป็นเสื้อตัวใน แล้วสวมเสื้อครุยขาวตัดเย็บด้วยผ้าปานแก้ว หรือผ้าลูกไม้โปร่งคลุมทับเสื้อตัวนอก และเจ้าบ่าวใส่สูทสากล ส่วนการแต่งกายทั่วไปมีการแต่งกายแบบท้องถิ่น หรือที่เรียกว่า “ชุดยะหย่า” ของผู้หญิงภูเก็ต โดยจะใส่เสื้อลูกไม้ หรือผ้าปานฉลุชายเสื้อแหลมยาวสวมกับผ้าถุงเป็นผ้าปาเต๊ะซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากปิ่นัง¹

3.3.4 ด้านประเพณี เนื่องจากมีชาวจีนอพยพมาอยู่ที่ภูเก็ตเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีการสืบทอดประเพณีของจีนที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยลูกหลานเชื้อสายจีน เช่น ประเพณีกินเจ ประเพณีกราบไหว้บูชาเทพเจ้า สำหรับประเพณีกินเจเชื่อกันว่าเริ่มขึ้นที่ภูเก็ตเป็นแห่งแรกในภาคใต้ เกิดจากการอพยพของชาวจีนที่มาตั้งหลักแหล่งในภูเก็ต โดยเฉพาะที่กะทู้ซึ่งเป็นบริเวณหนึ่งที่มีแรตึ๊งมาก ได้เคร่งครัดในประเพณีที่เคยปฏิบัติ มีการทำพิธีไหว้พระจันทร์ ไหว้เจ้า หรือเทวดา มีการสร้างศาลเจ้า ต่อมาเมื่อคณะจากเมืองจีนมาเปิดการแสดงที่กะทู้ ชาวจีนที่กะทู้ได้เห็นการประกอบพิธีกินเจของคณะจึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเนื่องจากเห็นว่าโรคภัยไข้เจ็บที่เคยเป็นกลับลดน้อยลง ดังนั้นจึงได้ประกอบพิธีกินเจสืบทอดกันมาทุกปี ในการทำพิธีจะ

¹ปราณี สกุลพิพัฒน์. (2537). “การแต่งกายของชาวภูเก็ต” ใน หนังสือที่ระลึกการประชุมสภาลูกเสือแห่งชาติครั้งที่ 30. หน้า 42-46.

สวมเสื้อผ้าสีขาว ถือศีลกินเจเป็นระยะเวลา 9 วัน นอกจากจะเป็นการช่วยสะเดาะเคราะห์ปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงการเคารพบรรพบุรุษ เป็นการฝึกจิตใจของผู้กินเจให้บริสุทธิ์เพราะได้รักษาศีล และยังก่อให้เกิดความสามัคคี เพราะผู้ที่ร่วมกินเจไม่ว่าคนรวยหรือคนจนจะไปร่วมพิธีกันอย่างพร้อมเพรียง¹

บทบาทของชาวต่างประเทศในแต่ละด้านเหล่านี้ล้วนเป็นผลด้านนามธรรม ซึ่งจะหล่อหลอมให้เกิดความประสงค์ที่จะสร้างผลงานที่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน จึงก่อให้เกิดการนำอิทธิพลสถาปัตยกรรมต่างประเทศมาประยุกต์ผสมผสานในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนในภูเก็ต ซึ่งนอกเหนือจากความนิยมชมชอบและคุ้นเคยในรูปแบบของสถาปัตยกรรมต่างประเทศนั้นๆ แล้ว การสร้างอาคารบ้านเรือนดังกล่าวยังเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สร้าง และเป็นการสร้างความเจริญของภูเก็ตให้ทัดเทียมกับป็นัง สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานวัฒนธรรมทั้งไทย จีน อินเดีย และตะวันตกได้อย่างชัดเจนที่สุด สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสไม่ได้สะท้อนให้เห็นเพียงการสร้างอาคารบ้านเรือนให้เหมือนชาวต่างประเทศหรือเพื่อความทันสมัยความสวยงามเป็นหน้าเป็นตาของผู้สร้างแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถสะท้อนให้เห็นการเข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองของผู้ปกครองชาวไทยเชื้อสายจีน อิทธิพลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของทั้งชาวจีน อินเดีย และตะวันตก การรักษาเอกลักษณ์รูปแบบสังคมและวัฒนธรรมของตน รวมไปถึงการรับวัฒนธรรมจากป็นัง สิ่งเหล่านี้ล้วนประกอบให้เกิดการสร้างสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสขึ้นมา และสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสเหล่านี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของชาวต่างประเทศในภูเก็ตเมื่อครั้งอดีต

¹ กรมศิลปากร. (2532). *ถลาง ภูเก็ต และชายฝั่งทะเลอันดามัน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ขาดิ พันธุ์และเศรษฐกิจ*. หน้า 139 – 154.

บทที่ 3

อิทธิพลต่างประเทศที่มีต่อสถาปัตยกรรมภูเก็ต (พ.ศ.2411-2468)

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ เป็นผลให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมหลายชาติเข้าไว้ด้วยกันโดยสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนนี้อุบัติกรรมในภูเก็ต ซึ่งมีหลายรูปแบบทั้งลักษณะเฉพาะตัว อิทธิพลของปักษ์ใต้ อินเดีย จีน และตะวันตก นับว่าเป็นผลงานที่เป็นรูปธรรมที่สะท้อนให้เห็นการเข้ามาอิทธิพลของชาวต่างประเทศในยุคสมัยต่างๆ รวมทั้งอิทธิพลและลักษณะการประยุกต์ผสมผสานของชาวภูเก็ต แต่สถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบชิโน-โปรตุกีส จะเป็นสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นการผสมผสานเอกลักษณ์ของชาติต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างเด่นชัดที่สุด

นอกจากนี้อิทธิพลจากการติดต่อกับชาวต่างประเทศที่มีต่อการสร้างสถาปัตยกรรมในภูเก็ตได้แสดงถึงที่มาและปัจจัยในการสร้างที่แตกต่างจากส่วนกลาง การสร้างสถาปัตยกรรมต่างประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวได้ว่าการสร้างอย่างแพร่หลาย อันเนื่องมาจากเป็นยุคสมัยของการปรับปรุงประเทศให้มีความทันสมัย เพื่อให้รอดพ้นจากลัทธิจักรวรรดินิยม การสร้างสถาปัตยกรรมแบบต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่ได้สร้างอยู่ในบริเวณพระนครและมีการสร้างกระจายไปตามเขตปริมณฑลนั้นเป็นนโยบายของส่วนกลางที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริและสนับสนุนให้สร้าง

อาคารสิ่งก่อสร้างในส่วนกลางสามารถแบ่งประเภทของการสร้างได้ดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 การสร้างพระราชวังและพระที่นั่งที่ประทับ เช่น พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นพระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ.2419 ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นอาคารสามชั้นแบบผสม คือองค์พระที่นั่งเป็นแบบสถาปัตยกรรมยุโรป แต่หลังคาสร้างแบบสถาปัตยกรรมไทย พระที่นั่งบรมพิมาน เป็นพระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเพื่อใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบยุโรป พระราชมารชานิเวศน์ (พระราชวังบ้านปืน) เป็นพระ

ราชวังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นสถานที่ประทับเวลาเสด็จประพาส เมืองเพชรบุรี เป็นการสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมยุโรป เป็นต้น

ประเภทที่ 2 สถานที่ราชการและวัดหลวงบางแห่ง สถานที่ราชการหลายแห่งที่สร้างในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมยุโรป โดยเฉพาะที่ทำการกระทรวง ต่างๆ เช่น กระทรวงกลาโหม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวัดที่เป็นวัดหลวงบางแห่งที่พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้สร้างเป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรป เช่น พระอุโบสถวัดนิเวศธรรม ประวัติ อำเภอบางปะอิน จังหวัดอยุธยา เป็นต้น

ประเภทที่ 3 อาคารตึกแถวตามถนนต่างๆ ในกรุงเทพฯ เป็นการสร้างอาคารตึกแถวที่เริ่ม สร้างตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเป็นทรัพย์สินของวัดและพระบรมวงศานุวงศ์ โดยสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมยุโรปในสิงคโปร์ จากนั้นได้มีการสร้างอาคารตึกแถวของประชาชนทั่วไปบ้างเล็กน้อย เช่น ถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร ถนนทรงวาด เป็นต้น

การสร้างสถาปัตยกรรมต่างประเทศดังกล่าวในกรุงเทพฯ และเขตปริมณฑลนั้น การสร้างเป็นไปตามนโยบายส่วนกลาง พื้นฐานของการสร้างกำเนิดขึ้นจากการปรับปรุงประเทศเพื่อให้รอดพ้นจากการล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก และการสร้างส่วนใหญ่เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่การสร้างสถาปัตยกรรมต่างประเทศในภูเก็ต พื้นฐานของการสร้างเกิดจากการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ และเกิดจากการอพยพเข้ามาของชาวจีนที่ภูเก็ตซึ่งมีญาติอยู่ที่ปิ่น เป็นลักษณะของความผูกพันระหว่างชาวจีนที่ภูเก็ตกับชาวจีนที่ปิ่น จึงมีการรับวัฒนธรรมมาจากปิ่น การสร้างเป็นการสร้างแบบอิสระโดยส่วนใหญ่เอกชนเป็นผู้สร้าง ไม่มีอิทธิพลนโยบายส่วนกลางเข้ามาเกี่ยวข้อง

จากพื้นฐานของการสร้างที่แตกต่างกันจะเห็นได้ว่า การแผ่ขยายสถาปัตยกรรมต่างประเทศที่สร้างในกรุงเทพฯ กับที่ภูเก็ตจะมีความแตกต่างกัน ในกรุงเทพฯ การสร้างสถาปัตยกรรมต่างประเทศได้รับความนิยมไม่เหมือนกัน การสร้างสถานที่ประทับและสถานที่ราชการบางแห่ง จะมีการให้ความสำคัญและได้รับการดูแลเอาใจใส่ให้ความสนใจในการอนุรักษ์เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวเป็นการเกี่ยวข้องกับบุคคลในชนชั้นสูง ในขณะที่อาคารตึกแถวเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่คือคนไทยที่มีความเป็นอยู่ตามแบบวัฒนธรรมไทย จะไม่คุ้นเคยกับการอยู่ในอาคารตึกแถวที่มีลักษณะแคบ เนื่องจากคนไทยชอบอยู่แบบโล่งสบาย ดังนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอาคารตึกแถวที่

สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมต่างประเทศจะไม่ได้รับความนิยมในกลุ่มประชาชนทั่วไป แต่ที่ภูเก็ตประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวจีน การสร้างอาคารตึกแถวจึงได้รับความนิยมกว่าในกรุงเทพฯ เป็นไปตามลักษณะการดำรงชีวิตประจำวันแบบจีน เนื่องจากชาวจีนเป็นชาติที่มีความขยัน ชอบทำมาค้าขาย ดังนั้นที่อยู่อาศัยจะเน้นประโยชน์ในการใช้สอย ประกอบกับความผูกพันของชาวจีนที่ภูเก็ตกับชาวจีนที่ป็น การสร้างอาคารบ้านเรือนแบบต่างประเทศจึงเป็นที่นิยมทั้งในกลุ่มชนชั้นสูงและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เกิดจากพื้นฐานการสร้างที่ไม่เหมือนกัน ในกรุงเทพฯ พื้นฐานการสร้างคือเพื่อความอยู่รอด แต่ในภูเก็ตพื้นฐานการสร้างคือความเจริญที่ภูเก็ตได้รับการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศโดยตรง

อาคารสถาปัตยกรรมในภูเก็ตประกอบด้วยรูปแบบต่างๆ ดังนี้

ประเภทแรก สถาปัตยกรรมแบบเรือนไทยภาคใต้

สถาปัตยกรรมแบบนี้เป็นลักษณะการปลูกสร้างของเรือนไทยภาคใต้โดยเฉพาะ จึงยังไม่มีอิทธิพลของชาวต่างประเทศเข้ามาผสมผสาน เนื่องจากในสมัยนั้นการเข้ามาของชาวต่างประเทศมีจำนวนน้อย โดยเฉพาะชาวจีนเพิ่งจะปรากฏการอพยพอย่างชัดเจนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปแบบของเรือนไทยภาคใต้นิยมปลูกเป็นเรือนเดี่ยวทำ ระเบียบออกมาด้านข้างเนื่องจากภาคใต้มีฝนตกชุกเกือบทั้งปี ถ้าทำระเบียบด้านหน้าจะทำให้ฝนสาดเข้าระเบียบ เรือนก็จะผุเร็ว นิยมใช้ฝาसानด้วยไม้ไผ่ขัดเป็นลวดลายต่างๆ อย่างสวยงาม ไม่นิยมเจาะหน้าต่างจะเจาะเพียงช่องเล็กๆ เนื่องจากฝาขัดและมีความโปร่งระบายอากาศได้ดีในตัวเองไม่ทำให้อบอ้าวเหมือนกันฝากระดาน¹ แต่ในปัจจุบันสถาปัตยกรรมแบบเรือนไทยภาคใต้ให้หาดูได้ยากในภูเก็ต จะพบเห็นได้เฉพาะในท้องถิ่นที่เคยเป็นเมืองเก่าของภูเก็ต

¹ประสิทธิ์ ชินการณ. (2536). "บ้านเรือนในภูเก็ต," ใน ภูเก็ตเมืองเก่า. หน้า 82 – 83.

ประเภทที่สอง สถาปัตยกรรมแบบจีน

ในช่วงแรกที่ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นกรรมกรในเมืองแร่และประกอบอาชีพค้าขายในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นระยะของการสร้างตัวของชาวจีน อีกทั้งชาวตะวันตกก็ยังไม่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเมืองแร่ ดังนั้นชาวจีนที่อพยพมาในช่วงนี้ได้สร้างบ้านเรือนของตน เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจีน วัสดุส่วนใหญ่ที่ใช้ในการก่อสร้างจะใช้ดินหรือดินเผา ประสิทธิภาพ วิชาการ ได้ให้ข้อสันนิษฐานไว้ว่าดินที่ชาวจีนใช้ก่อสร้างบ้านเรือนนี้ น่าจะเป็นดินผสมด้วยวัสดุอย่างอื่น เช่น เกลือ น้ำตาลแดง หรือกลบ เนื่องจากวัสดุเหล่านี้มีคุณสมบัติยึดดินให้เหนียวไม่เปราะ ทำให้มีความคงทนนิยมสร้างขึ้นเดี่ยวเนื่องจากสภาพของกำแพงดินมีความเสี่ยงต่อการรับน้ำหนักของอาคารสูง¹ ปัจจุบันสถาปัตยกรรมแบบจีนหาได้ที่บางส่วนในตลาดอำเภอกะทู้ เนื่องจากเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมที่ชาวจีนอพยพมาตั้งหลักแหล่ง นอกเหนือจากอาคารบ้านเรือนที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน ยังมีศาลเจ้าที่ชาวจีนได้สร้างไว้ตามความนับถือทางวัฒนธรรมของตน ในปัจจุบันชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงปฏิบัติตามความเชื่อและดูแลรักษาศาลเจ้าให้คงอยู่ในสภาพที่ดี เช่น ศาลเจ้าแสงธรรม ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ย ศาลเจ้าปุดจ้อ เป็นต้น จะสังเกตได้ว่าเมื่อเป็นเรื่องทางศาสนา ความเชื่อ สิ่งก่อสร้างซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์จะได้รับการดูแลเอาใจใส่ให้อยู่ในสภาพเดิมแตกต่างจากที่อยู่อาศัยที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย

ประเภทที่สาม สถาปัตยกรรมแบบยุโรป

สถาปัตยกรรมแบบยุโรปนี้มีการก่อสร้างขึ้นในสมัยที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เนื่องจากเป็นสมัยที่ชาวตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเมืองแร่ภูเก็ต (ประมาณพ.ศ.2450) อีกทั้งพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีมีความชื่นชอบในสถาปัตยกรรมแบบยุโรป จึงมีดำริให้สร้างสถานที่ราชการเป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรป ดังนี้

ศาลากลางจังหวัด ก่อสร้างระหว่างพ.ศ.2450 – 2456 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้ให้บริษัทของชาวตะวันตกชุดแร่อำเภอกะทู้ในเขตปะทอนบัตรบริเวณถนนหลวงพอดฉลอง ถนนพังงา ถนนสุรินทร์

¹ประสิทธิ์ ชินการณ. (2536). เล่มเดิม. หน้า 84.

และถนนสุทัศน์ จึงให้บริษัทดังกล่าวสร้างศาลากลางเป็นการแลกเปลี่ยนพระทานบัตรการชดเชว้ตึก โดยให้ช่างชาวอิตาลีเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง เป็นอาคาร 2 ชั้น สร้างโดยใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก เสามีขนาดเล็ก ด้านบนของเสาดกแต่งด้วยไม้สักที่ฉลุเป็นลวดลาย ตรงช่องลมมีลวดลายที่ฉลุเป็นไม้สักสองขนาด คือไม้สักขนาดเล็กน้ยู่เหนือประตูฉลุลวดลายเป็นรูปดอกไม้คล้ายดอกทิวลิป เหนือขึ้นไปฉลุลวดลายเป็นรูปดอกไม้อยู่ในแจกัน¹ (ดูภาพประกอบ 1 - 2)

ธนาคารชาร์เตอร์ด (The Chartered Bank) ช่วงพ.ศ.2450 – 2452 เป็นช่วงที่กิจการเหมืองแร่มีการขยายตัว เป็นผลให้เศรษฐกิจในภูเก็ตมีความมั่งคั่ง พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเห็นว่าการเก็บทรัพย์สินจะไม่ปลอดภัยและเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ จึงได้ติดต่อธนาคารชาร์เตอร์ดที่ป็นิ่งให้มาเปิดสาขาที่ภูเก็ต ธนาคารชาร์เตอร์ดจึงได้สร้างขึ้นที่ภูเก็ตประมาณ พ.ศ.2450 – 2453 เป็นอาคาร 2 ชั้น เสาใหญ่แต่ละเสาประกอบด้วยกลุ่มเสาเล็ก 3 เสา หัวเสาทั้งหมดเป็นแบบดอริก² ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นสำนักงานธนาคารนครหลวงไทย สาขาภูเก็ต (ดูภาพประกอบ 3 - 4)

ศาลจังหวัด นอกจากสมัยพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีแล้ว ได้มีการสร้างสถาปัตยกรรมแบบยุโรปอีกแห่งหนึ่งในสมัยของพลโทพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร (ม.ร.ว.สิทธิ สุทัศน์) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตในสมัยต่อมา ได้สร้างศาลจังหวัดขึ้นเมื่อพ.ศ.2459 พื้นอาคารปูด้วยไม้กระดาน บันไดประดับด้วยแผ่นปูนลายดอกไม้ เสาปูนสีเหลี่ยม หัวเสาแบบดอริก ระหว่างเสามีปูนเชื่อมต่อกัน³ (ดูภาพประกอบ 5)

โดยสถาปัตยกรรมแบบยุโรปทั้ง 3 แห่งดังกล่าว ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของกรมศิลปากร

¹ สมหมาย ปันพุทธศิลป์. (2538). *แหล่งศิลปกรรมและแหล่งประวัติศาสตร์ภูเก็ต*. หน้า 26.

² แหล่งเดิม. หน้า 36.

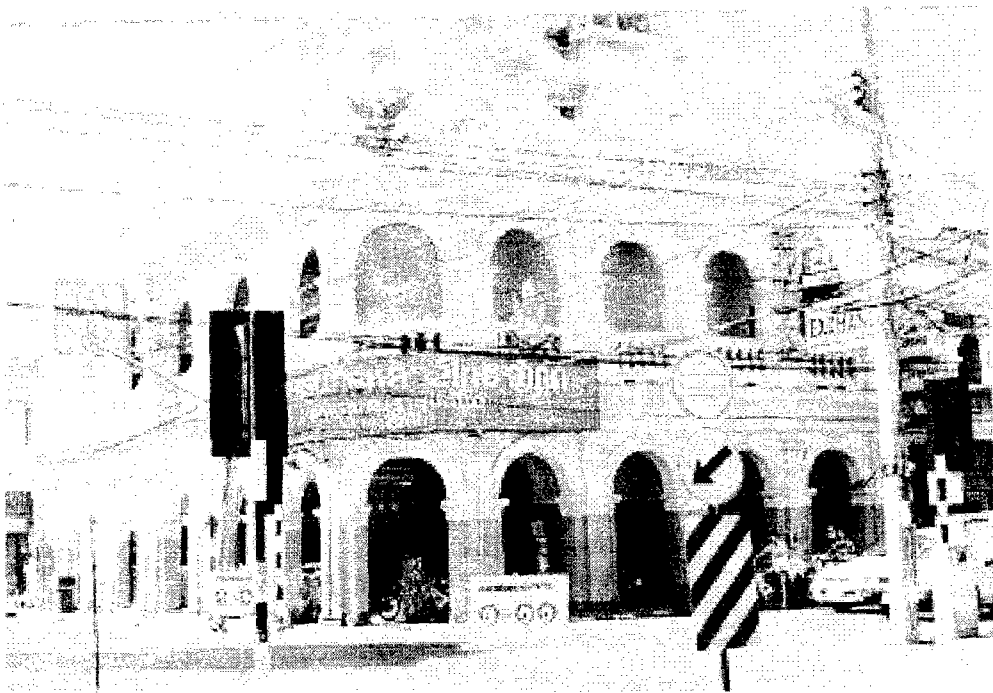
³ แหล่งเดิม. หน้า 34.

ภาพประกอบ 1 ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ดำริให้สร้าง พ.ศ.2450

ภาพประกอบ 2 ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต ภาพด้านข้างของศาลากลางจังหวัดภูเก็ต

ภาพประกอบ 3 ธนาคารชาร์เตอร์ด ปัจจุบันเป็นสำนักงานของธนาคารนครหลวงไทย

ภาพประกอบ 4 ธนาคารชาร์เตอร์ด ภาพชั้นบนของธนาคารชาร์เตอร์ด

ภาพประกอบ 5 ศาลจังหวัดอุบลราชธานี สร้างเมื่อปีพ.ศ.2459

ประเภทที่สี่ สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกส

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกสนี้ เป็นการผสมผสานสถาปัตยกรรมแบบจีนและแบบยุโรปเข้าด้วยกัน รวมทั้งสถาปัตยกรรมแบบยุโรปที่ใช้ในอินเดียเข้ามาผสมอยู่ด้วย ส่วนที่มาของชื่อ “ชิโน-โปรตุเกส” นั้น ชิโน หมายถึง มีความเป็นจีนรวมอยู่ ส่วนคำว่า โปรตุเกส หมายถึง สถาปัตยกรรมแบบยุโรป สันนิษฐานว่าเนื่องจากชาวโปรตุเกสเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่เดินทางมาภูเก็ต จึงเป็นคำที่ชาวภูเก็ตใช้เรียกชาวตะวันตกทุกคนที่เดินทางมาภูเก็ตโดยไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นชาวตะวันตกชาติใด โดยชาวจีนฮกเกี้ยนในภูเก็ตเรียกสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกสว่า “อ้งหม่อหลาว” หรือ “อ่างหม่อหลาว” คำว่า อ้ง หรือ อ่าง ในภาษาจีนฮกเกี้ยน แปลว่า แดง คำว่า หม่อ หรือ หมอ แปลว่า ผม¹ ดังนั้นคำว่า อ้งหม่อ แปลตรงตัวว่าผมแดง เป็นคำที่ชาวจีนฮกเกี้ยนในภูเก็ตเรียกชาวตะวันตก เนื่องจากชาวตะวันตกมีผมสีแดง โดยชาวบ้านจะเรียกชาวตะวันตกว่า “พวกฝรั่งอ้งหม่อ” ส่วนคำว่า หลาว หมายถึง อาคารที่อยู่อาศัย² ดังนั้นคำว่า “อ้งหม่อหลาว” จึงเป็นคำที่ชาวจีนฮกเกี้ยนเรียกอาคารบ้านเรือนที่สร้างตามสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกส

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกสเริ่มมีการก่อสร้างมากที่สุดอยู่ระหว่างรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 – 2468) เนื่องจากเป็นช่วงสมัยที่กิจการเหมืองแร่ดีบุกในภูเก็ตได้รับการพัฒนามากที่สุดและมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงมาก ชาวจีนที่อพยพเข้ามาเป็นกรรมกรในเหมืองแร่ก็มาประสบความสำเร็จเป็นเจ้าของเหมืองมากที่สุดในยุคสมัยนี้ อีกทั้งเป็นสมัยที่มีการติดต่อกับป็นอย่างต่อเนื่อง ทำให้รับรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกสซึ่งได้มีการก่อสร้างอย่างแพร่หลายในป็นมาก่อสร้างในภูเก็ต และเป็นช่วงสมัยที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้พัฒนาภูเก็ตหลายด้านรวมทั้งด้านสถาปัตยกรรมจนอาจกล่าวได้ว่า ศาลากลาง ศาลจังหวัด และสถานที่ราชการหลายแห่งในภูเก็ตสมัยนั้น ไม่มีที่ใดในประเทศไทยจะโอ้อวดถูกต้องตามลักษณะเหมือนภูเก็ต³ ดังนั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีการก่อสร้างอาคาร

¹ นพดล กิตติกุล. (2534). คำยืมภาษาจีนฮกเกี้ยนที่ใช้ในภาษาไทยถิ่น จังหวัดภูเก็ต. หน้า 143.

² แหล่งเดิม. หน้า 121.

³ กรมศิลปากร. (2530). เล่มเดิม. หน้า 73.

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสมากที่สุด (ดูภาพประกอบ 6 - 9)

1. การแบ่งยุคสมัยสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

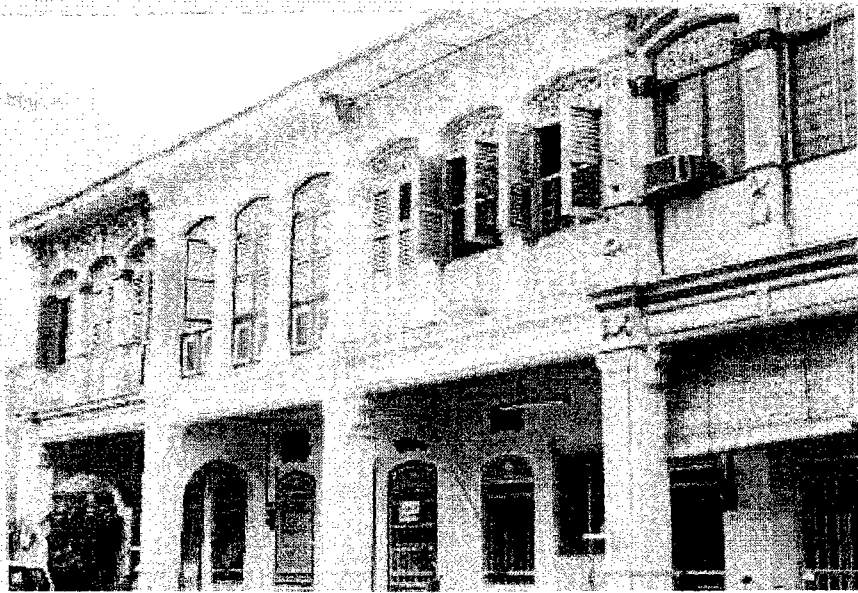
การสร้างอาคารสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสสามารถแบ่งยุคตามระยะเวลาการสร้างได้ดังนี้

1.1 อาคารยุคแรก (ช่วงก่อน พ.ศ.2411)

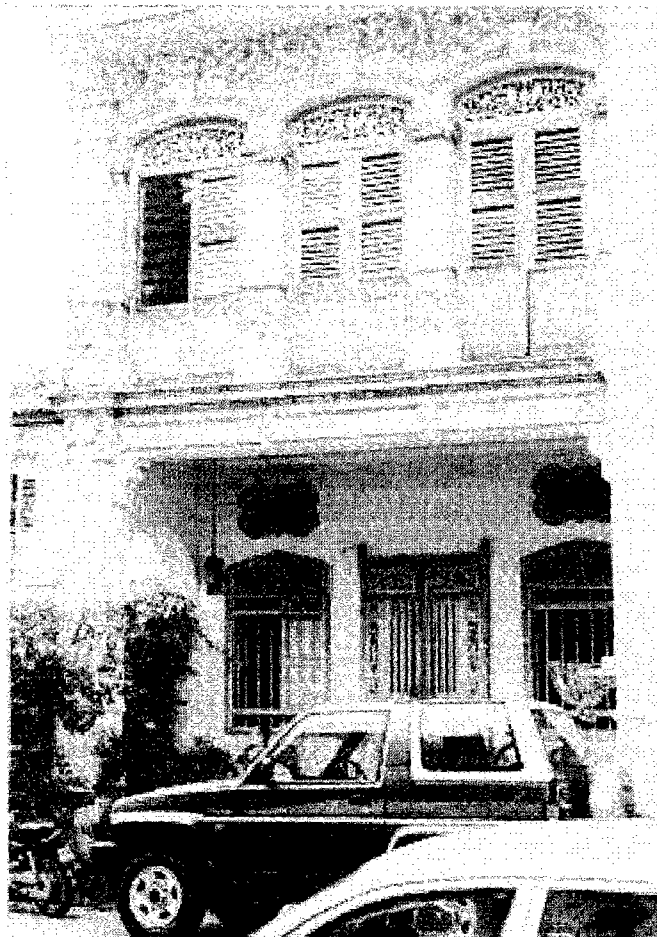
ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่ชาวจีนได้อพยพมาอยู่จำนวนมากพอสมควรต่อเนื่องมาจากสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นช่วงแรกของการเปิดประเทศติดต่อกับชาวตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีนโยบายปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเพื่อให้รอดพ้นจากการล่าเมืองขึ้นตามลัทธิจักรวรรดินิยม ดังนั้นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกจึงเริ่มเข้ามามีอิทธิพลอาคารในยุคนี้เป็นการพัฒนาสถาปัตยกรรมแบบจีนจากอาคารชั้นเดียวเป็นอาคารสองชั้น มีสถาปัตยกรรมแบบยุโรปเจือปนบ้างเล็กน้อย ยังไม่เน้นความละเอียดของลวดลาย (ดูภาพประกอบ 10)

1.2 อาคารยุคที่สอง

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 – 2468) เป็นระยะที่ชาวตะวันตกได้เข้ามาทำงานในภูเก็ต การขยายตัวทางเศรษฐกิจจากกิจการเหมืองแร่และการค้าขายติดต่อกับปีนัง ทำให้สถาปัตยกรรมยุโรปทั้งแบบเรเนซองส์และแบบนีโอ-คลาสสิกเข้ามามีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมแบบจีน การประดับประดาส่วนหน้าของอาคารมีมากขึ้นเป็นแบบผสมทั้งจีนตะวันตกในอินเดียและตะวันตก ในตอนแรกมีเพียงอาคาร 2 ชั้นภายหลังมีการสร้างเป็นอาคาร 3 ชั้นแต่ไม่เป็นที่นิยม (ดูภาพประกอบ 11 – 12)

ภาพประกอบ 6 ภาพชั้นบนของบ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุเกสที่เมืองจอร์จทาวน์ ปีนัง ประเทศมาเลเซีย

ภาพประกอบ 7 ภาพหน้าบ้านของบ้านแบบชิโน-โปรตุเกส จอร์จทาวน์ ปีนัง ประเทศมาเลเซีย

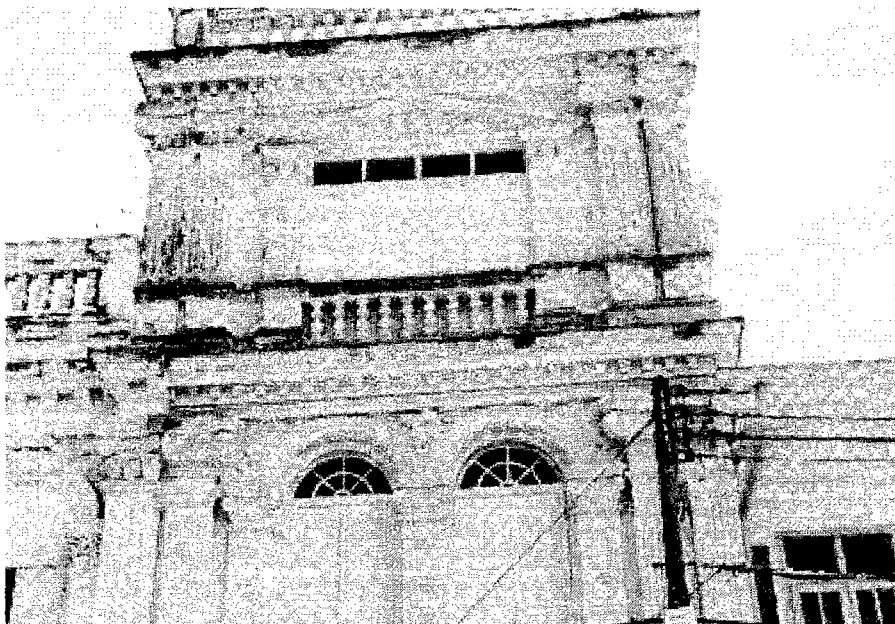
ภาพประกอบ 8 ภาพชั้นบนของอาคารบ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุกีสที่ภูเก็ต

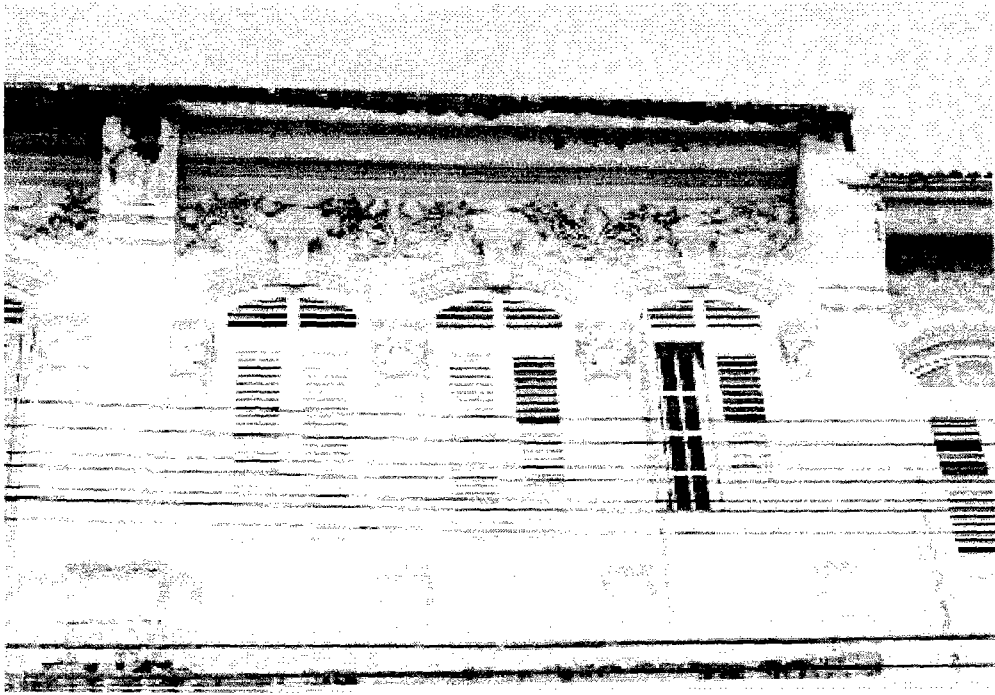
ภาพประกอบ 9 ภาพหน้าบ้านของบ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุกีสที่ภูเก็ต

ภาพประกอบ 10 อาคารยุคแรก ภาพเปรียบเทียบใกล้เคียงอาคารยุคแรกที่ลวดลายยังมีไม่มากนัก

ภาพประกอบ 11 อาคารยุคที่สอง เป็นอาคารที่สร้างแบบ 3 ชั้น

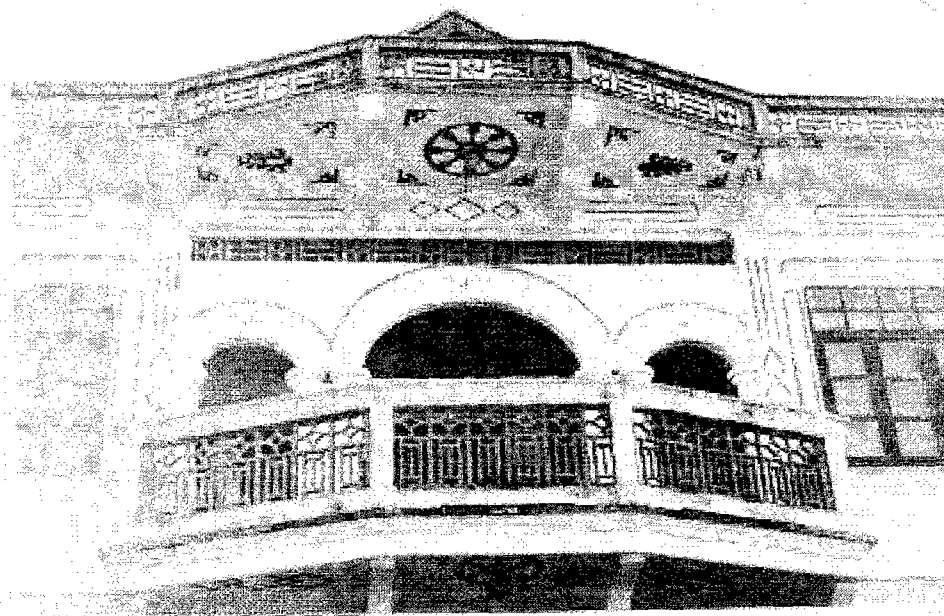
ภาพประกอบ 12 อาคารยุคที่สอง อาคารในยุคที่สองนี้เป็นอาคารที่มีการสร้างมากกว่ายุคอื่น

1.3 อาคารยุคที่สาม

ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไปจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่รายจ่ายในท้องพระคลังมีมากกว่ารายรับ มีผลต่อเนื่องไปถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้เงินคงคลังลดน้อยลง ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ทำให้สภาพเศรษฐกิจในภูเก็ตมีสภาพคล่องน้อยลง รวมทั้งเป็นจุดอิมพัลส์ของสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสที่มีสถาปัตยกรรมแบบใหม่เข้ามาแทนที่ ดังนั้นอาคารในยุคนี้จึงเป็นช่วงต่อของการเปลี่ยนแปลงจากสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสไปเป็นสถาปัตยกรรมแบบศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) อันเกิดขึ้นตามสภาวะเศรษฐกิจและตามสมัยนิยม ลวดลายของอาคารจะลดน้อยลงเปลี่ยนไปในทางที่เรียบง่ายขึ้นไม่เน้นความหรูหรา เน้นศิลปะทรงเรขาคณิต (ดูภาพประกอบ 13 – 14)

ภาพประกอบ 13 อาคารยุคที่สาม บ้านหลวงอนุภาณุเกิตการ สร้างประมาณ พ.ศ.2480

ภาพประกอบ 14 อาคารยุคที่สาม เน้นความเรียบง่าย และนิยมลวดลายทรงเรขาคณิต

2. ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบซิโน-โปรตุเกส

รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบซิโน-โปรตุเกส โดยจะมีลักษณะการก่อสร้างการใช้วัสดุแบบต่างๆ อยู่รวมกัน คือสร้างอาคารบ้านเรือนด้วยการก่ออิฐถือปูน วัสดุที่ใช้สร้างหลังคาส่วนใหญ่เป็นกระเบื้องดินเผาแบบจีน วัสดุที่ใช้ทำหน้าต่างเป็นไม้ มีการสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมทั้งจีน อินเดีย และตะวันตก การประดับประดาหน้าต่างและลวดลายปูนปั้นบริเวณส่วนหน้าของอาคารแบบตะวันตก โดยสามารถจำแนกสถาปัตยกรรมแบบซิโน-โปรตุเกสตามการรับอิทธิพลของต่างประเทศที่เกิดจากชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งหลักแหล่งในภูเก็ต ได้เป็น 3 ประเภท คือ อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบจีน อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบยุโรป และอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบอินเดีย

2.1 อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบจีน

อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบจีนเกิดขึ้นจากการอพยพของคนจีนมาตั้งหลักแหล่งที่ภูเก็ต และการติดต่อค้าขายกับปักษ์ใต้ ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมแบบจีน คือ ที่อยู่อาศัยจะเป็นทั้งบ้านและร้านค้าอยู่ที่เดียวกัน จะมีลักษณะเป็นห้องแถวแคบยาวชั้นล่างใช้ทำการค้า ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยโดยส่วนบนและส่วนล่างของอาคารจะเสมอกันไม่มีการเหลื่อมล้ำแบ่งเป็นหลายคูหา แต่ละคูหามีความลึกมาก (ดูภาพประกอบ 15 – 16) ส่วนลึกอาจลึกถึง 20 เมตร โดยชั้นล่างๆ จะแบ่งเป็นส่วน ส่วนหน้าสุดใช้เป็นที่ค้าขาย หรือเป็นห้องรับแขก ถัดเข้ามามีฝักกันเกือบเต็มห้อง ส่วนหนึ่งเป็นบันไดสำหรับขึ้นชั้นบน ส่วนถัดเข้าไปมักมีบ่อน้ำอยู่ด้วย 1 บ่อ เป็นบ่อน้ำที่ใช้อิฐเรียงขอบเป็นรูปวงกลม ลึกเข้าไปมักเป็นห้องรับประทานอาหารและห้องครัว ลึกเข้าไปอีกอาจเป็นที่เก็บของ มีการเว้นช่องเปิดช่องแสงบริเวณเหนือหน้าต่างและบริเวณส่วนกลางบางบ้านมีลานโล่งเพื่อทำสวนต้นไม้หรือใช้ประโยชน์อย่างอื่น¹ มีการใช้วัสดุการตกแต่งแบบจีน เช่น กระเบื้องดินเผา (เรียกว่ากาบูน มีรูปทรงกระบอกผ่าซีกมุงคว่ำอันหงายอันสลับกันทำให้ดูเหมือนเป็นลอนเป็นแนวขนานกัน) การตกแต่งหลังคาประดับหน้าต่าง เป็นต้น (ดูภาพประกอบ 17 – 20)

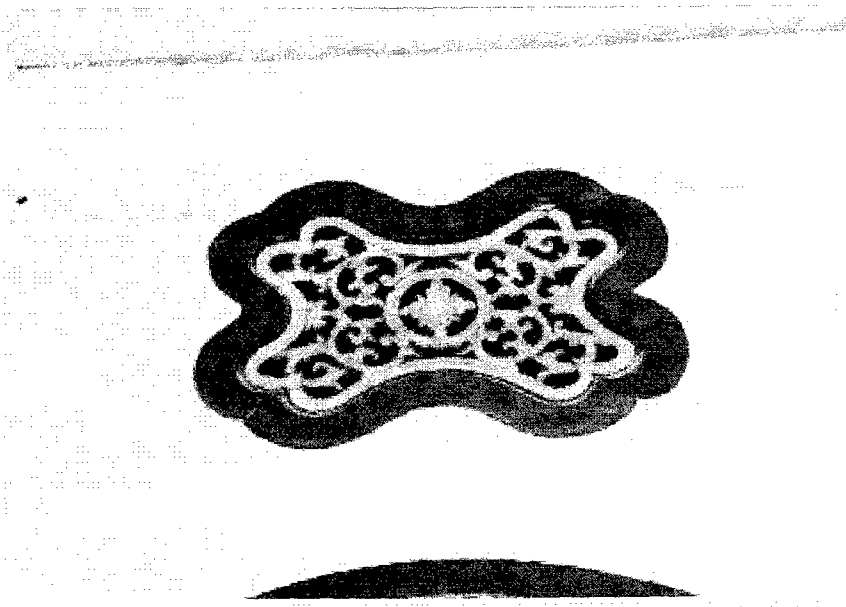
¹ สมปอง ยอดมณี. (2535). คตินิยมการก่อสร้างที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมจีนในเขตอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. หน้า 62.

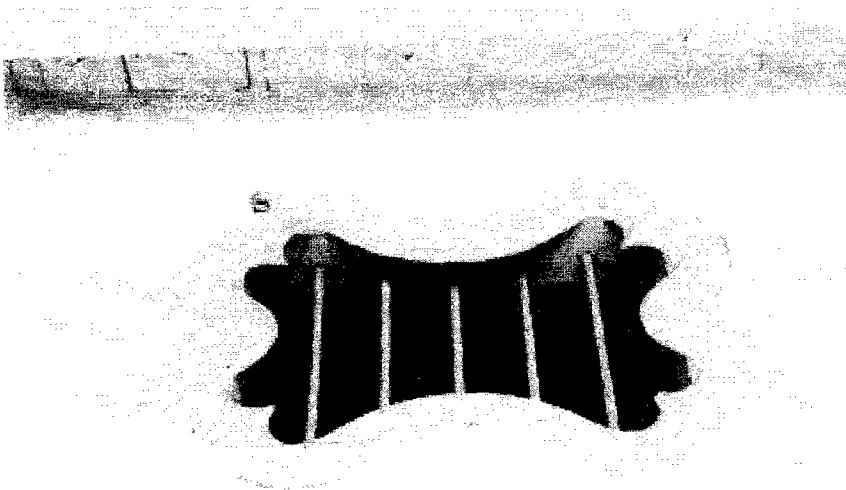
ภาพประกอบ 15 ลักษณะอาคารแบบจีน ข้างล่างเป็นร้านค้า ข้างบนเป็นที่อยู่อาศัย (ปีนัง ประเทศมาเลเซีย)

ภาพประกอบ 16 ลักษณะอาคารแบบจีน เป็นทั้งร้านค้าและที่อยู่อาศัย (อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต)

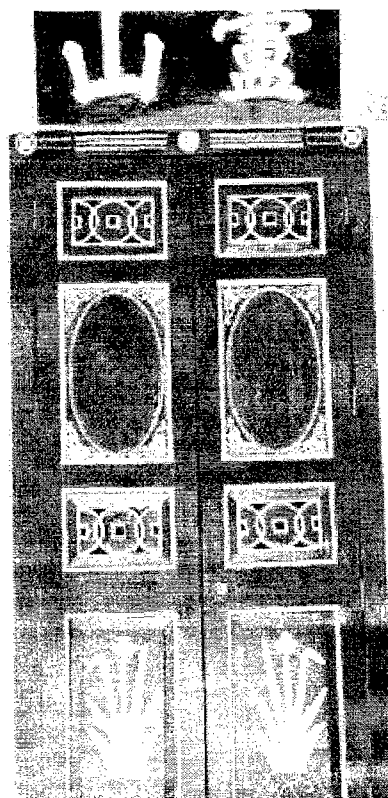
ภาพประกอบ 17 สถาปัตยกรรมแบบจีน การเว้นช่องแสงให้แสงส่องเข้าบ้าน

ภาพประกอบ 18 สถาปัตยกรรมแบบจีน การเว้นช่องแสงในแบบเรียบง่าย

ภาพประกอบ 19 สถาปัตยกรรมแบบจีน การใช้กระเบื้องดินเผาแบบจีน ตกแต่งบริเวณส่วนหน้าของอาคาร

ภาพประกอบ 20 สถาปัตยกรรมแบบจีน การตกแต่งประตูไม้สักกลดลายแบบจีน

2.2 อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบยุโรป

สถาปัตยกรรมแบบยุโรปนี้ออกแบบโดยสถาปนิกชาวอังกฤษซึ่งนำไปสร้างที่สิงคโปร์และปีนังใน
ระยะที่ดินแดนทั้งสองแห่งอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ¹ ภูเก็ตซึ่งติดต่อกับปีนังจึงได้รับอิทธิพล
ดังกล่าว การสร้างสถาปัตยกรรมดังกล่าวที่ภูเก็ตในระยะแรกสร้างโดยช่างฝีมือของปีนัง แล้วมีการถ่ายทอดให้
ช่างชาวภูเก็ตในระยะหลัง

สถาปัตยกรรมแบบยุโรปเป็นการสร้างสถาปัตยกรรมที่มีสัดส่วนและมีรายละเอียด มีการนำลวด
ลายปูนปั้นมาตกแต่งตามส่วนต่าง ๆ เมืองค์ประกอบที่แบ่งเป็นสัดส่วนอย่างชัดเจน เช่น ช่องแสง เสา ส่วนของ
หน้าต่าง ส่วนของประตู เป็นต้น ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมแบบยุโรปที่พบเห็นในอาคารสถาปัตยกรรม
แบบชิโน-โปรตุกีสที่ภูเก็ต คือ การตกแต่งประดับประดาลวดลายปูนปั้นบริเวณด้านหน้าของอาคาร และซุ้ม
หน้าต่างซึ่งมีอยู่ 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 ซุ้มแบบโค้งครึ่งวงกลม เป็นซุ้มโค้ง 3 ซุ้ม มีเสาประดับรับซุ้ม 4 เสา โดยมีหัว
เสารับซุ้มภายในโค้งเป็นช่องแสงกระจกตึกัวไม้ซึ่งมีหลายลาย เช่น ลายกลีบดอกไม้ปลายมน ลายกลีบดอกไม้
ปลายแหลม ลายรัศมีดวงอาทิตย์ เป็นต้น (ดูภาพประกอบ 21)

ประเภทที่ 2 ซุ้มแบบโค้งเสี้ยววงกลม เป็นซุ้มโค้ง 3 ซุ้ม มีเสาประดับรับซุ้มเซาะร่องมีหัวเสา
ตัวเสาบางอาคารทำแบบเรียบไม่มีลวดลายหรือบางอาคารทำ ลายปูนปั้นลายดอกไม้ตรงกลางเสา ไม่มีช่อง
แสงกระจกตึกัวไม้เหมือนแบบโค้งครึ่งวงกลม แต่จะมีช่องระบายอากาศทำด้วยไม้ (ดูภาพประกอบ 22)

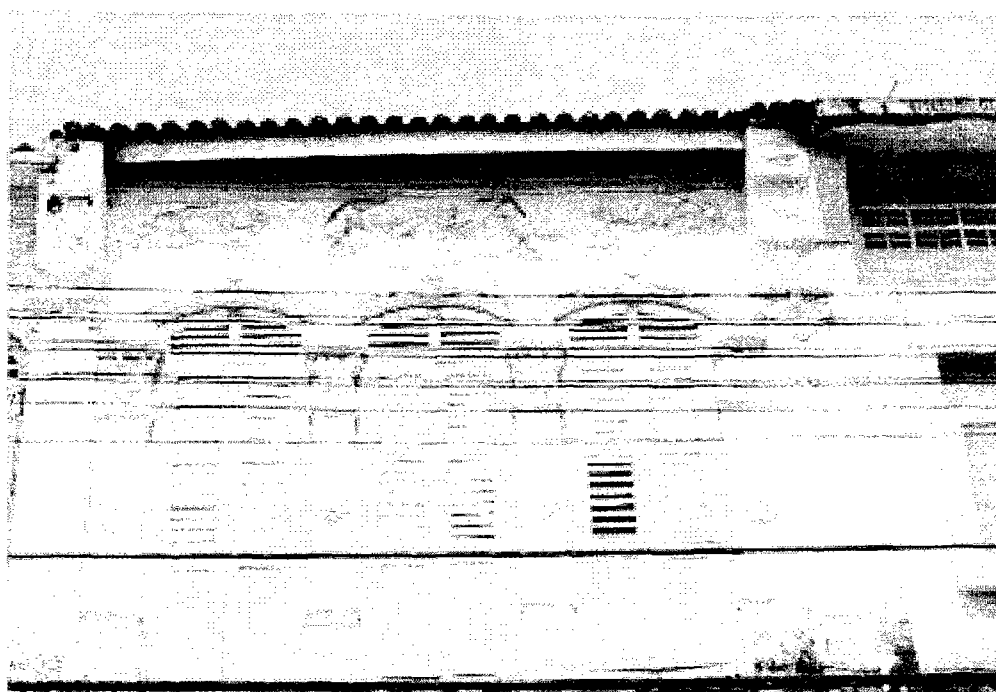
ประเภทที่ 3 ซุ้มแบบสี่เหลี่ยมด้านบนเป็นปูนปั้นรูปจั่ว เป็นซุ้มสี่เหลี่ยม 3 ซุ้ม ไม่มีเสาประดับรับซุ้ม
ซุ้มเป็นปูนกว้างเท่ากันตลอด (ดูภาพประกอบ 23)

นอกจากนี้ยังมีการตกแต่งลวดลายที่หัวเสาแบบต่าง ๆ (ดูภาพประกอบ 24) ลวดลายและรูปแบบที่
ตกแต่งอาคารแต่ละหลังจะไม่เหมือนกัน เจ้าของบ้านบางรายที่มีฐานะดีจะสั่งพื้นกระเบื้อง โคมไฟ รั้วบ้าน
กระจกสี และของตกแต่งบ้านบางอย่างมาจากยุโรปโดยตรงเพื่อนำมาตกแต่งบ้าน (ดูภาพประกอบ 25 – 26)

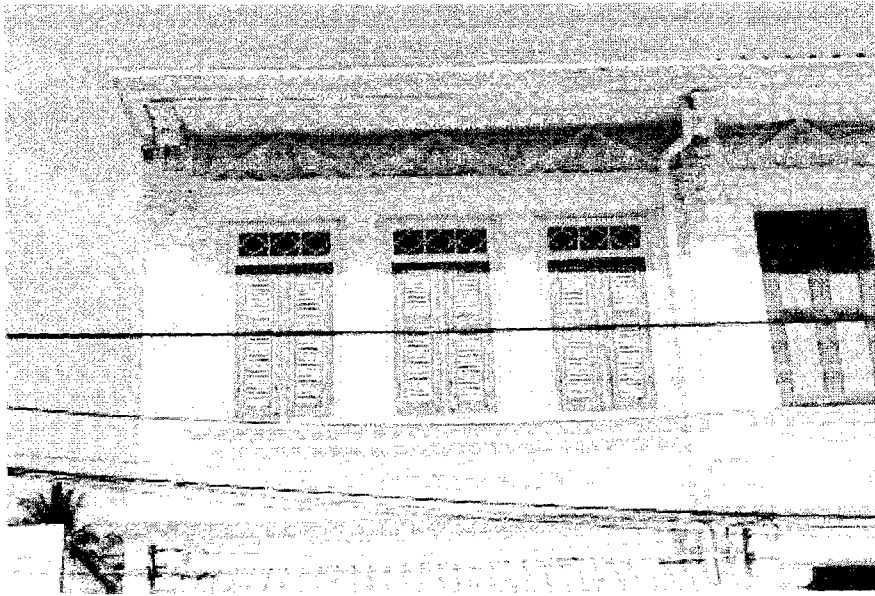
¹ อันส์ เดทเลฟ คัมมัยเยอร์ และพรใจ ศิริรัตน์. (2527). โครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและ
พัฒนาเมืองภูเก็ต. หน้า 7.

ภาพประกอบ 21 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป ชุ่มหน้าต่างแบบโค้งครึ่งวงกลม

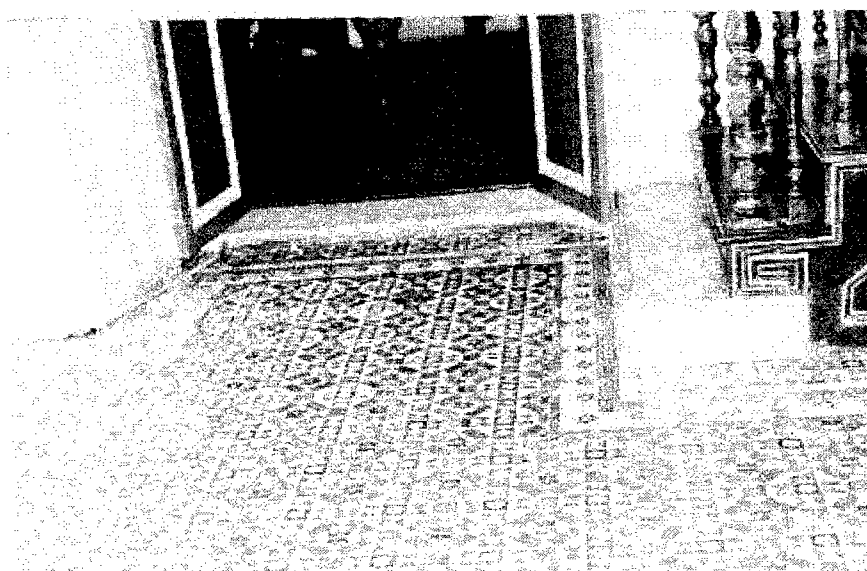
ภาพประกอบ 22 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป ชุ่มหน้าต่างแบบโค้งเตี้ย

ภาพประกอบ 23 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป ชุ่มหน้าต่างแบบจั่ว

ภาพประกอบ 24 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป การตกแต่งลวดลายที่หัวเสา

ภาพประกอบ 25 พื้นกระเบื้องจากอิตาลีที่เจ้าของบ้านสั่งมาโดยตรง (บ้านพระพิทักษ์ชินประชา)

ภาพประกอบ 26 รั้วที่เจ้าของบ้านสั่งตรงมาจากประเทศฮอลแลนด์ (บ้านพระพิทักษ์ชินประชา)

สถาปัตยกรรมแบบยุโรปในสถาปัตยกรรมชิโน-โปรตุกีสที่ภูเก็ตมีทั้งศิลปะแบบเรอเนซองส์ (Renaissance) และแบบนีโอ-คลาสสิก (Neo-Classic) ซึ่งเป็นที่นิยมในยุโรปสมัยนั้นผสมกันทั้งนี้เป็นไปตามความนิยมชมชอบของเจ้าของอาคารและผู้ออกแบบสร้าง สถาปัตยกรรมแบบเรอเนซองส์ เป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในยุโรปยุคกลาง ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 12 ถึง 15¹ เป็นการฟื้นฟูศิลปะในยุคคลาสสิกโบราณขึ้นมาใหม่ โดยถือกำเนิดที่เมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี ดังนั้นสถาปัตยกรรมแบบเรอเนซองส์ หมายถึง การเกิดใหม่ของศิลปะยุคคลาสสิกโบราณ (Rebirth of Classical Antiquity)² เป็นการนำศิลปะสมัยกรีก-โรมันเข้ามาใช้ในยุคนี้ ศิลปะแบบกรีก ได้แก่ การสร้างเสาแบบดอริก (Doric) คือเสาที่มีลักษณะโคนใหญ่แล้วค่อยเรียวเล็กขึ้นไป ที่ลำต้นเสาจะเจาะเป็นร่องยาวขึ้นไปตามแนวความสูงโดยเจาะรอบเสาซึ่งมีฐานคล้ายกับลูกบวบ นิยมทำให้มีประมาณ 20 ช่อง ที่หัวเสาจะมีการยื่นแผ่ออกมาเพื่อรองรับหัวเสา และเสาแบบไอโอนิก (Ionic) เป็นการดัดแปลงเสาแบบดอริกให้ดูหรูหราขึ้นโดยมีฐานเสารองรับลำต้น ที่ลำต้นเสาจะฉูดผอมเรียวกว่าแบบดอริก ยังคงเจาะร่องเช่นเดียวกันแต่มีจำนวนร่องมากขึ้น คือมีทั้งหมดประมาณ 24 ร่อง ส่วนที่ยื่นออกมารองรับหัวเสาจะทำเป็นรูปขดที่ปลายทั้งสองข้างคล้ายกันหอย³ ส่วนศิลปะแบบโรมัน ได้แก่ การทำโครงสร้างเป็นวงโค้ง (อาร์ค) ส่วนสถาปัตยกรรมแบบนีโอ-คลาสสิก เป็นการนำศิลปะยุคคลาสสิกโบราณมาฟื้นฟูเช่นเดียวกัน ได้ถือกำเนิดขึ้นที่ประเทศอังกฤษตามมาจากเรอเนซองส์ ประมาณ ค.ศ.1750 – 1850 เนื่องจากแต่เดิมอังกฤษเป็นประเทศที่มีความล้าหลังกว่าประเทศอื่นในแถบยุโรปโดยเฉพาะอิตาลี พอเริ่มเข้าสู่สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง 17 อังกฤษในรัชสมัยของพระนางเจ้าวิกตอเรีย เป็นช่วงที่มีความสงบปราศจากสงคราม ได้เริ่มทำการค้าขาย เมื่อประเทศร่ำรวยก็มีการเดินทางไปกรีกและโรมัน จึงได้ไปพบเห็นศิลปะแบบกรีก-โรมัน นำกลับมาสร้างที่อังกฤษ แต่จะแตกต่างจากเรอเนซองส์ซึ่งกำเนิดที่อิตาลีคือที่อังกฤษจะยึดหลักกฎเกณฑ์การสร้างแบบโบราณตายตัวไม่มีการปรับเปลี่ยน พยายามทำให้เหมือนกรีก-โรมันให้ได้

¹วิจิตร เจริญภักตร์. (2526). *ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันตก คริสเตียนตอนต้น-สมัยใหม่*. หน้า 105.

²วิจิตร เจริญภักตร์. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 102.

³กำจร สุนพงษ์ศรี. (2524). *ประวัติศิลปะตะวันตก : ศิลปะก่อนประวัติศาสตร์และศิลปะยุคโบราณ*. หน้า 137 – 139.

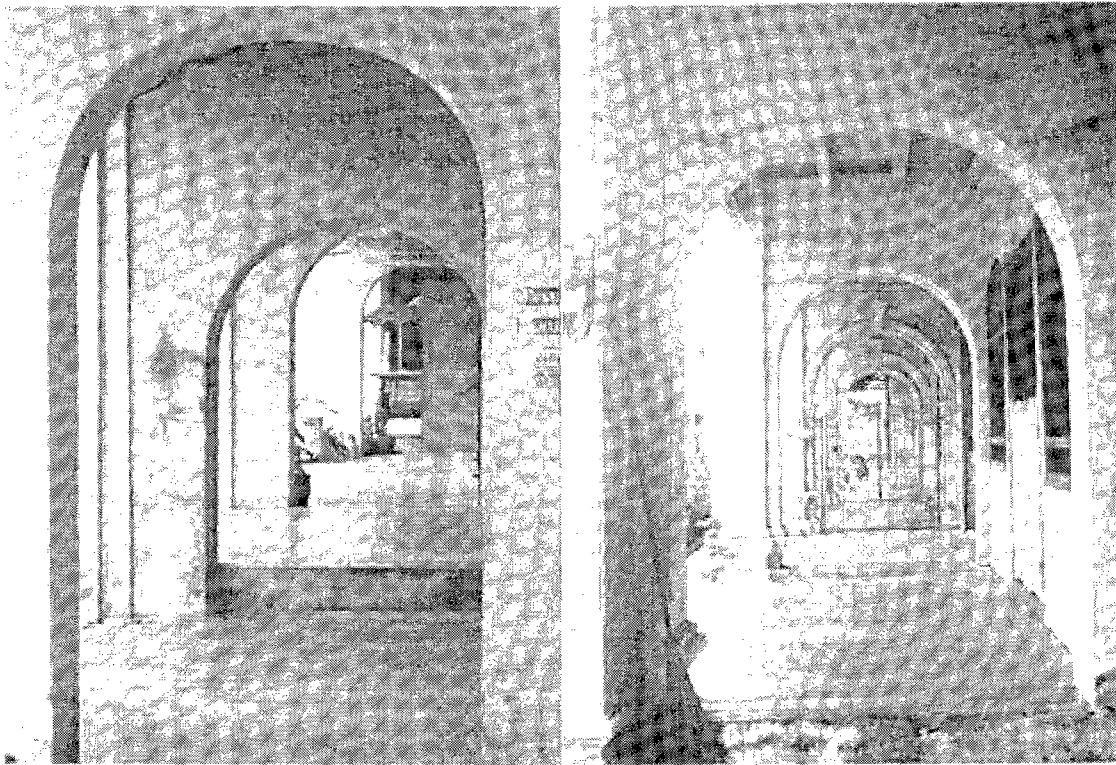
มากที่สุด ในขณะที่ศิลปะแบบกรีก-โรมันที่อิตาลีไม่ยึดหลักตายตัว ภายหลังสถาปัตยกรรมแบบนีโอ-คลาสสิกเริ่มมีการผสมผสานสถาปัตยกรรมโรแมนติค ซึ่งเป็นศิลปะแบบสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากยุคเดิม คือเริ่มมีอิสระทางความคิด มีแนวคิดในเรื่องทั่วไป นอกเหนือจากเรื่องศาสนา¹

ลักษณะเด่นอีกประการของสถาปัตยกรรมแบบยุโรปคือนิยมใช้โค้งต่อช่วงเสา ถ้าเป็นตึกแถว เสาและโค้งนี้จะเรียงเป็นแถวอยู่หน้าตึกชั้นล่างรับระเบียงชั้นสอง เรียกว่า อาเขต (Arcade) หรือที่ชาวฮกเกี้ยนในภูเก็ต เรียกว่า “หง่อกาเกี” คำว่า หง่อ หมายถึง ห้า คำว่า กาเกี ตามมาตรวัด หมายถึง การจำระยะทางด้วยเท้า ดังนั้นหง่อกาเกี หมายถึง ความยาวจากแนวประตูตึกแถวออกไปจดถนนมีระยะทางห่างห้าช่วงเท้า ประมาณ 2.50 เมตร² (ในสมัยก่อนช่างที่ทำการสร้างจะวัดระยะทางด้วยการนับช่วงเท้า) ดังนั้นอาคารดังกล่าวจะมีทางเท้าที่มีหลังคาปกคลุมทางเดินไว้ต่อเนื่องกันตลอด ในปัจจุบันอาเขตที่ถนนกลาง อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เป็นอาเขตที่ยาวที่สุดในประเทศไทย (ดูภาพประกอบ 27) ลักษณะดังกล่าวเคยมีในตึกแถวยุคแรกๆ ของกรุงเทพฯ แถวถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง เพ็ญนคร แต่ภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการก่อสร้างเป็นการก่อสร้างตึกแถวแบบสมัยใหม่³

¹วิจิตร เจริญภักตร์. (2526). เล่มเดิม. หน้า 199.

²ศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต. (ม.ป.ป.). เอกสารอนุรักษ์อาเขตที่ถนนกลาง. หน้า 2.

³ฮันส์ เททเลฟ คัมมัยเยอร์ และพรใจ ศิริรัตน์. (2527). เล่มเดิม. หน้า 7.

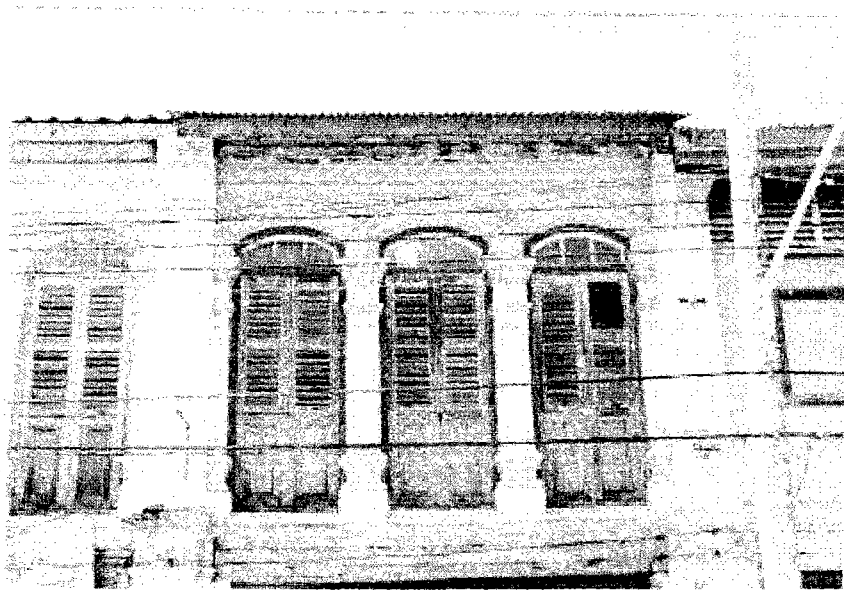
ภาพประกอบ 27 สถาปัตยกรรมแบบยุโรป ลักษณะโค้งที่ปกคลุมส่วนหน้าของอาคารชั้นล่าง (อาเขต)

2.3 อิทธิพลสถาปัตยกรรมที่ปรับตามสภาพภูมิอากาศจากอินเดีย

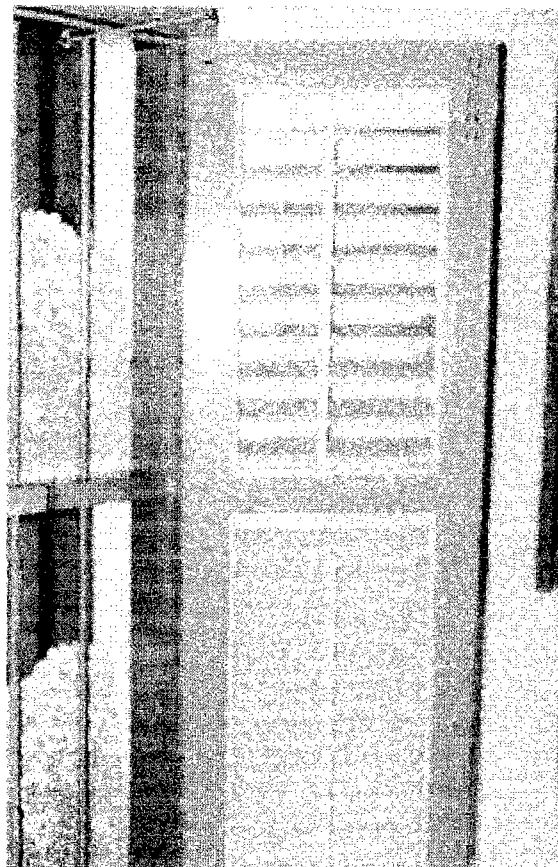
หากจะกล่าวถึงอิทธิพลของชาวอินเดียในด้านสถาปัตยกรรมของภูเก็ต จะเห็นว่าชาวอินเดียที่เข้ามาพักอาศัยและประกอบอาชีพในภูเก็ตจะไม่มีอิทธิพลเด่นชัดเหมือนชาวจีน เนื่องจากชาวอินเดียส่วนใหญ่ไม่มีความประสงค์จะเข้าถือกรรมสิทธิ์ที่ดินและสิ่งก่อสร้างเหมือนชาวจีน แต่ชาวอินเดียส่วนใหญ่จะทำสัญญาเช่าสถานที่ต่อจากชาวจีนเพื่อมาประกอบธุรกิจค้าขายของตน รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสที่มีอยู่แต่เดิม หากจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างในส่วนของตกแต่งภายใน และสีสันทันที่ชาวอินเดียนิยมใช้ในการตกแต่งอาคารของตน เช่น สีเหลืองจัด สีเขียวจัด เป็นต้น

สถาปัตยกรรมแบบอินเดียที่มาปรากฏในสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส เป็นผลมาจากสถาปนิกชาวอังกฤษที่เคยไปอยู่ในอินเดียซึ่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ได้ดัดแปลงการก่อสร้างสถาปัตยกรรมให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศของประเทศอินเดีย แล้วนำมาสร้างที่ป็นังเพราะมีสภาพภูมิอากาศคล้ายคลึงกัน¹ ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมแบบอินเดียนี้ คือ หน้าต่างบานเกล็ดไม้ปรับได้ (ดูภาพประกอบ 28 – 29) ปัจจุบันย่านถนนถลางอันเป็นย่านการค้าเดิมเป็นถนนที่มีสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสมากและสมบูรณ์กว่าย่านถนนอื่น และร้านค้าที่ถนนถลางเป็นแหล่งรวมลูกหลานเชื้อสายอินเดียที่ส่วนใหญ่สืบทอดกิจการขายผ้าจากบรรพบุรุษ

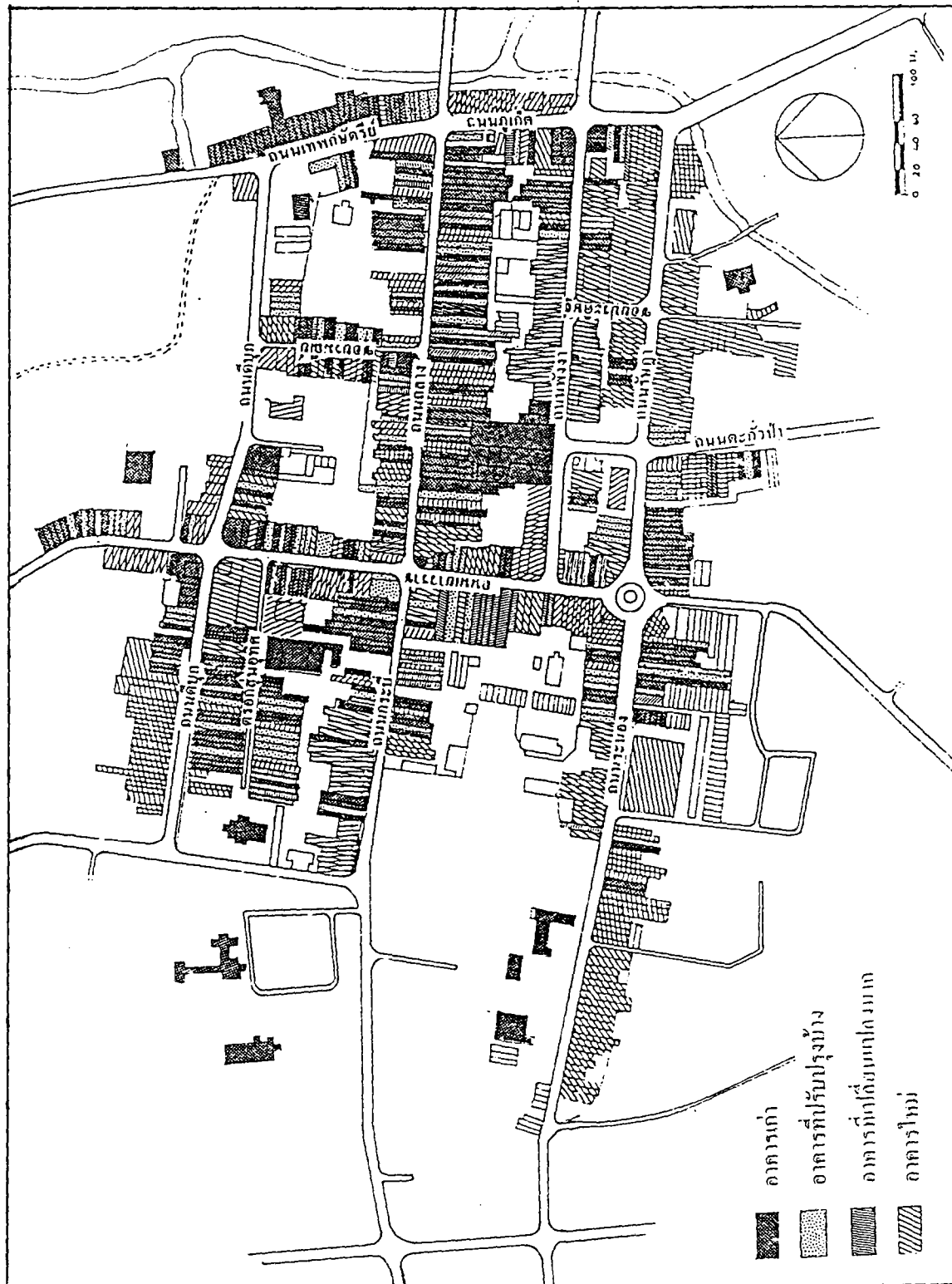
¹ฮันส์ เททเลฟ คัมมัเยอร์ และพรใจ ศิริรัตน์. (2527). เล่มเดิม. หน้า 7.

ภาพประกอบ 28 สถาปัตยกรรมแบบอินเดีย หน้าต่างบานเกล็ดไม้ปรับได้

ภาพประกอบ 29 สถาปัตยกรรมแบบอินเดีย แกนไม้ตรงกลางใช้ปรับปิดเปิดหน้าต่างได้

แผนผังแสดงสภาพอาคารชิโน-โปรตุกีสในเมืองภูเก็ต

3. แหล่งที่ตั้งอาคารสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

แหล่งสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน แสดงถึงอิทธิพลของชาวต่างประเทศที่เข้ามามีผลทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม โดยสามารถจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ตามลักษณะการใช้สอยประโยชน์ของพื้นที่ได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 กลุ่มสถานที่ราชการ

อยู่บริเวณใจกลางเมือง ใกล้ศาลากลางจังหวัดและบริเวณใกล้เคียง อยู่บริเวณถนนนคร ถนนดำรง และถนนปะเหลียน ในเรื่องของทำเลที่ตั้งนั้น พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเลือกภูมิประเทศให้เหมาะสมกับหน่วยงาน เช่น การสร้างศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด บ้านพักข้าราชการที่ภูเก็ต พระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ ได้เลือกสร้างให้อยู่ในทำเลที่เป็นเนินสูง เพื่อให้มองเห็นสภาพการณ์ของประชาชนในทุกด้านได้อย่างชัดเจน¹

3.2 กลุ่มอาคารบริเวณใจกลางเมือง

อาคารในกลุ่มนี้อยู่บริเวณใจกลางเมือง คือถนนตีบุก ถนนกระบี่ ถนนกลาง ถนนรัชฎา ถนนระนอง ถนนตะกั่วป่า ถนนพังงา สามารถจำแนกในด้านสังคมได้ดังนี้

3.2.1 บ้านพักอาศัยของชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์

ชาวจีนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่ง สร้างฐานะจนมีฐานะร่ำรวยอยู่ในระดับเศรษฐีเป็นเจ้าของเหมือง และเจ้าของกิจการอื่นๆ ทำคุณประโยชน์ให้แก่เมืองภูเก็ตจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระเจ้าแผ่นดินไทย ชาวจีนเหล่านี้ได้สร้างบ้านพักอาศัยของตนอยู่ในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ต มีลักษณะเป็นบ้านหลังใหญ่ แยกเป็นสัดส่วน มีรั้วล้อมรอบ (ลักษณะแบบบ้านเดี่ยว) ไม่ได้อยู่ติดติดกับบ้านของคนอื่นที่ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็น ได้แก่ บ้านพระพิทักษ์ชินประชา ตั้งอยู่บริเวณถนนกระบี่ อำเภอเมืองภูเก็ต บ้านหลวงอนุภาณุภูเก็ตการ ตั้งอยู่บริเวณถนนเทพกระษัตรี อำเภอเมืองภูเก็ต บ้านพระอร่ามสาครเขตร ตั้งอยู่บริเวณถนนกระบี่ อำเภอเมืองภูเก็ต และบ้านหลวงอำนาจนรารักษ์ ตั้งอยู่บริเวณถนนตีบุก อำเภอเมืองภูเก็ต (ดูภาพประกอบ

3.2.2 บ้านพักอาศัยของชาวจีนทั่วไป

เป็นชาวจีนกลุ่มที่เข้ามาประกอบธุรกิจค้าขายทั่วไป จัดอยู่ในชนชั้นที่มีฐานะปานกลาง ไม่ได้อยู่ในระดับเศรษฐีเหมือนกลุ่มแรก ชาวจีนเหล่านี้จะสร้างบ้านอยู่ติดๆ กัน (ลักษณะคล้ายทาวน์เฮ้าส์) โดยแยกมาเป็นที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะออกมาจากร้านค้า เป็นชุมชนอยู่กันหนาแน่นย่านถนนกระบี่ ถนนคึกก

3.2.3 ร้านค้าของชาวจีนชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวอินเดีย และชาวไทยเชื้อสายอินเดีย

มีลักษณะเป็นแหล่งร้านค้าที่อยู่หนาแน่นต่อเนื่องกันตลอดทั้งถนน เป็นร้านค้าติดกันมากที่สุดอยู่ที่บริเวณถนนกลางเนื่องจากเป็นย่านแรกที่เริ่มทำการค้ามาแต่เดิม ต่อจากนั้นก็มีการขยายตัวไปยังถนนอื่น เช่น ถนนเยาวราช ถนนกระบี่ ถนนรัชฎา ถนนพญา เป็นต้น

3.2.4 โรงเรียนสอนภาษาจีน และสมาคมของชาวจีน

เพื่อไม่ให้วัฒนธรรมของตนถูกกลืนไปดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ชาวจีนที่อพยพมาอยู่ที่ภูเก็ตมีการรักษาวัฒนธรรมของตนด้วยการจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีน และสมาคมชาวจีนเพื่อให้ชาวจีนในภูเก็ตมีการรวมตัวกันอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนสอนภาษาจีนและสมาคมชาวจีนเหล่านี้บางแห่งได้มีการก่อสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสเช่นเดียวกัน เช่น โรงเรียนภูเก็ตไทยหัว สมาคมภูเก็ตฮกเกี้ยน สามัคคี (ดูภาพประกอบ ภาพที่ 33)

3.3 กลุ่มอาคารบริเวณชานเมือง

ได้แก่กลุ่มอาคารบ้านพักอาศัยที่กระจายออกไปจากบริเวณใจกลางเมือง เช่น ถนนเยาวราช รอบนอก ถนนเทพกระษัตรีรอบนอก เป็นต้น ส่วนนอกเขตอำเภอเมืองมีการสร้างสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสอยู่บ้าง เช่น บ้านนายชายเจียว แซ่ฮู้ ตั้งอยู่บริเวณถนนเทพกระษัตรีในเขตอำเภอกลาง เป็นอาคารในยุคที่สาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างสุสานไว้บริเวณชานเมือง เช่น สุสานพระอรรคสาครเขตร ตั้งอยู่บริเวณริมถนนเทพกระษัตรี เขตอำเภอกลาง เป็นต้น โดยสุสานดังกล่าวสร้างผสมผสานทั้งสถาปัตยกรรมแบบแขก จีน และไทย

ภาพประกอบ 30 บ้านชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์ ในรูปเป็นบ้านของพระพิทักษ์ชินประชา

ภาพประกอบ 31 บ้านชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์ ในรูปเป็นบ้านของพระอร่ามสาครเขตร

ภาพประกอบ 32 บ้านชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์ บ้านของหลวงอำนาจนารักษ์ สร้างราวพ.ศ.2454

ภาพประกอบ 33 สมาคมของชาวจีนฮกเกี้ยนในภูเก็ต ในรูปเป็นสมาคมภูเก็ตฮกเกี้ยนสามัคคี

บทที่ 4

ผลสะท้อนจากสถาปัตยกรรมในภูเก็ต

อาคารสถาปัตยกรรมในภูเก็ตได้สะท้อนให้เห็นการพัฒนาเมืองภูเก็ต ในเรื่องของการเกิดชุมชนเมือง นโยบายการปกครองเมืองของผู้ว่าการปกครองภูเก็ตในสมัยก่อน การกำเนิดและการขยายตัวของย่านการค้าและการแข่งขันทางสังคม

จากการศึกษาอิทธิพลต่างประเทศโดยการมองผ่านทางสถาปัตยกรรมในภูเก็ตรดังกล่าว ทำให้เข้าใจถึงการพัฒนาเมืองภูเก็ตโดยมีชาวต่างประเทศมาเป็นปัจจัยในการพัฒนาเมืองภูเก็ต เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางความเจริญในเกาะภูเก็ต กลายเป็นเมืองเดิมซึ่งเกิดขึ้นมาก่อนเมืองภูเก็ต จากการที่มีแหล่งดีบุกอยู่ ดังนั้นภูเก็ตจึงเป็นที่สนใจของชาวต่างประเทศในการเข้ามาติดต่อค้าขาย และเมื่อชาวตะวันตกชาติต่างๆ เข้ามาติดต่อค้าขายตั้งโรงเก็บสินค้าในอยุธยา ก็ได้มีการไปตั้งโรงเก็บสินค้าที่ภูเก็ตด้วย ทำเรือเดิมของเมืองกลางที่ชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่ออยู่ที่บริเวณอู่ตะเภาในเขตเทศบาลเมืองกลางเดิม ต่อมาเมื่อครั้งผู้คนอพยพไปอยู่พังงาแล้วกลับมาที่กลาง ได้เกิดทำเรืออีกแห่งบริเวณท่ามะพร้าวในเขตเมืองใหม่ และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดทำเรือแห่งใหม่ขึ้นที่บริเวณบ้านท่าเรือ สะพานหินในเขตเมืองภูเก็ต นับเป็นการเริ่มต้นการพัฒนาความเจริญของภูเก็ต คือเป็นการกำเนิดเมืองใหม่ การเปลี่ยนแปลงความสำคัญของเมืองในเกาะภูเก็ต จากเมืองกลางที่เป็นชุมชนเก่าไปสู่เมืองภูเก็ตอันเป็นชุมชนใหม่โดยมีผลมาจากการค้าขายกับชาวต่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนศูนย์กลางของเมืองจากชุมชนเก่าคือเมืองกลางไปเกิดเป็นชุมชนใหม่คือเมืองภูเก็ตนั่น นอกจากการตั้งโรงเก็บสินค้าที่เมืองภูเก็ตของชาวตะวันตกแล้ว ชาวจีนเป็นผู้มีส่วนอย่างยิ่งในการกำเนิดชุมชนใหม่ที่เมืองภูเก็ต เนื่องจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ.2352 พม่าได้ยกทัพมารุกรานกลาง ได้ทำลายบ้านเมืองเสียหาย ผู้คนพลเมืองได้อพยพจากเมืองกลางไปอยู่ที่เมืองพังงาจนกลายเป็นเมืองร้าง¹ เมื่อสงครามสงบลงจึงได้อพยพมา

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2504). เล่มเดิม. หน้า 26-27.

อยู่ที่กลาง แต่กลางในขณะนั้นถูกทำลายไม่เหมือนสภาพเดิม จึงมีผู้คนพลเมืองบางส่วนเท่านั้นที่กลับมาอยู่ที่กลางเหมือนเดิม ส่วนผู้คนพลเมืองที่เหลือได้พากันอพยพไปอยู่ที่เมืองภูเก็ตเนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในสภาพที่ตึกว่าและมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์ เมื่อชาวจีนอพยพมาอยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้ไปตั้งหลักแหล่งที่เมืองภูเก็ตมากกว่าเมืองกลาง เนื่องจากมีความถนัดในเรื่องของเมืองแร่จึงให้ความสนใจเมืองภูเก็ตซึ่งมีแร่ดีบุกอุดมสมบูรณ์มากกว่า ดังนั้นเป็นผลให้เมืองภูเก็ตเจริญเติบโต มีผู้คนอพยพไปตั้งหลักแหล่งมากขึ้น เมืองกลางซึ่งเป็นชุมชนเก่าจึงได้ถูกลดบทบาทลง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ลดฐานะเมืองกลางลงเป็นหัวเมืองย่อยขึ้นกับภูเก็ต

จากการที่ภูเก็ตมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ประกอบกับสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ และมีผู้นำการปกครอง คือ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นผู้ที่มีมองการณ์ไกล มีความรอบรู้ทันสมัย ทำให้ภูเก็ตมีความเจริญและมีลักษณะเมืองแตกต่างจากเมืองอื่นในช่วงสมัยเดียวกัน ลักษณะการวางผังเมืองของภูเก็ตถูกวางอย่างเป็นระเบียบแตกต่างจากผังเมืองในกรุงเทพฯ ที่มีลักษณะกระจัดกระจายไม่เป็นระเบียบ เช่น บริเวณถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร เป็นต้น ลักษณะการวางผังเมืองของภูเก็ตมีลักษณะผังเมืองเป็นตาราง การสร้างอาคารตึกแถวบริเวณใจกลางเมืองภูเก็ต ได้ออกแบบวางผังให้ด้านหน้าของตึกแถวทุกห้องหันออกสู่ถนนและหันหลังชนกันอย่างเป็นระเบียบ ลักษณะอาคารไม่เน้นความกว้างแต่เน้นความลึกตามลักษณะที่พักอาศัยแบบชาวจีน เน้นการใช้สอยในทุกเนื้อที่ของอาคารและแบ่งเนื้อที่ตามการใช้สอยอย่างเป็นระเบียบ

การสร้างอาคารสถาปัตยกรรมทั้งแบบยุโรปและแบบชิโน-โปรตุเกส ที่ปรากฏอยู่ในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ต สามารถแสดงถึงการผสมผสานด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชนหลายเชื้อชาติ ขณะเดียวกันสะท้อนให้เห็นถึงการรวมกลุ่มของชุมชนอันมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันอย่างกลมกลืนดังนี้

1. ลักษณะชุมชนทางการปกครอง

จากการขยายตัวของเมืองจากเดิมคือเมืองกลางมาเป็นเมืองใหม่คือเมืองภูเก็ต ทำให้ภูเก็ตพัฒนาเมืองมาเป็นเมืองใหญ่ดังจะเห็นได้จากการตั้งภูเก็ตเป็นศูนย์กลางมณฑลหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก คือ มณฑลภูเก็ต โดยใช้ระบบเทศาภิบาลในการปกครอง เมื่อแรกที่มีการจัดระบบการปกครองเป็นระบบเทศาภิบาลนั้นมีปัญหาอยู่สองประการ ประการที่ 1 รัฐบาลไม่สามารถส่งกำลังเจ้าหน้าที่มาช่วยข้าหลวงเทศาภิบาลไปแก้ไขได้ทันเวลาที่เกิดปัญหา และประการที่ 2 รัฐบาลขาดเงินงบประมาณที่จะใช้พัฒนา มณฑลให้มีความเจริญก้าวหน้า เมื่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตในช่วง พ.ศ.2444 – 2456 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้แก้ไข ปัญหาทั้งสองประการและได้พัฒนาภูเก็ตให้เป็นเมืองที่มีความแข็งแกร่งทั้งทางด้านการปกครองเศรษฐกิจและสังคม

ก่อนที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีจะมาเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตนั้น สถานการณ์ที่ราชการในภูเก็ตได้สร้างกระจัดกระจาย ไม่ได้อยู่รวมกันในเขตเทศบาลเมืองเหมือนปัจจุบัน ดังเอกสารจดหมาย เหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128 ได้กล่าวไว้ว่า

...แต่เฉพาะตึกพระอนุรักษหลังเดียวก็ไม่พอใช้ราชการออฟฟิศโยธาต้องไปตั้งอยู่ในตึกเล็กชั้นเดียวอีก หลังหนึ่ง ออฟฟิศราชโลหกิจไปตั้งอยู่ในตึกเล็กสองชั้นในเขตบ้านเก่าของพระยาวิชิตสงคราม ออฟฟิศไปรษณีย์โทรเลขไปตั้งอยู่ ณ ตึกเล็กที่อยู่เดิมของบุตรพระยาวิชิตสงครามแลศาลมณฑลตั้งอยู่ ณ ตึกใหญ่สองชั้นที่อยู่เดิมของพระยาวิชิตสงคราม ที่ทำการของรัฐบาลแยกย้ายกระจัดกระจายอยู่เป็นหลายหลังด้วยกัน แต่อยู่ในกำแพงอันเดียวกันทั้งสิ้น เรือนจำก็อยู่ติดกับที่นี่แต่มีกำแพงกันต่างหาก เรือนที่ซังนักโทษเป็นตึกใหญ่โถง ไม่มีหน้าต่าง มีแต่ช่องลูกฟักอยู่ริมๆ รอด เข้าใจว่าเดิมคงจะใช้เป็นคลังเก็บสิ่งของๆ พระยาวิชิตสงคราม ที่ทำการของรัฐบาลนี้ได้ทราบว่ามีผู้ขอจะทำการขุดตึก เจ้าคุณธรรมา กาลังคิดจะย้ายศาลารัฐบาลและสถานที่ต่างๆ ไปตั้งที่อื่น แต่ดูเหมือนจะทำสัญญายังไม่ตกลงกัน...¹

¹ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร. (ในพระนามแฝง นายแก้ว). (2502). เล่มเดิม. หน้า 99.

ต่อมาด้วยการมองการณ์ไกลของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ได้มีดำริก่อสร้างสถานที่ราชการหลายแห่งขึ้นใหม่ และย้ายให้มาอยู่รวมกันในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ต เริ่มจากการย้ายที่ว่าการเมืองภูเก็ต ซึ่งอยู่ในตลาด ทั้งนี้เพื่อสร้างความสง่างามของที่ทำการและใช้ที่ตั้งเดิมทำเหมือง มีดำริให้ไปตั้งที่เชิงเขาโต๊ะเขาด้านทิศใต้ บริเวณถนนนครินทร์ ถนนดำรง ถนนสุรินทร์ เป็นบริเวณหลัก และขยายไปบริเวณใกล้เคียงแถบถนนปะเหลียน เป็นนิคมข้าราชการ นอกจากวัตถุประสงค์เพื่อความสะดวกในการบริหารงานการปกครองแล้ว พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้คำนึงถึงทำเลที่ตั้งของการสร้าง ได้เลือกสร้างให้อยู่ในทำเลที่เป็นเนินสูง เช่น ศาลากลาง ศาล บ้านพักข้าราชการ เป็นต้น เพื่อให้ข้าราชการมองเห็นสภาพการณ์ของประชาชนในทุกด้านได้อย่างชัดเจน¹ สถานที่ราชการเหล่านี้ได้สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมยุโรปและสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส ในปัจจุบันศาลากลาง ศาลจังหวัด บ้านพักข้าราชการได้รับการบูรณะซ่อมแซมและยังคงใช้ทำการอยู่เหมือนเดิม

2. ลักษณะชุมชนทางเศรษฐกิจ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตอย่างมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผลให้เกิดย่านการค้าขึ้นในเขตเมืองภูเก็ต ย่านการค้าแรกเริ่มได้เกิดขึ้นที่ถนนกลาง ซึ่งอาคารร้านค้าเหล่านี้ได้สร้างขึ้นในลักษณะสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสตลอดทั้งถนน ย่านการค้ารองลงมาเป็นถนนเยาวราชและถนนระนอง ต่อมามีการขยายย่านการค้าออกไปยังถนนพังงา ถนนรัชฎา การขยายตัวทางเศรษฐกิจในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการชะลอตัวลง การขยายตัวทางย่านการค้าจึงไม่มีความต่อเนื่อง ทำให้สภาพอาคารมีความแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยอย่างชัดเจนคือในย่านการค้าที่กำลังเกิดตอนหลัง เช่น ถนนพังงา ถนนรัชฎา อาคารแต่ละอาคารในย่านถนนเดียวกันสร้างไม่พร้อมกันตามการชะลอตัวของเศรษฐกิจ แต่เนื่องจากการขยายตัวของบ้านเดี่ยวและย่านที่พักอาศัยไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ยังคงอยู่รวมกันในย่านถนนกระบี่ ถนนดิบูก ดังนั้นความเด่นชัดจึงอยู่ในใจกลางเมืองที่มีลักษณะเป็นอาคารตึกแถวย่านการค้า

¹กรมศิลปากร. (2530). เล่มเดิม. หน้า 73.

นอกจากนี้สภาพอาคารตึกแถวที่เป็นย่านการค้า ยังได้สะท้อนความแตกต่างของลักษณะย่านการค้าของกรุงเทพฯ กับภูเก็ต ย่านการค้าที่กรุงเทพฯ จะมีลักษณะการตั้งร้านค้าตามประเภทของสินค้าที่จำหน่าย คือ จะมีลักษณะเป็นแหล่งผลิต แหล่งค้าขายสินค้านั้นๆ อย่างเดียวมาอยู่รวมกันเป็นแหล่งเดียวกัน เช่น ร้านค้าในย่านถนนบำรุงเมือง จะทำการขายเครื่องอัฐบริวารเป็นหลัก เป็นต้น แต่ย่านการค้าที่ภูเก็ตที่เริ่มที่ถนนถลางนั้น จะมีลักษณะเหมือนตลาดที่รวมสินค้าทุกอย่างมาไว้ที่ย่านการค้ารวมอยู่ทีเดียวกัน เป็นการค้าแบบครบวงจร ต่อมาชาวจีนที่เป็นเจ้าของตึกแถวยังได้มีการบริหารเศรษฐกิจของตนอีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่ได้ทำการค้าขายเองแต่ให้ผู้เช่าตึกแถวของตนทำการค้าอีกต่อหนึ่ง เช่น ร้านขายผ้าของชาวอินเดียส่วนใหญ่ได้ทำการเช่าต่อจากชาวจีน

3. ลักษณะชุมชนทางสังคม

ชุมชนทางสังคมที่สะท้อนจากการก่อสร้างอาคารตึกแถวตามสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส พบว่ามีลักษณะอยู่กันอย่างหนาแน่นในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ตที่ประกอบไปด้วยสถานที่ราชการ บ้านพักอาศัย ร้านค้า โรงเรียนและศาลเจ้าของชาวจีน รวมทั้งวัดตามศาสนาต่างๆ โดยสร้างตามแบบความเชื่อทางศาสนาของตน ส่วนสุสานไม่นิยมสร้างใกล้ที่อยู่อาศัยนิยมสร้างบริเวณนอกเมือง จากการสร้างอาคารบ้านเรือนแบบชิโน-โปรตุกีสทำให้จำแนกระดับของชนชั้นในสังคมซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ดังที่ได้กล่าวไว้ว่าชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศที่เข้ามามีบทบาทในภูเก็ตครอบคลุมทุกด้าน โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ อาคารสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสที่ได้สร้างขึ้นมาโดยชาวจีนเป็นส่วนใหญ่จึงสามารถจำแนกให้เห็นความแตกต่างทางชนชั้นในสังคม ดังนี้

3.1 ชนชั้นสูง

ชาวจีนที่อพยพมาอยู่ที่ภูเก็ต บางรายสามารถพัฒนาตนเองจากกรรมกรมาเป็นเจ้าของกิจการเหมืองแร่และกิจการอื่นๆ นอกจากนี้เมื่อช่วยเหลือบริจาคเงินและสร้างสาธารณประโยชน์ให้แก่เมืองภูเก็ต จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระเจ้าแผ่นดินสยาม เช่น พระพิทักษ์ชินประชา หลวงอนุภาณุภักดีการ หลวงอำนาจนรารักษ์ เป็นต้น จัดอยู่ในชนชั้นสูงทางสังคมของเมืองภูเก็ต ชาวจีนเหล่านี้นิยมสร้างบ้านเดี่ยวหลังใหญ่ มีบริเวณบ้านกว้างขวาง มีรั้วล้อมรอบแยกเป็นสัดส่วนจากบ้านของคนอื่น และนิยมตกแต่งบ้าน

อย่างสวยงามโดยสังวาล์มาจากยุโรปโดยตรง แสดงให้เห็นฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่งคั่ง อยู่ในบริเวณเทศบาลเมือง กระจายอยู่ทั้งถนนตีบุก ถนนกระบี่ ถนนเทพกระษัตรี

3.2 ชนชั้นกลาง

ได้แก่ชาวจีนที่เริ่มต้นจากการเป็นกรรมกรในเมืองแร่ และพ่อค้าแร่ที่ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ไม่สูงสุดเหมือนชาวจีนกลุ่มแรก มีความเป็นอยู่ระดับปานกลาง ส่วนใหญ่นิยมสร้างบ้านพักอาศัยอยู่ในร้านค้าของตน เช่น ย่านถนนกลาง ถนนยาวราช เป็นต้น ในบางรายที่มีโอกาสขยายกิจการร้านค้าของตน เป็นเจ้าของกิจการเหมืองแร่หรือกิจการอื่นที่ไม่ใหญ่โตนัก จะนิยมสร้างบ้านแยกออกมาจากส่วนที่เป็นร้านค้าหรือกิจการต่ออีกทีหนึ่ง โดยบ้านพักอาศัยดังกล่าวจะอยู่ติดกัน เป็นย่านที่พักอาศัย แถบถนนกระบี่ ถนนตีบุก

3.3 ชนชั้นล่าง

ได้แก่ชาวจีนที่ไม่ได้มีกิจการเป็นของตนเอง บางรายเป็นพ่อค้าแร่ บางรายรับจ้างทั่วไปหรือเป็นลูกจ้าง ในกลุ่มนี้ไม่ได้ทำการสร้างอาคารบ้านพักตามสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกส นอกเหนือจากสภาพเศรษฐกิจของตนแล้ว ก็อาจจะไม่มีความนิยมชมชอบเพราะไม่ได้อยู่ในชนชั้นที่มีการแลกเปลี่ยนทัศนคติกับค้ำสมาคมเหมือนกลุ่มคนในชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง คือไม่ได้มีการเข้าสังคม โดยจะสร้างที่อยู่อาศัยกระจายไปตามเขตชานเมือง

สำหรับชาวอินเดียและชาวตะวันตกไม่สามารถจำแนกเป็นระดับชนชั้นเหมือนชาวจีนได้ เนื่องจากมีทัศนคติในการสร้างที่อยู่อาศัยแบบถาวรไม่เหมือนชาวจีน ชาวอินเดียไม่นิยมสร้างทรัพย์สินส่วนตัว โดยอาคารร้านค้าของชาวอินเดียส่วนใหญ่จะทำสัญญาเช่าต่อจากชาวจีน เนื่องจากชาวอินเดียมีความคิดในเรื่องการบริหารเงินที่จะต้องคำนึงถึงการหมุนเวียนเงินในธุรกิจเป็นเรื่องสำคัญ สำหรับชาวอินเดียการสร้างที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองไม่มีความจำเป็น ส่วนชาวตะวันตกไม่นิยมสร้างที่อยู่อาศัยถาวรเหมือนชาวจีนเนื่องจากชาวตะวันตกที่เดินทางมาติดต่อค้าขายที่ภูเก็ตมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจเพียงอย่างเดียว ไม่ได้มีความคิดในการตั้งรกรากเหมือนชาวจีน ดังนั้นชาวตะวันตกจึงสร้างเฉพาะสิ่งจำเป็น เช่น สำนักงาน โรงเก็บสินค้า บ้านพักเจ้าหน้าที่ ซึ่งส่วนใหญ่สร้างแบบชั่วคราวตามความเหมาะสมทางธุรกิจโดยสร้างสถาปัตยกรรมแบบยุโรป

บทสรุป

จากลักษณะภูมิประเทศของภูเก็ตที่มีลักษณะเป็นเกาะ มีอ่าวและแนวทิวเขาเป็นที่กำบังลมให้แก่ นักเดินเรือต่างชาติที่ได้เดินทางผ่านเข้ามา ทำให้ภูเก็ตเป็นที่รู้จักกันดีแก่นักเดินเรือต่างชาติ โดยชาวต่างชาติ ได้เรียกภูเก็ต หรือกลางในอดีตว่า “จิงซีลอน” ประกอบกับภูเก็ตหรือกลางมีแหล่งแร่ดีบุกอันเป็นสินค้าที่ชาว ตะวันตกกำลังต้องการอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเกิดการติดต่อซื้อขายระหว่างภูเก็ตกับชาวต่างประเทศ ลักษณะ การติดต่อกับชาวต่างประเทศของภูเก็ตเป็นลักษณะการติดต่ออย่างไม่เป็นทางการ คือ ไม่ได้ติดต่อผ่านราช ธานี แต่เป็นการติดต่อระหว่างชาวต่างประเทศกับภูเก็ตโดยตรง เนื่องจากภูเก็ตเป็นหัวเมืองที่อยู่ทางชายฝั่ง ภาคใต้มีระยะห่างไกลราชธานีอยู่มาก ทำให้การคมนาคมเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นการติดต่อกับ ชาวต่างประเทศของภูเก็ตจึงอยู่ในฐานะเป็นเมืองท่าเมืองหนึ่งของสยาม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พม่าได้ยกกองทัพมารุกรานในพ.ศ.2535 เมือง กลางถูกทำลาย ผู้คนจึงอพยพออกจากเมืองไปอยู่ที่อื่นเพื่อหลบหนีภัยสงคราม เมืองกลางจึงกลายเป็นเมือง ร้าง เมื่อเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บ้านเมืองสงบลงจากภัยสงคราม ผู้คนที่ได้กระจ่ายไป อยู่ที่มีเพียงบางส่วนที่อพยพกลับมาอยู่ที่กลางอีกครั้ง และได้เกิดเมืองภูเก็ตขึ้นเป็นเมืองใหม่บริเวณใกล้ เคียงกับกลาง ทำให้เกิดการกระจายคนไปสู่เมืองภูเก็ต เมื่อเกิดการอพยพของคนจีนเข้ามายังกลางและภูเก็ต อย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว ทำให้ชาวจีนกลายเป็นประชากรที่มีจำนวนมากในภูเก็ต

ชาวต่างประเทศที่เข้ามาภูเก็ตได้มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อภูเก็ต โดยสามารถพบเห็นและศึกษา ผ่านทางสถาปัตยกรรมภูเก็ตได้ ประกอบด้วยชาวจีน ชาวอินเดีย และชาวตะวันตก การเกิดอิทธิพลของชาว ต่างประเทศต่อวัฒนธรรมของภูเก็ต เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเข้ามามีบทบาททางด้านต่างๆ ของชาวต่าง ประเทศทั้งบทบาททางด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะชาวจีนเป็นชาวต่าง ประเทศที่มีบทบาทต่อภูเก็ตในทุกๆ ด้าน การเข้ามาเป็นผู้นำการปกครองของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ในฐานะสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ทำให้ภูเก็ตได้รับการพัฒนาในส่วนของ ระบบการปกครอง โดยได้มีการจัดการระบบการทำงานของข้าราชการให้มีประสิทธิภาพ และกำหนดนโยบาย การปกครองชาวจีน เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางการเมืองการปกครองภูเก็ต ทางด้านเศรษฐกิจพระยารัษฎานุประดิษฐ์

มหิศรภักดีได้ทำการสนับสนุนในเรื่องของการขยายและพัฒนากิจการเหมืองแร่ สนับสนุนให้ชาวตะวันตกเข้ามาพัฒนาเหมืองแร่ให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น ส่งเสริมด้านการค้าขายโดยเฉพาะการติดต่อค้าขายกับปิ่น เมื่อเห็นว่าเศรษฐกิจของภูเก็ตได้มีการขยายตัวก็ได้มีการผลักดันให้ธนาคารชาร์เตอร์ดที่ปิ่นมาสร้างสาขาที่ภูเก็ต เพื่อมารองรับเศรษฐกิจของภูเก็ตที่กำลังขยายตัว ทางด้านสังคมได้มีการพัฒนาการศึกษาและสาธารณสุขจากการติดต่อค้าขายกับปิ่น และมีระบบที่มีเศรษฐกิจที่ดี พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีจึงได้มีการดำริให้สร้างสถาปัตยกรรมแบบยุโรป และสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสตามสถานที่ราชการหลายแห่งเพื่อเป็นการแสดงความเจริญของภูเก็ตในสมัยนั้นที่ไม่ด้อยไปกว่าบ้านเมืองใต้การปกครองของชาติมหาอำนาจทางตะวันตก

นอกจากพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีแล้ว ยังมีชาวจีนที่ประสบความสำเร็จสามารถสร้างฐานะของตนจนกลายเป็นผู้มีฐานะดีในภูเก็ต ได้เข้ามามีส่วนพัฒนาภูเก็ตด้วยการช่วยเหลือสนับสนุนพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ภูเก็ต ทำให้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และพระราชทานนามสกุลเป็นเกียรติแก่วงศ์สกุล ชาวจีนเหล่านี้นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนที่ปิ่น เป็นผลให้บุตรหลานที่ไปเรียนกลับมาได้นำความเจริญและวัฒนธรรมของปิ่นมาใช้ที่ภูเก็ต ได้มีการนำสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสมาสร้างอาคารบ้านเรือนของตนเพิ่มเติม ทั้งนี้นอกจากเป็นความนิยมชมชอบโดยแท้จริงแล้ว สถาปัตยกรรมดังกล่าวยังเป็นการแสดงฐานะและความมีรสนิยมของผู้สร้างด้วย

สำหรับชาวตะวันตกที่เข้ามาทำการพัฒนาเหมืองแร่ และพักอาศัยอยู่ในภูเก็ตซึ่งระยะเวลาหนึ่งก็ได้สร้างบ้านพักอาศัยของตนตามแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก จึงทำให้สถาปัตยกรรมในภูเก็ตมีการสร้างสถาปัตยกรรมทั้งแบบยุโรป และแบบชิโน-โปรตุกีสอย่างแพร่หลาย

เมื่อชาวต่างประเทศเข้ามาทำการติดต่อค้าขายในภูเก็ต ชาวต่างประเทศได้มีบทบาทต่อการพัฒนาภูเก็ตให้มีความเจริญยิ่งขึ้น โดยบทบาทของชาวต่างประเทศได้มีผลไปสู่บทบาทในแต่ละด้านแตกต่างกันไปตามลักษณะการเข้ามาติดต่อ ชาวจีนเป็นชาติที่มีบทบาทมากที่สุดโดยมีบทบาทครอบคลุมทุกด้าน เนื่องจากชาวจีนเข้ามาติดต่อค้าขายและอพยพเข้ามาอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง อาคารสถาปัตยกรรมภูเก็ตแบบชิโน-โปรตุกีสเป็นหลักฐานในด้านรูปธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจนและสามารถมองย้อนไปถึงบทบาทของชาวต่างประเทศที่เข้ามามีบทบาทในภูเก็ต

การเข้ามาอยู่อาศัยของชาวต่างประเทศในตอนแรกจะสร้างอาคารบ้านเรือนร้านค้าตามแบบสถาปัตยกรรมเดิมของตน เช่น การเข้ามาอยู่อาศัยของชาวจีนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างที่อยู่อาศัยเหมือนเช่นที่ตนเคยอยู่ที่ประเทศจีน รวมทั้งการสร้างศาสนสถานคือศาลเจ้าอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะรวมความเป็นปึกแผ่นของชาวจีนที่อพยพมาและเป็นสถานที่ที่ชาวจีนใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้งการตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนเพื่อให้ลูกหลานของตนยังคงพูดภาษาจีนได้ การเข้ามาทำงานติดต่อดำขายของชาวตะวันตกก็มีการสร้างสถาปัตยกรรมแบบยุโรปในการสร้างที่อยู่อาศัยและที่ทำงานของตนเช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้เป็นบทบาททางด้านสังคมโดยการธำรงรักษาวัฒนธรรมของตน เป็นบทบาทประการแรกที่ชาวต่างประเทศได้เข้ามามีบทบาทในภูเก็ต

การอพยพเข้ามาอยู่อาศัยของชาวต่างประเทศ โดยมีชาวจีนอพยพอยู่มากที่สุด ประกอบกับสัมพันธภาพอันดีระหว่างไทยกับจีนทำให้ชาวจีนได้รับความไว้วางใจ ดังนั้นจึงได้มีการแต่งตั้งชาวจีนให้ดำรงตำแหน่งในระบบราชการไทยเป็นผู้ปกครองเมืองภูเก็ต คือ คอซิมบี้ ณ ระนอง เป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เป็นบทบาททางการปกครองของชาวต่างประเทศที่มีต่อภูเก็ต โดยพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีได้ทำการแก้ปัญหาและพัฒนาการปกครองของภูเก็ตขึ้นใหม่ และยังได้พัฒนาเศรษฐกิจภูเก็ต ทำให้เศรษฐกิจภูเก็ตขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยการสนับสนุนให้ชาวตะวันตกเข้ามาพัฒนาเหมืองแร่ผลักดันให้มีการสร้างสาขาธนาคารชาร์เตอร์ด์ที่ภูเก็ตอันมีผลมาจากการติดต่อดำขายกับปิ่นัง เมื่อเศรษฐกิจของภูเก็ตเติบโตขึ้นงบประมาณในการพัฒนาเมืองย่อมมีมากขึ้นประกอบกับความนิยมชมชอบเป็น การส่วนตัวของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี จึงทำให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดีดำริสร้างอาคารตามแบบสถาปัตยกรรมยุโรป เช่น ศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด ธนาคารชาร์เตอร์ด์ และสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส เช่น บ้านพักคลังจังหวัด เป็นต้น

บทบาททางด้านเศรษฐกิจของชาวต่างประเทศเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ภูเก็ตมีความเจริญอย่างมาก โดยสามารถวิเคราะห์บทบาททางเศรษฐกิจของชาวต่างประเทศจากลักษณะการสร้างสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสในภูเก็ตได้ดังนี้

ประการที่ 1 การที่ชาวจีนเข้ามาทำการบุกเบิกกิจการเหมืองแร่ ทำให้กิจการเหมืองแร่เติบโตในภูเก็ตมีการเติบโตขึ้นในระดับหนึ่ง แรงงานชาวจีนที่เข้ามาทำงานเหมืองแร่อย่างมีประสิทธิภาพเป็นผลให้จำนวนแร่ดีบุกที่ส่งออกมีจำนวนเพิ่มขึ้นนํารายได้มาสู่ภูเก็ต ต่อมาเมื่อชาวตะวันตกเข้ามามีบทบาท

วิวัฒนาการเมืองแร่ให้ดีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผลให้กิจการเมืองแร่ในภูเก็ตซึ่งขยายตัวเพิ่มขึ้นโดยจะเห็นได้จากการสร้างธนาคารชาร์เตอร์ดที่ภูเก็ตเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภูเก็ต

ประการที่ 2 จากการเป็นเมืองท่าที่เปิดรับชาวต่างประเทศอยู่ตลอดเวลาของภูเก็ต ทำให้การติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และจากการที่ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในภูเก็ตเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดการติดต่อค้าขายกับปิ่นอย่างใกล้ชิด เนื่องจากชาวจีนที่อพยพมาอยู่ที่ภูเก็ตมีญาติที่อพยพมาอยู่ที่ปิ่น อีกทั้งระยะทางที่ใกล้และเดินทางไปมาสะดวกกว่าการติดต่อกับเมืองอื่น ผลดังกล่าวทำให้มีการรับวัฒนธรรมจากปิ่นที่มีความเจริญกว่าเนื่องจากปิ่นในขณะนั้นเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษกลับมาเผยแพร่ที่ภูเก็ตรวมทั้งการสร้างสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสด้วย

ประการที่ 3 บทบาททางด้านเศรษฐกิจของชาวต่างประเทศ ทั้งชาวจีนและชาวอินเดียที่มีบทบาททางด้านการค้าขาย และบทบาทของชาวตะวันตกในการพัฒนาเมืองแร่ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 – 2468) เป็นบทบาทที่ทำให้เกิดการสร้างสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสมากที่สุดในช่วงนี้ และมีลักษณะการสร้างอยู่เป็นชุมชนในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ต การสร้างสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสดังกล่าวเป็นผลให้เกิดศูนย์การค้าที่ปัจจุบันยังคงเป็นอยู่คือที่ถนนกลาง ในเขตอำเภอเมืองและได้มีการขยายไปสู่ถนนอื่น เช่น ถนนรัชฎา ถนนพังงา เป็นต้น และแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้มีฐานะดีที่นิยมสร้างบ้านเป็นสัดส่วนเป็นบ้านเดี่ยวมีรั้วรอบขอบชิดที่ห่างจากย่านการค้าออกไปกระจายไปยังถนนต่างๆ แต่ยังคงอยู่ในเขตเทศบาลเมือง เช่น บ้านพระพิทักษ์ชินประชาที่ถนนกระบี่ บ้านหลวงอำนาจนรารักษ์ที่ถนนदीบุก ฯลฯ และย่านของผู้มีฐานะปานกลางที่สร้างบ้านอยู่ติดกันตลอดทั้งสาย เช่น ถนนदीบุก ถนนเยาวราช เป็นต้น ส่วนศาสนสถานและโรงเรียนบางส่วนจะอยู่ในเขตเทศบาลเมือง เช่น ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ย ตั้งอยู่ที่ถนนภูธร ศาลเจ้าปู่ด้อ ตั้งอยู่ที่ถนนระนอง โรงเรียนภูเก็ตไทยหัว ตั้งอยู่ที่ถนนกระบี่ เป็นต้น และอยู่รอบนอกของเมืองบ้างเล็กน้อย ในปัจจุบันย่านการค้าในเขตเทศบาลเมืองยังคงอยู่ แต่มีการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปยังบริเวณต่างๆ รอบเกาะภูเก็ตอันเป็นผลมาจากการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว ประกอบกับอาคารสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสมิได้เป็นสิ่งที่แสดงฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของอีกต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าทั้งการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสำรวจเวลาออกภาคสนามทำให้ทราบถึงปัญหาของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นต่อไปนี้

ปัญหาของสถาปัตยกรรมในภูเก็ต

ในปัจจุบันอาคารบ้านเรือนในภูเก็ตที่สร้างทั้งสถาปัตยกรรมแบบจีน สถาปัตยกรรมแบบยุโรป และสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีสอันเป็นลักษณะเด่นในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของภูเก็ต ต้องประสบปัญหาในเรื่องของการขาดการอนุรักษ์ที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นปัญหาที่ควรจะหาทางแก้ไขเพื่อให้สถาปัตยกรรมซึ่งสะท้อนอิทธิพลของต่างประเทศในภูเก็ตจากการติดต่อค้าขายและการอพยพมาตั้งหลักแหล่งของชาวต่างประเทศได้คงอยู่ให้อนุชนรุ่นหลังทราบถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ภูเก็ตต่อไป สรุปปัญหาได้ดังนี้

1. การชำรุดทรุดโทรมของอาคาร

ประการที่ 1 เนื่องจากอาคารบ้านเรือนเหล่านี้มีอายุ 50 – 130 ปี ทำให้เกิดการเสื่อมสลายอันเกิดจากสภาพที่ต้องเป็นไปตามกาลเวลา

ประการที่ 2 การที่ลูกหลานรับการสืบทอดอาคารมาจากบรรพบุรุษ บางคนขาดความรู้ถึงความเป็นมาของอาคาร และบางอาคารลูกหลานที่รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษไม่ได้อยู่อาศัยเอง ให้คนอื่นทำการเช่า กลายเป็นปัญหาทำให้ขาดการดูแลเอาใจใส่ในการรักษาซ่อมแซม

ประการที่ 3 เนื่องจากสถาปัตยกรรมของอาคารเหล่านี้ เป็นสถาปัตยกรรมที่รับอิทธิพลของต่างประเทศ ขาดผู้รู้เข้าใจองค์ประกอบของสถาปัตยกรรม ทำให้เกิดปัญหาการขาดช่างฝีมือที่จะมาทำการบูรณะซ่อมแซม

ประการที่ 4 ในการบูรณะซ่อมแซมอาคารบ้านเรือนเหล่านี้ให้อยู่ในสภาพที่ดีนั้น ต้องใช้ค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากในการซ่อมแต่ละครั้ง เนื่องจากอาคารดังกล่าวไม่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานกับกรมศิลป

ปากร เพราะเจ้าของอาคารเกรงว่าเมื่อขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากรแล้วจะเกิดความยุ่งยากในการอนุรักษ์และเปลี่ยนแปลงอาคารของตน (เนื่องจากต้องไปขออนุญาตจากกรมศิลปากรก่อนทั้งๆ ที่เป็นอาคารของตน) ทำให้เจ้าของขาดเงินทุนที่จะมาสนับสนุนจึงไม่สามารถทำการซ่อมแซมอนุรักษ์ไว้ให้อยู่ในสภาพเดิมได้

2. การเปลี่ยนแปลงสภาพอาคาร

ปัญหานี้เกิดขึ้นตามมาจากปัญหาที่ประสบจากการชำรุดทรุดโทรมของอาคาร ประการแรก เจ้าของอาคารประสบปัญหาในการซ่อมแซมอาคารให้อยู่ในสภาพเดิม จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอาคารขึ้น ประการที่สอง เจ้าของอาคารขาดความรู้ในเรื่องของความเป็นมาของอาคารและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทำให้ไม่ได้นึกถึงการอนุรักษ์ และประการที่สาม เปลี่ยนแปลงอาคารตามสมัยนิยม คือเมื่อมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบใหม่เข้ามา ก็ทำการทุบอาคารแบบเก่าแล้วสร้างแบบใหม่ขึ้นมาแทนที่

3. การทำลายภูมิทัศน์ของอาคาร

นอกจากเจ้าของอาคารที่ไม่เห็นความสำคัญของอาคารแล้ว หน่วยงานทั้งของรัฐ และเอกชนก็ได้สร้างปัญหาด้วยการทำลายภูมิทัศน์ของอาคาร หน่วยงานบางหน่วยของรัฐขาดความรู้ทำให้ขาดความรู้สึกร่วมในการอนุรักษ์เช่นเดียวกัน ได้มีการติดตั้งและเดินสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ พาดด้านหน้าของอาคารเก่าเหล่านี้ และการแข่งขันกันทางการค้าก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาต่ออาคารเก่า ได้มีการนำป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ไปตั้งอยู่ส่วนบนของอาคาร รวมทั้งการปิดป้ายโฆษณาตามกำแพงทางเดินเท้าและการนำสินค้าออกมาวางบริเวณด้านหน้าของอาคาร ได้ทำการวางขยายยื่นออกไปถึงบริเวณอาเขต ทำให้จุดประสงค์ของการสร้างอาเขตที่ทำไว้เพื่อเป็นการปกคลุมทางเดินเท้าบังแดดบังฝนให้แก่ผู้ที่เดินทางสัญจรไปมาและผู้ที่ดินจิปจายซื้อของเลือนหายไป

แนวทางในการอนุรักษ์

เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการรักษาสภาพสถาปัตยกรรมในภูเก็ต ผู้เขียนขอเสนอแนวทางในการอนุรักษ์พอสังเขป ดังนี้

1.ควรจัดทำการเผยแพร่ข้อมูลถึงประวัติความเป็นมาของอาคารบ้านเรือน และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ให้ชาวภูเก็ตทราบทั่วกันเพื่อให้ทุกคนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์

2. เจ้าของอาคารบ้านเรือนควรทำการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ถึงปัญหาการชำรุดทรุดโทรมของอาคารและแนวทางแก้ไขในการบูรณะซ่อมแซม แล้วทำการจัดหาช่างฝีมือสำหรับซ่อมแซมอาคารเก่าเหล่านี้โดยเฉพาะ

3. หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ควรร่วมมือกันจัดหางบประมาณไว้เพื่อสนับสนุนแก่เจ้าของอาคารที่ควรเร่งซ่อมแซมเป็นการด่วนแต่ขาดทุนในการบูรณะไว้โดยเฉพาะ

4. กรมศิลปากรควรออกกฎเกณฑ์เกี่ยวกับสิทธิของเจ้าของอาคารภายหลังการขึ้นทะเบียนโบราณสถานกรมศิลปากรขึ้นมาใหม่ ให้ขอบเขตแก่เจ้าของอาคารในการเปลี่ยนแปลงและอนุรักษ์อาคารของตนพอสมควรตามแนวทางที่ไม่เป็นการทำลายคุณค่าและเอกลักษณ์รูปแบบของสถาปัตยกรรมเดิม

5. กรมศิลปากรควรผลักดันให้มีการออกกฎหมายคุ้มครองโบราณสถานให้เข้มงวดและสามารถรักษาสภาพของโบราณสถานไว้ให้ได้มากที่สุด เช่น ห้ามก่อสร้างอาคารสูงหลายชั้นบริเวณใกล้เคียงสถาปัตยกรรมแบบเก่า เป็นต้น

6. กรมศิลปากรที่ภูเก็ตรจัดตั้งหน่วยงานเพื่อให้คำปรึกษาแก่เจ้าของอาคารบ้านเรือนถึงวิถีทางในการอนุรักษ์

7. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ควรทำการจัดระเบียบออกกฎเกณฑ์ว่าด้วยการใช้สอยอาคาร เพื่อแก้ปัญหาการวางสินค้าไม่เป็นระเบียบอันเป็นการทำลายสภาพอาคาร

8. การจัดทำป้ายโฆษณาสินค้า ควรทำขนาดให้เล็กลง และติดในที่ที่เหมาะสม เพื่อรักษาภูมิทัศน์ของอาคาร

9. ควรมีการผลักดันให้เปลี่ยนระบบการเดินสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ วางสายด้วยการผ่านท่อทางพื้นดิน หรือเรียกว่าฝังดินในบริเวณที่มีสถาปัตยกรรมแบบเก่าอยู่หนาแน่น เพื่อให้ทัศนียภาพของอาคารมีความสวยงาม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

1. เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

กรมศิลปากร. (2410). ประกาศให้ผู้ว่าราชการเมืองผูกปื้ข้อมือจีน. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 65 .

ซ่อมบ้านพักข้าหลวงธรรมการมณฑลภูเก็ต. (เส้นหมึก). (2450 - 2451). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศธ. 34.1 เล่ม 1 เลขที่ 10.

เบ็ดเสร็จกระทรวงโยธาธิการสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรเรืองเสนาบดี กระทรวงโยธาไปตรวจราชการหัวเมือง

ชายทะเล. (เส้นหมึก). (ร.ศ.121). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ยธ. เล่ม 2 เลขที่ 29.

ราชการทางมณฑลภูเก็ต. (เส้นหมึก). (ร.ศ.113-118). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53 เลขที่ 14.

รายงานราชการมณฑลภูเก็ต. (เส้นหมึก). (ร.ศ.125-129). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.53 เลขที่ 10.

เรื่องพระยาสุขุมไปราชการเมืองไทรบุรีเมืองภูเก็ตและเรื่องจัดการโยธาบำรุงเมืองภูเก็ต. (เส้นหมึก).

(ร.ศ.126). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ยธ. เล่ม 2 เลขที่ 3.

สารตราตอบเมืองพังงาว่าด้วยบาทหลวงไปสอนศาสนา ณ เมืองภูเก็ต. (เส้นหมึก). (จ.ศ.1219). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กท. เล่ม 14 ลำดับที่ 90.

สารตราตอบเมืองพังงาว่าด้วยส่งเงินปีจีนเมืองกลาง – เมืองภูเก็ต. (เส้นหมึก). (จ.ศ.1219). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กท. เล่ม 14 ลำดับที่ 81.

สารตราว่าด้วยตอบเงินอากรดีบุกของถวายเมืองภูเก็ต. (เส้นหมึก). (จ.ศ.1213). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กท. เล่ม 1 ลำดับที่ 51.

สารตราว่าด้วยยกเมืองภูเก็จขึ้นกรุงเทพฯพระราชทานของให้พระยาภูเก็จ. (เส้นหมึก). (จ.ศ.1230).

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 4 กห. เล่ม 35 ลำดับที่ 12.

สารตราว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตรพระยาภูเก็จแบ่งเขตแดนเมืองกลาง – เมืองภูเก็จ.

(เส้นหมึก). (จ.ศ.1215). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กห. เล่ม 5 ลำดับที่ 11.

สารตราว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตรพระยาภูเก็จยกเมืองกลางไปอยู่ใต้บังคับเมืองภูเก็จ. (เส้นหมึก).

(จ.ศ.1231). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กห. เล่ม 37 ลำดับที่ 19.

เสด็จประพาสเมืองปัตตานีได้ร.ศ.117. (เส้นหมึก). (2441). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 กต.

หนังสือว่าด้วยให้พระยาเทพวรชุนออกไประงับจันฉวาทกัน ณ เมืองภูเก็จ. (เส้นหมึก). (จ.ศ.1229). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 กห. เล่ม 34 ลำดับที่ 71.

เห็นควรให้มีเรือเมล์หลวงเดินระวางเมืองป็นังมากู้เกิด. (เส้นหมึก). (ร.ศ.112). กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.99 เล่ม 1 เลขที่ 17.

2. เอกสารที่ตีพิมพ์

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช. ม.ป.ท.

_____. (2506). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2507). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 14 (ภาคที่ 22-25). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2511). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23 (ภาคที่ 39-41). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2511). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 26 (ภาคที่ 44). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2511). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 30 (ภาคที่ 50). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

เจมส์ โลว์. (2519). จดหมายเหตุเจมส์ โลว์. นันทา วรเนติวงศ์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

เดอ ชัวซี. (2516). จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในค.ศ.1685 และ 1686.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2495). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์ชาญชัย.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2503). พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรม-

วงศ์เธอ กรมพระยา. (2504). สารานุกรมฉบับ เล่ม 6. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (2506). สารานุกรมฉบับ เล่ม 17. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์. (2507). ระยะเวลาเสด็จพระ

ราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก 109 เล่ม 1. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์คุรุสภา.

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. (นายแก้ว พระนามแฝง). (2502). "จดหมายเหตุประพาส

หัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128," ใน อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ พระยาอุดมราชภักดี (โก สุจริตกุล).

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏ.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2521). ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี.

เอกสารชั้นรอง

1. หนังสือทั่วไป

1.1 ภาษาไทย

กรมทรัพยากรธรณี. (2535). 100 ปี กรมทรัพยากรธรณี. กรุงเทพฯ : บริษัททองรัตน.

กรมศิลปากร. (2532). ถลาง ภูเก็ต และชายฝั่งทะเลอันดามัน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และ

เศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์.

_____. (2530). รายงานการสำรวจโบราณสถานเมืองภูเก็ต. ภูเก็ต : โรงพิมพ์กรมศิลปากร.

- กลุ่มผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต ททท. และเทศบาลเมืองภูเก็ต. (2537). สัมมนาเชิงสำรวจ และปฏิบัติ
การ เรื่องการบูรณะและอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบชิโน – โปรตุเกส ย่านเมืองเก่าจังหวัดภูเก็ต.
ม.ป.ท.
- จิรา ชีรสวรรณจักร และสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. (2539). เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์กลางครั้ง
ที่ 2 “ประวัติศาสตร์เทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร”. ภูเก็ต : โรงพิมพ์ทองทอง.
- จี.อี.เจอรินี. (2510). “Historical Restrospect of Junkceylon Island,” ใน รวมเอกสารเรื่องราวเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์เมืองกลาง พิมพ์ในงานศพพระยาอมรฤทธิธำรง (พร้อม ณ กลาง). พระนคร :
โรงพิมพ์ศิริพร.
- ดี.จี.ฮอลล์. (2522). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. วรณ ยูพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคน
อื่นๆ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- นันทา วรเนติวงศ์. (2528). “พระยาราชกปิตัน,” ใน หนังสืออนุสรณ์ 200 ปี วีรสตรีเมืองกลาง จังหวัดภูเก็ต.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิคตอเรียเพาเวอร์พอยท์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. (2538). ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรว.
- ประสิทธิ์ ชินการณ. (ม.ป.ป.). บันทึกกรายงานเรื่อง วัดอุโบสถคตเกี่ยวกับแท่งหินแกรนิต ขอบทางเท้า
อาคารตึกแถวยุคเก่าของภูเก็ต. ม.ป.ท.
- ประสิทธิ์ ชินการณ และคนอื่นๆ. (2536). ภูเก็ตเมืองแก้ว (หนังสือที่ระลึกงานท้าวเทพกระษัตรี – ท้าวศรี-
สุนทร. ภูเก็ต : โรงพิมพ์ทองทอง.
- ปราณี สกฤพิพัฒน์. (2537). “การแต่งกายของชาวภูเก็ต,” ใน หนังสือที่ระลึกการประชุมสภา ลูกเสือแห่งชาติ
ครั้งที่ 30. ม.ป.ท.
- พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข. (2525). รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ – โบราณคดีศรีวิชัย.
กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- มะโน คำบำรุง. (2521). “ภูเก็ตกับกบฏอั้งยี่ ปี 2419,” ใน มังทะเลตะวันตก. ภูเก็ต : ภาควิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูจังหวัดภูเก็ต.

ยอร์ช เซเดส์. (2512). “ราชอาณาจักรทะเลใต้,” ใน *ชุมนุมนิพนธ์*. กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร แปลและเรียบเรียง. พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.

วิจิตร เจริญภักตร์. (2526). *ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันตก คริสเตียนตอนต้น – สมัยใหม่*.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฤดี ภูมิถาวร. (2530). *แนวคิดในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของภูเก็ต*. ภูเก็ต : โรงเรียนสตรีภูเก็ต.

ศรีศักร วัลลิโภดม และธิดา สารยา. (2536). *ภูเก็ต*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ด้านสุทธา.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต. (2537). *ประวัติและผลงานนายประชา ดันทวนิช*

นักอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมภูเก็ต. ภูเก็ต : โรงพิมพ์สถาบันราชภัฏภูเก็ต.

สกุล ณ นคร. (2534). “ความขัดแย้งที่เป็นประวัติศาสตร์,” ใน *เชิดชูเกียรติ สกุล ณ นคร และ เน่งเลิศกิจ-สมบูรณ์*. ภูเก็ต : โรงพิมพ์วิเศษออฟเซ็ท.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. (2529). *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 2*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์.

ส.พลายน้อย (นามแฝง). (2518). *เล่าเรื่องบางกอก*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพร่วิทยา.

สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. (ม.ป.ป.). *ประวัติเมืองภูเก็ต*. เพชรบุรี : ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ วิทยาลัยครูเพชรบุรี คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

สมฤดี นิโครวัฒน์ยิ่งยง และคนอื่นๆ. (2538). *สัมมนาประจำปี 2538 เรื่อง “สิ่งแวดล้อมไทย...ใคร จัดการ – รัฐ, ธุรกิจหรือประชาชน?”*. กรุงเทพฯ : สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. (2538). *แหล่งศิลปกรรมและแหล่งประวัติศาสตร์ภูเก็ต*. ภูเก็ต : ศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต.

สุเทพ ปานดิษฐ์ และสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. (2540). *กลางหมายเหตุ 40*. ภูเก็ต : โรงพิมพ์ทองทอง.

สุนัย ราชภัณฑารักษ์. (2518). *ภูเก็ต*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร.

แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (2515). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ : รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2325 – 2394)*. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดภูเก็ต. (2528). *รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์กลาง (ฉลอง 200 ปีวีรสตรีเมืองกลาง)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้ว.

โอภาส สุขใส และคนอื่นๆ. (2533). *ภูเก็ต'33*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เอ็ดิสัน เพรส โปรดักส์.

1.2 ภาษาต่างประเทศ

Ian Morsan. (1993). *The Connection Phuket Penang and Adelaide*. Bangkok : The Siam Society.

J. Bouibet (documentation). (1983). *Phuket Map Carte*.

Kanokrat Thongtan. (1989). *Phuket : A Cultural Handbook*. Phuket : Prince of Songkla University.

Lee Kip Lin. (1988). *The Singapore House 1819 – 1942*. Times Editions.

Mahinda Abeykoon. (1983). *Phuket Conservation Study Part I : Land Tenure and Land Development*. Bangkok : AIT.

2. วารสาร

ขจร สุขพานิช. (2511, กันยายน). "เอกสารเมืองถลาง," *แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี*. 2(3) : 123 – 136.

_____. (2512, มกราคม). "เอกสารเมืองถลาง," *แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี*. 3(1) : 95 – 141.

ณัฐลี นามบุญศรี. "ภูเก็ต," *จารึกเศรษฐกิจ Young Executive*. 94 – 100.

มานิต วัลยะเพ็ชร. (2527). "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," *วารสารภูเก็ต*. : 6 – 19.

รอง คยามานนท์. (2511, มกราคม). "พระยาราชกปิตัน," *แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี*. 2(1) : 35 – 46.

_____. (2511, พฤษภาคม). "พระยาราชกปิตัน," *แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี*. 2(2) : 59 – 100.

สมภพ วจนพันธ์บุก. (2528). "ภูเก็ตเกาะสวรรค์," *วารสารการบินไทย*.

"อนุรักษธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม," *อ.ส.ท.* (2528, มกราคม).

3. งานวิจัย วิทยานิพนธ์

- กนิษฐา ไทเดชะวัฒน์. (2534). *บทบาทของขุนนางไทยเชื้อจีนในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2367 – 2453)*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์) กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา. (2523). *สภาพการค้าของไทยระหว่างพ.ศ.2325 – 2398*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์) กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- ไชแสง สุขะวัฒน์. (2520). *การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2208 – 2475*. วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์-มหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ชาติชาย พณานานนท์. (2517). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 – 3 : พ.ศ.2325 – 2394)*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ดรุณี แก้วม่วง. (2526). *พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) : ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ.2444 – 2456*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ดุษฎี ทายตะคุ. (2522). *ภูเก็ต : การศึกษาในด้านอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยการผังเมือง*. วิทยานิพนธ์ (ผังเมือง). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพดล กิตติกุล. (2534). *คำยืมภาษาจีนฮกเกี้ยนในภาษาถิ่นจังหวัดภูเก็ต*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. เอกภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- นิวัตร ต้นไพศาล. (2534). *บทบาทชาวจีนในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกพ.ศ.2411 – 2475*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- บัณฑิต อินทรชัยศรี. (2521). *พระบรมราชโบายด้านการปกครองที่เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงภายในพระราชอาณาจักรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394 – 2411)*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พรรณิ อวนสกุล. (2522). กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย.

ปริญญาณิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พลกุล อังกินันท์. (2514). บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พวงร้อย กล่อมเอียง. (2516). พระบรมราชโบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

มัลลิกา เรืองระพี. (2518). บทบาทชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง

รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. ปริญญาณิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

สมปอง ยอดมณี. (2535). คตินิยมการก่อสร้างที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมจีนในเขตอำเภอเมืองสงขลา

จังหวัดสงขลา. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (เอกไทยคดีศึกษา) สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-

วิโรฒ วิทยาเขตสงขลา.

สุนทร หิริวงษ์. (2518). สภาพการณ์ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลที่เกิดขึ้นในรัช สมัยพระบาท-

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ.2434 – 2453. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติ-

ศาสตร์). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

อมรรัตน์ สอนคง. (2536). ประวัติศาสตร์อารยธรรมในท้องถิ่นจังหวัดภูเก็ต. ปริญญาณิพนธ์ . สงขลา :

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

อันส์ เดทเลฟ คัมมัเยอร์ และพรใจศิริรัตน์. (2527). โครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและพัฒนาเมืองภูเก็ต

(Towards A Conservation and Development Plan for Phuket). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สถาบัน

เทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT).

Nopadon Sahachaisaeree. (1982). *Traditional Chinese Shophouses in Phuket (South Thailand)*

and George Town (Penang, Malaysia): Towards A Policy of Conservation. Bangkok : AIT.

4. การสัมภาษณ์

จี.ชิงห์ เศรษฐี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิ้มสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านสุข-โชติขายผ้า เลขที่ 74

ถนนกลาง อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนธันวาคม 2541.

ณรงค์ หงษ์หยก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิ้มสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บริษัทอนุภาษและบุตร จำกัด

ถนนเทพกระษัตรี อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนกรกฎาคม 2539.

ประชา ตัณฑวนิช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิ้มสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 98 ถนนกระบี่ อำเภอ

เมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนกรกฎาคม 2539.

ประสิทธิ์ ชินการณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ปิยะนาถ ลิ้มสกุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 68 ถนนดีบุก อำเภอ

เมือง จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนธันวาคม 2541.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับภูเก็ต

1. ทำเนียบข้าราชการ

ข้าหลวงกำกับราชการหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก

พ.ศ.2418-2422 เจ้าหมื่นเสมอใจราช (ชื่น บุนนาค) ข้าหลวงใหญ่

พ.ศ.2418-2422 พระยาราชวังสัน (บัว) ข้าหลวงเมืองภูเก็ต

พ.ศ.2422-2423 พระอมรวิไลยสรเดช (โต บุนนาค) ข้าหลวงใหญ่

ภายหลังเป็นพระยาสิทธิราชเดโชไชย แล้วเป็นเจ้าพระยาสุรวงศ์วัฒนศักดิ์

พ.ศ.2422-2429 พระอนุรักษโยธา ข้าหลวงภูเก็ต

ถึงแก่กรรมในตำแหน่งเมื่อ 10 ธันวาคม 2429

พ.ศ.2423-2427 พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชื่น บุนนาค) ข้าหลวงใหญ่

พ.ศ.2429-2431 พระยาสุรินทราชมาย (พลอย พลอยแก้ว) ข้าหลวงที่ 1

หลวงอำนาจสุรเสนี ข้าหลวงที่ 2

พ.ศ.2431-2433 พระอนุรักษโยธา (นุด) ข้าหลวงรักษาราชการหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก

พ.ศ.2433-2434 พระยาศรีสุรราชภักดี (หนูเล็ก โกมารกุล ณ นคร) ข้าหลวงที่ 1

พระนราธิราชภักดี (เพิ่ม ภูมิประพาส) ข้าหลวงที่ 2

พ.ศ.2434-2435 พระยาทิพโกษา (หมาโต โชติกเสถียร) ผู้กำกับราชการ

เจ้าหมื่นเสมอใจราช (ทองดี โชติกเสถียร) ข้าหลวงที่ 2

ภายหลังเป็นพระยาธรรมจรรยาอนุกรมมนตรี

หลวงนริศราชกิจ (สาย โชติกเสถียร) ข้าหลวงที่ 2

ภายหลังเป็นพระยาวิสูตรสาครดิฐ

ขุนสมุทโคจร (นุ้ม ไชยโกมล) ผู้ช่วยราชการ

ข้าหลวงเทศาภิบาลและสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต

- พ.ศ.2435-2441 พระยาทิพโกษา (หมาโต โชติกเสถียร)
- พ.ศ.2441-2442 พระยานริศรราชกิจ (สาย โชติกเสถียร)
ภายหลังเป็นพระยาวิสูตรสาครดิฐ
- พ.ศ.2442-2444 พระยาวรสิทธิ์เสวีวัตร (ไต้ฮัก ภัทรนาวัน)
- พ.ศ.2444-2456 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง)
- พ.ศ.2456-2463 นายพลโทพระยาสุนทรราชา (หม่อมราชวงศ์สิทธิ์ สุทัศน์)
ภายหลังเป็นพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร
- พ.ศ.2463-2469 พระยาสุนทรราชา (นกยูง วิเศษกุล)
- พ.ศ.2469-2473 หม่อมเจ้าสฤษดิเดช ชยางกูร
- พ.ศ.2473-2475 พระยาศรีเสนา (ฮะ สมบัติศิริ)
- พ.ศ.2476 ยุบเลิกระบอบมณฑลเทศาภิบาล

2.ลักษณะการเทศาภิบาล

การเทศาภิบาล คือ การปกครองโดยลักษณะที่จัดให้มีหน่วยบริหารราชการอันประกอบด้วย ตำแหน่งข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นหัวใจของรัฐบาลของพระองค์ รับแบ่งภาระของรัฐบาลกลาง ซึ่งประจำอยู่แต่เฉพาะในราชธานีนั้น ออกไปดำเนินการในส่วนภูมิภาคเป็นสื่อกลางระหว่างประชากรของประเทศ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากรัฐบาล ซึ่งอยู่ในราชธานีให้ได้ใกล้ชิดกับอาณาประชาราษฎร์เพื่อให้เขาได้รับความร่มเย็นเป็นสุข และเกิดความเจริญทั่วถึงกัน ส่วนราชการต่างๆ อีกคณะหนึ่ง เรียกว่า กรมการมณฑล สำหรับช่วยปฏิบัติราชการในแผนกนั้นๆ คือ

1. ปลัดเทศาภิบาล ต่อมาในรัชกาลที่ 6 โปรดให้เรียกว่า ปลัดมณฑล มีฐานะเท่าผู้ว่าราชการจังหวัดมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยสมุหเทศาภิบาลในราชการฝ่ายธุรการทั้งปวง และทำการแทนสมุหเทศาภิบาลในเวลาที่ไม่มีอยู่ หรือไม่อาจปฏิบัติราชการได้ และแต่เดิมปลัดมณฑลทำการในหน้าที่ผู้ว่าราชการจังหวัดที่ตั้งกองบัญชาการมณฑล และเป็นผู้บัญชาการเรือนจำอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ต่อมามีตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่ง

ตั้งกองบัญชาการมณฑลขึ้นแล้ว ปลัดมณฑลจึงพ้นจากตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้บัญชาการเรือนจำ คงมีแต่หน้าที่ปลัดมณฑลส่วนเดียว

2. ยกกระบัตรมณฑลแต่เดิมมีตำแหน่งเป็นอธิบดีผู้พิพากษาของศาลที่มีอยู่แต่ก่อน ครั้นกระทรวงยุติธรรมตั้งศาลยุติธรรมขึ้นตามพระธรรมนูญศาลแล้ว มีตำแหน่งข้าหลวงยุติธรรมขึ้น ต่อมาเปลี่ยนเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑล ส่วนยกกระบัตรมณฑลได้พ้นจากตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษา ลงเป็นยกกระบัตรมณฑลมีหน้าที่เป็นอัยการซึ่งในรัชการที่ 6 โปรดให้เรียกว่า อัยการมณฑล

3. ข้าหลวงมหาดไทย เป็นหัวหน้าราชการปกครองและการอื่น ซึ่งมีได้อยู่ในหน้าที่พนักงานใด

4. ข้าหลวงสรรพากร เป็นหัวหน้าราชการแผนกคลังของมณฑล

5. ข้าหลวงคลัง เป็นหัวหน้าราชการแผนกคลังของมณฑล

6. ผู้บังคับการตำรวจมณฑล

7. ข้าหลวงธรรมการ เป็นหัวหน้าราชการแผนกศึกษาธิการ

8. ข้าหลวงทหารบก เป็นหัวหน้าแผนกราชการแผนกการเรียกเกณฑ์คนเป็นทหาร และทำทะเบียนบัญชีทหาร ต่อมาให้เรียกว่า สัสดีมณฑล

9. ข้าหลวงเกษตร เป็นหัวหน้าราชการแผนกเกษตรและที่ดิน

10. ข้าหลวงป่าไม้ เป็นหัวหน้าราชการแผนกป่าไม้

11. ข้าหลวงแร่ เป็นหัวหน้าราชการแผนกการแร่ ต่อมาให้เรียกว่า โลหกิจมณฑล

นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งขึ้นหัวหน้าราชการมณฑลที่รองถัดจากชั้นข้างลงมาอีก

ตำแหน่งข้าหลวงต่าง ๆ ประจำมณฑลนั้น ในรัชกาลที่ 6 โปรดให้ยกเลิกคำว่า ข้าหลวง ที่นำหน้าชื่อตำแหน่งทุกตำแหน่ง ให้เรียก (ตำแหน่ง) มณฑล เช่น ข้าหลวงมหาดไทย เป็นมหาดไทยมณฑล เป็นต้น

3. ตั้งมณฑลเทศาภิบาล

เพื่อให้เห็นรายชื่อมณฑลต่อเนื่องกันครบถ้วน จึงได้นำรายชื่อมณฑลของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้โปรดให้รวมกลุ่มจังหวัดชั้นนอกเข้าเป็นมณฑลไว้แล้วก่อนพ.ศ.2437 มาประมวลไว้ในที่นี้ด้วย (ที่ยังใช้คำว่าเมืองในที่นี้ เพื่อให้ตรงกับคำที่ใช้ในสมัยเมื่อยังไม่ได้เปลี่ยนเป็นจังหวัด และที่เรียกว่าที่บัญชาการมณฑลนั้นก็คือศาลารัฐบาล) มณฑลที่มีอยู่ก่อนพ.ศ.2437 รวม 6 มณฑล คือ

1. มณฑลลาวเฉียง ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ และต่อมาเปลี่ยนเป็น มณฑลพายัพมี 6 เมือง คือ นครเชียงใหม่ นครลำปาง นครลำพูน นครน่าน แพร่ เกิน ตั้งที่บัญชาการนคร มณฑลที่เชียงใหม่

2. มณฑลลาวพวน ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอุดร มณฑลนี้เมื่อก่อนพ.ศ.2436 คงจะได้ รวมหัวเมืองฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงหลายหัวเมืองด้วยกัน รวมทั้งเมืองพวนด้วยซึ่งถูกฝรั่งเศสพรากเอาไปเมื่อ ตุลาคม พ.ศ.2436 คงเหลืออยู่เพียง 6 เมือง คือ นครพนม อุดรธานี ขอนแก่น สกลนคร เลย หนองคาย ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองหนองคาย แล้วจึงย้ายมาตั้งที่บ้านหมากแข้ง คือ จังหวัดอุดรในปัจจุบันนี้

3. มณฑลลาวกาว ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอีสาน และในครั้งหลังที่สุดเปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลอุบลมี 7 เมือง คือ อุบลราชธานี นครจำปาศักดิ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่อุบลราชธานี

4. มณฑลเขมร ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลบูรพา มี 4 เมือง คือ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ เมืองพนมสก ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองศรีโสภณ

5. มณฑลนครราชสีมา ซึ่งแต่ก่อนเรียกว่ามณฑลลาวกลางมี 3 เมือง คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองนครราชสีมา ชื่อของมณฑลนี้เดิมเรียกว่า ลาวกลางตามคำประกาศสามัญ แต่ในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าพนักงานเรื่องนี้ ได้ทรงว่ามณฑลลาวกลาง คือ เหล่าหัวเมืองอันอยู่ใน ระหว่างแดนมณฑลลาวพวนกับลาวกาว

6. มณฑลภูเก็ต มี 6 เมือง คือ ภูเก็ต กระบี่ ตรัง ตะกั่วป่า พังงา ระนอง ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่ เมืองภูเก็ตในพ.ศ.2437 ได้ตั้งมณฑลขึ้นอีก 3 มณฑล คือ

1. มณฑลพิษณุโลก มี 5 เมือง คือ พิษณุโลก พิจิตร พิษณุ สวรรคโลก สุโขทัย ตั้งที่บัญชาการ มณฑลเมืองพิษณุโลก

2. มณฑลปราจีน มี 4 เมือง คือ ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก พนมสารคาม ตั้งที่บัญชา การมณฑลที่เมืองปราจีน

3. มณฑลราชบุรี มี 5 เมือง คือ ราชบุรี กาญจนบุรี ปราณบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ตั้งที่ บัญชาการมณฑลที่เมืองราชบุรี

พ.ศ.2438 ได้ตั้งมณฑลขึ้นใหม่อีก 3 มณฑล คือ

1. มณฑลนครชัยศรี มี 3 เมือง คือ นครชัยศรี สมุทรสาคร สุพรรณบุรี ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองนครชัยศรี

2. มณฑลนครสวรรค์ มี 8 เมือง คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร ชัยนาท ดาก อุทัยธานี พยุหะคีรี มโนรมย์สรรค์บุรี ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองนครสวรรค์

3. มณฑลกรุงเก่า ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอยุธยา มี 8 เมือง คือ กรุงเก่า พระพุทธบาท พรหม สระบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง อินทบุรี ลพบุรี ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่พระนครศรีอยุธยา

พ.ศ.2439 ได้จัดตั้งมณฑลขึ้นใหม่อีก 2 มณฑล คือ

1. มณฑลนครศรีธรรมราช มี 10 เมืองทั้งบริเวณ 7 หัวเมืองด้วย คือ นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา บริเวณหัวเมือง 7 เมืองซึ่งชาวเมืองส่วนมากถือศาสนาอิสลาม มี ปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง ระแงะ รำหิ มั่น สายบุรี นบองจิก ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่สงขลา

2. มณฑลชุมพร ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลสุราษฎร์มี 4 เมือง คือ ชุมพร ไชยา หลังสวน กาญจนดิฐ ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองชุมพร ภายหลังได้ย้ายไปตั้งที่เมืองสุราษฎร์ (คือ ไชยา)

พ.ศ.2440 ได้ตั้งมณฑลขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง คือ

1. มณฑลไทรบุรี เป็นหัวเมืองไทยปนมลายูฝ่ายตะวันตกและเป็นประเทศราช มี 3 เมือง คือ ไทรบุรี ปะลิส สตูล ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองไทรบุรี

พ.ศ.2442 ได้ตั้งมณฑลขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง คือ

1. มณฑลเพชรบูรณ์ มี 2 เมือง คือ เพชรบูรณ์ และ หล่มสัก ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เพชรบูรณ์พ.ศ.2449 ได้ตั้งมณฑลขึ้นอีก 2 มณฑล คือ

1.1 มณฑลจันทบุรี มี 3 เมือง คือ จันทบุรี ตราด ระยอง ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่จันทบุรี

1.2 มณฑลปัตตานี มณฑลนี้ตั้งขึ้นด้วยการแบ่งการปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ซึ่งชาวเมืองเป็นไทยอิสลามเป็นส่วนมาก ซึ่งรวมอยู่ในมณฑลนครศรีธรรมราช แยกเป็นมณฑลขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง มีเมือง 3 เมือง คือ ปัตตานี ยะลา ระแงะ ซึ่งภายหลังได้รวมกับอ.บางนรา เปลี่ยนชื่อเป็น นราธิวาส ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองปัตตานี

พ.ศ.2455 ได้ตั้งมณฑลขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง คือ

1. มณฑลร้อยเอ็ด โดยแบ่งท้องที่จากมณฑลอิสาน มี 3 เมือง คือ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ตั้งศาลารัฐบาลที่เมืองร้อยเอ็ด

2. มณฑลอุบล มณฑลนี้ก็คือ มณฑลอิสานแต่เดิมดังกล่าวข้างบนนี้ เมื่อได้แบ่งท้องที่ออกตั้งเป็นมณฑลร้อยเอ็ดแล้วเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอุบล มีเมืองอยู่เพียง 3 เมือง คือ อุบลราชธานี ขุขันธ์ ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นศรีสะเกษตามชื่อที่ตั้งเมืองเดิม และเมืองสุรินทร์ ที่บัญชาการมณฑลคงอยู่ที่จังหวัดอุบล

พ.ศ.2458 ได้ตั้งมณฑลขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง คือ

1. มณฑลมหาสารคาม ได้แบ่งท้องที่มาจากมณฑลพายัพ มี 3 จังหวัด คือ ลำปาง แพร่ น่าน ตั้งศาลารัฐบาลมณฑลที่จังหวัดลำปาง

มณฑลกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ 6 โปรดให้เปลี่ยนเป็นกรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก ข

นามาณุกรมแห่งสถาปัตยกรรมในภูเก็ต

ธนาคารแสดนดาร์ดชาร์เตอร์ด

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบยุโรป
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	34 ถนนภูเก็ต อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บริษัทเกียนหงวน จำกัด

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	70 ถนนเยาวราช อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บริษัทเอกวานิช จำกัด

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	20 ถนนดีบุก อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บริษัทหลวงอนุภาษและบุตร จำกัด

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบยุโรป
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	74 ถนนเทพกระษัตรี อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนางกุลวดี ตันทวนนิช

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	265 ถนนเยาวราช อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายเก่ง ลิ้มปานนท์

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

20 ถนนตึกบก อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายชายเจียว แซ่อู๋

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

เส้นทางคมนาคม

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

44 หมู่ 1 ปากทางเข้าสนามบินภูเก็ต ต.ไม้ขาว อ.ถลาง จ.ภูเก็ต

อยู่ติดกับถนนเทพกระษัตรี ประมาณหลัก กม.ที่ 28

บ้านนายตันหวด ตันทเวส

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

99 ถนนตึกบก อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายเต่งก๊ก แซ่หงอ

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

114 ถนนรัชฎา อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายนิพนธ์ เอกวานิช

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

177 ถนนเยาวราช ต.ตลาดใหญ่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายประชา ตัณฑวนิช

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

98 ถนนกระบี่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายปัญญา ต่อเจริญ

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

112 ถนนเยาวราช ต.ตลาดใหญ่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายวิระพงษ์ หงษ์หยก

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

18-20 ถนนกระบี่ ต.ตลาดเหนือ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายสงวน ลิ้มปานนท์

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

11 ถนนเยาวราช อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายศิระ งานทวี

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

18 ถนนสตุล อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายสมนึก ตัณฑวนิช

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

56 ถนนระนอง อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายสนธิ รุ่งเรือง

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	67 หมู่ 6 ต.ฉลอง อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายสุประดิษฐ์ อุบัติศฤงค์

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	79/5 ถนนวิชิตสงคราม อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านนายโสภณ เอกวานิช

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบจีนโบราณ
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	22/2 ถนนวิชิตสงคราม อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านพระพิทักษ์ชินประชา

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	96 ถนนกระบี่ ต.ตลาดเหนือ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านพระอร่ามสาครเขตต์ (โรงพยาบาลสิริโรจน์)

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบยุโรป
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	69 ถนนกระบี่ ต.ตลาดเหนือ อ.เมือง จ.ภูเก็ต (โรงพยาบาลสิริโรจน์) 78 ถนนระนอง ต.ตลาดเหนือ อ.เมือง จ.ภูเก็ต (บริษัทภูเก็ตแตรเวล แอนด์ทัวร์

บ้านพักคลังจังหวัดภูเก็ต

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	ถนนทุ่งคา ถนนเยาวราช อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านพักปลัดจังหวัดภูเก็ต

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	ถนนนริศร อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	ถนนนริศร อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านพักอาศัยย่านชอยรมณีย์

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	ชอยรมณีย์ ถนนกลาง อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านพักอาศัยย่านถนนกระบี่

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	70-76 ถนนกระบี่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านพักอาศัยย่านถนนตีบุก

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	79-95 ถนนตีบุก อ.เมือง จ.ภูเก็ต

บ้านหลวงอนุภาณุเกศการ

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ตึกเก่า

ความสำคัญต่อชุมชน

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

สถานภาพ

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ที่ตั้ง

29 ถนนเทพกระษัตรี อ.เมือง จ.ภูเก็ต

ร้านค้าย่านถนนกลาง

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ตึกเก่า

ความสำคัญต่อชุมชน

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

สถานภาพ

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ที่ตั้ง

ถนนกลาง อ.เมือง จ.ภูเก็ต

ร้านค้าย่านถนนยาวราช

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ตึกเก่า

ความสำคัญต่อชุมชน

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

สถานภาพ

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ที่ตั้ง

73-99 ถนนยาวราช อ.เมือง จ.ภูเก็ต

72-78 ถนนยาวราช อ.เมือง จ.ภูเก็ต

ร้านค้าย่านถนนรัชฎา

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ตึกเก่า

ความสำคัญต่อชุมชน

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

สถานภาพ

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ที่ตั้ง

19-21 ถนนรัชฎา อ.เมือง จ.ภูเก็ต

ร้านสิริรัตน์

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ตึกเก่า

ความสำคัญต่อชุมชน

สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส

สถานภาพ

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ที่ตั้ง

135 ถนนกลาง ต.ตลาดใหญ่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

โรงเรียนกนกขวัญ

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบจีน-โปรตุเกส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

175 ถนนเยาวราช อ.เมือง จ.ภูเก็ต

โรงเรียนบางกอกพาณิชย์การ

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบจีน-โปรตุเกส

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ถนนกลาง ต.ตลาดใหญ่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

โรงเรียนภูเก็ตไทยหัว

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบยุโรป

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

22 ถนนกระบี่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

โรงแรมออนออน

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบยุโรป

ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ถนนพังงา ต.ตลาดใหญ่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

ศาลจังหวัดภูเก็ต

ประเภทแหล่งศิลปกรรม

ความสำคัญต่อชุมชน

สถานภาพ

ที่ตั้ง

เส้นทางคมนาคม

ตึกเก่า

สถาปัตยกรรมแบบยุโรป

ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ถนนดำรง อ.เมือง จ.ภูเก็ต

ถนนดำรง ต.ตลาดใหญ่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบยุโรป
สถานภาพ	ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	ถนนโต๊ะแซะ อ.เมือง จ.ภูเก็ต

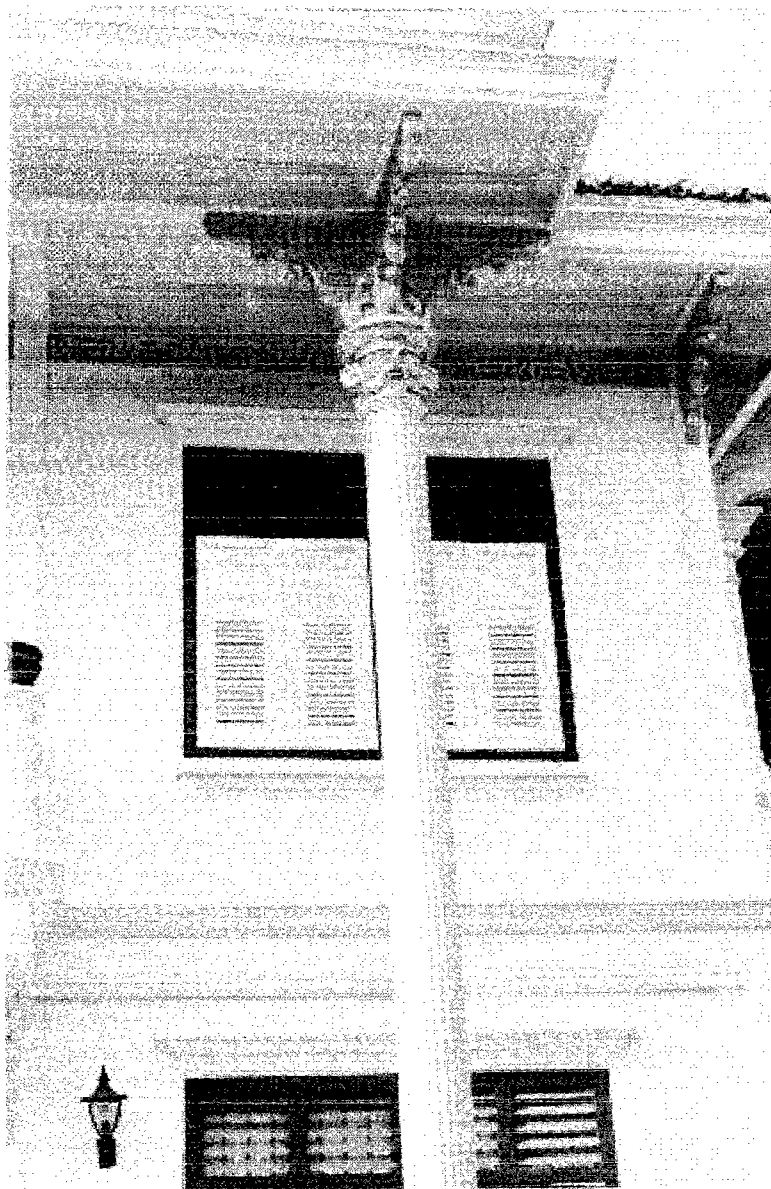
สมาคมภูเก็ตฮกเกี้ยนสามัคคี

ประเภทแหล่งศิลปกรรม	ตึกเก่า
ความสำคัญต่อชุมชน	สถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุกีส
สถานภาพ	ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน
ที่ตั้ง	25 ถนนदीบุก อ.เมือง จ.ภูเก็ต

ภาคผนวก ค
ภาพสถาปัตยกรรมแบบชิโน-โปรตุเกส

ภาพบ้านคุณกุลวดี ตันทาวณิช ตั้งอยู่บนถนนเยาวราช อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

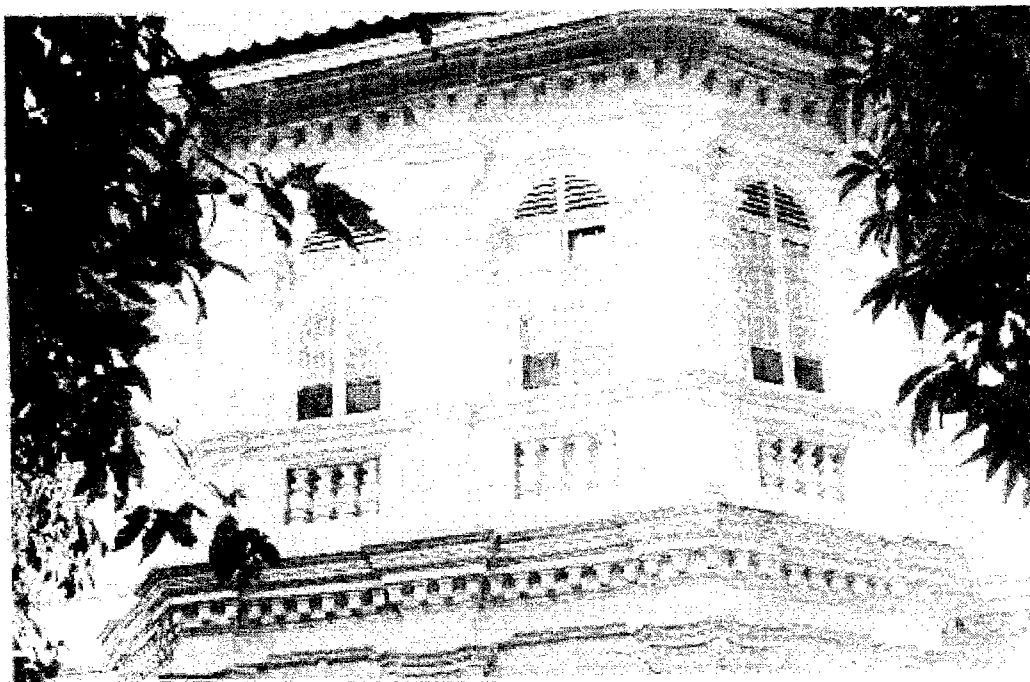
ภาพบ้านคุณกุลวดี ตัณฑวณิช มีการตกแต่งลวดลายหัวเสาอย่างงดงาม

ภาพบ้านคุณสงวน ลิ้มปานนท์ ตั้งอยู่บนถนนเยาวราช อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

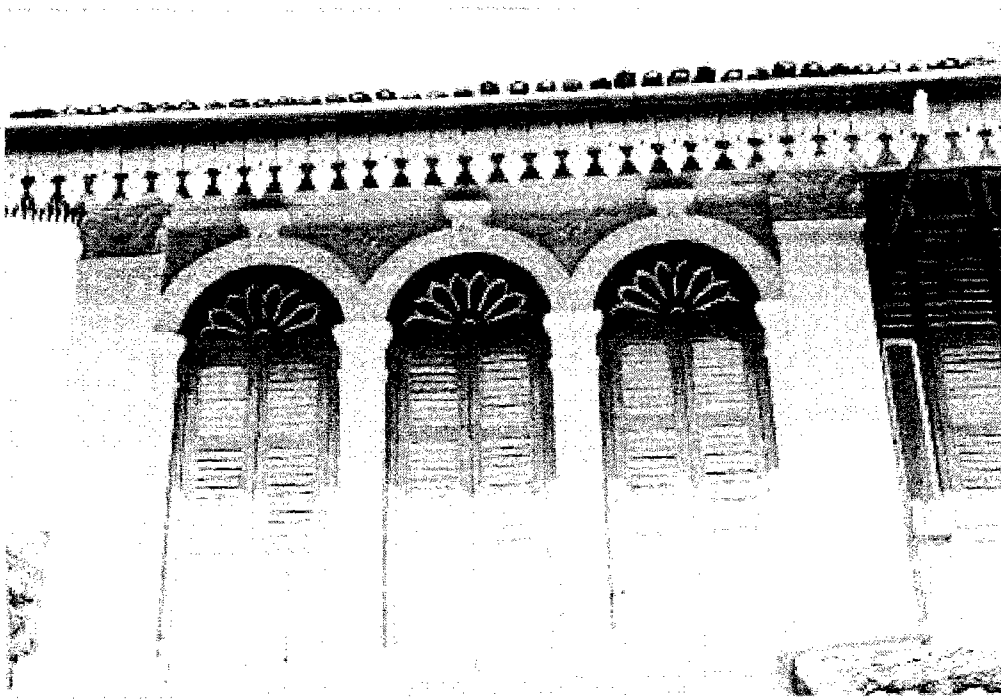
ภาพซุ้มหน้าต่างแบบโค้งเตี้ย สถาปัตยกรรมที่รับมาจากยุโรป (บ้านคุณสงวน ลิ้มปานนท์)

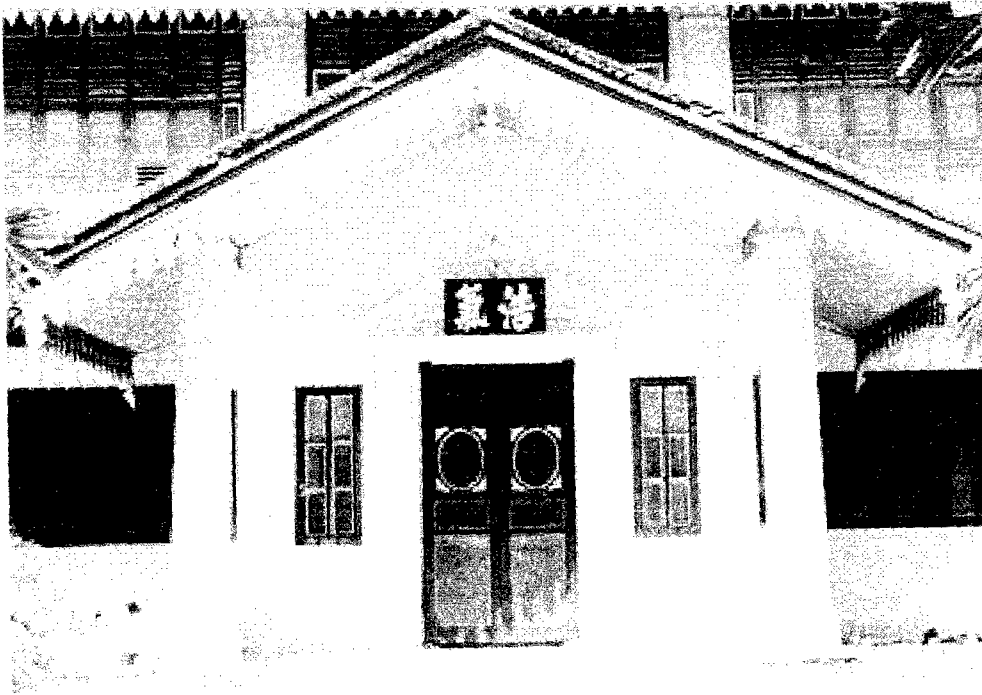
ภาพบ้านหลวงอำนาจนรารักษ์ ที่เห็นในภาพเป็นบริเวณชั้นสองของบ้าน

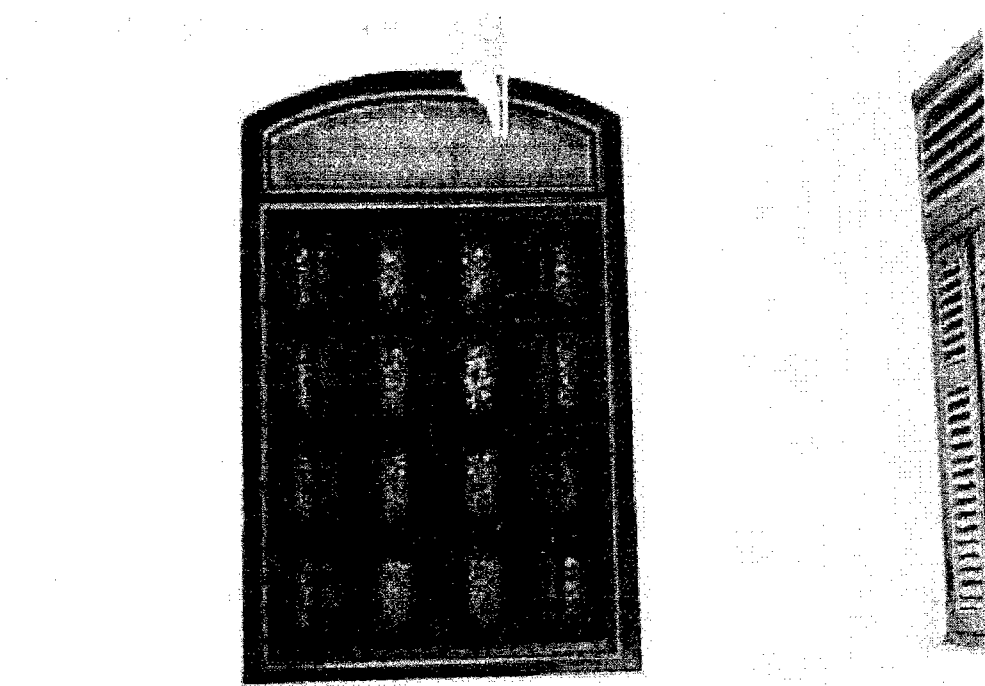
ภาพบ้านหลวงอำนาจนรารักษ์ บริเวณส่วนล่างของบ้าน

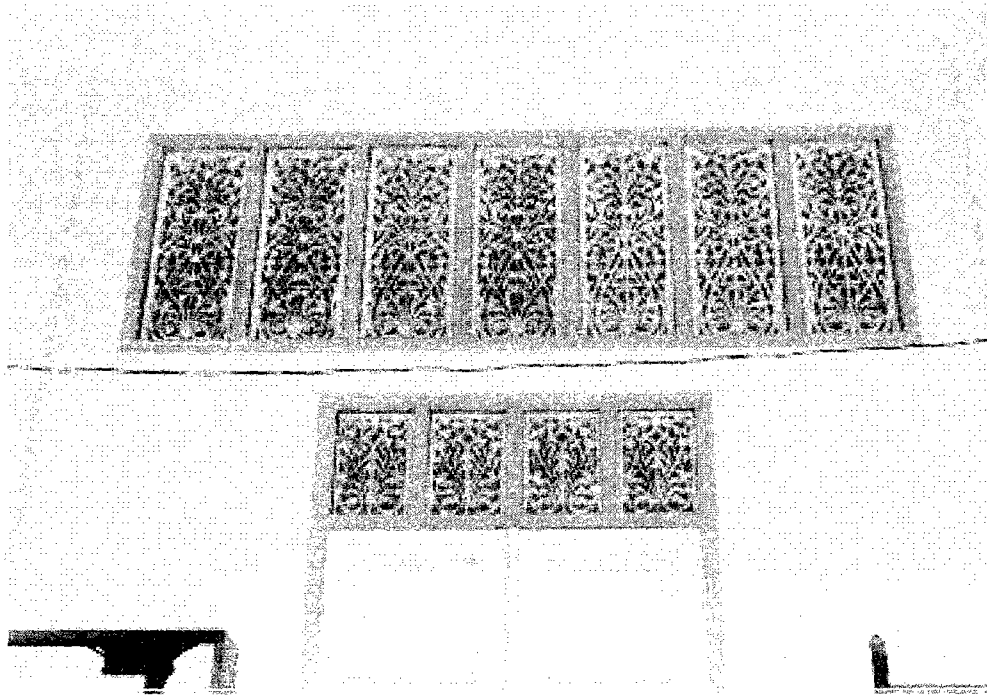
ภาพบ้านคุณประชา ตันทวนิช (หลานของพระพิทักษ์ชินประชา) ที่ได้รับการดูแลซ่อมแซมเป็นอย่างดี

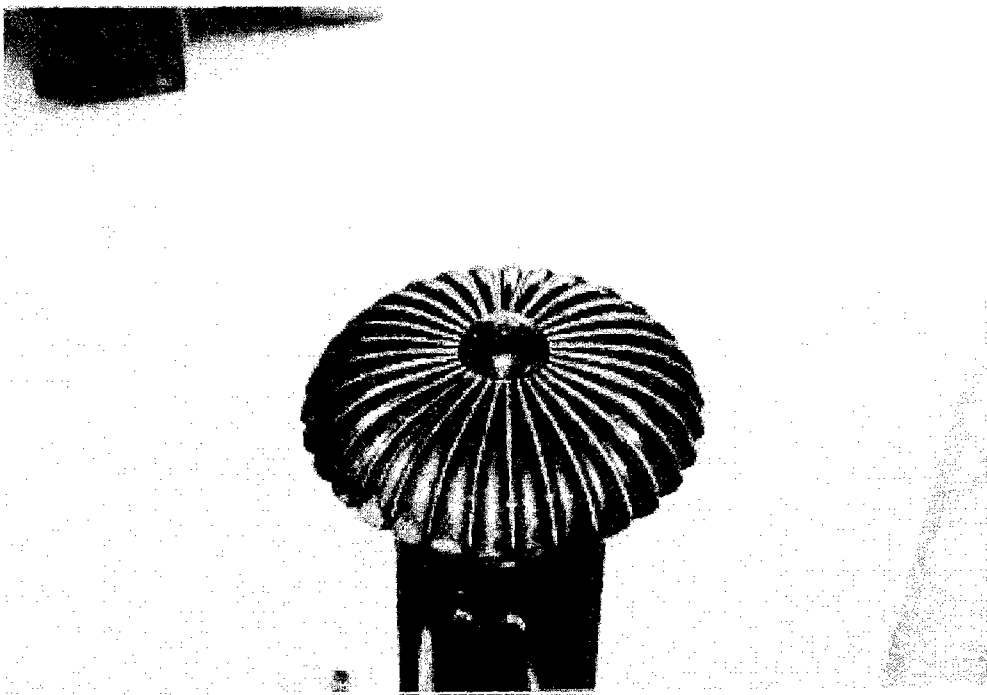
ภาพบริเวณด้านหน้าบ้านคุณประชา ตันทวนิช มีการตกแต่งประตูไม้แบบจีน

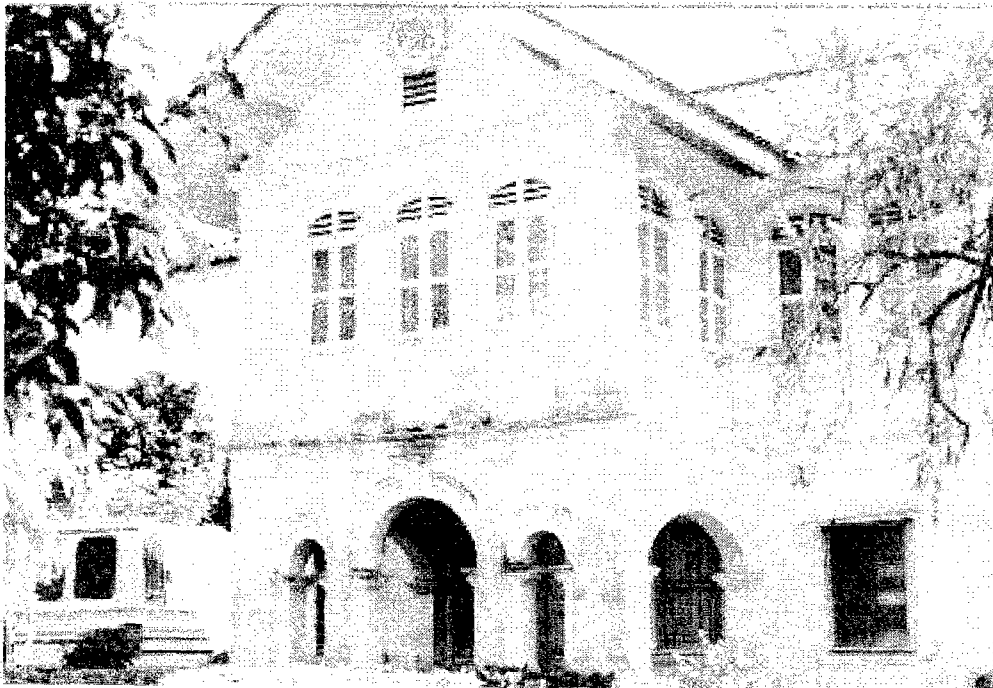
ภาพบ้านคุณประชา ตันทวนิช เป็นการตกแต่งลวดลายหน้าต่างแบบจีน

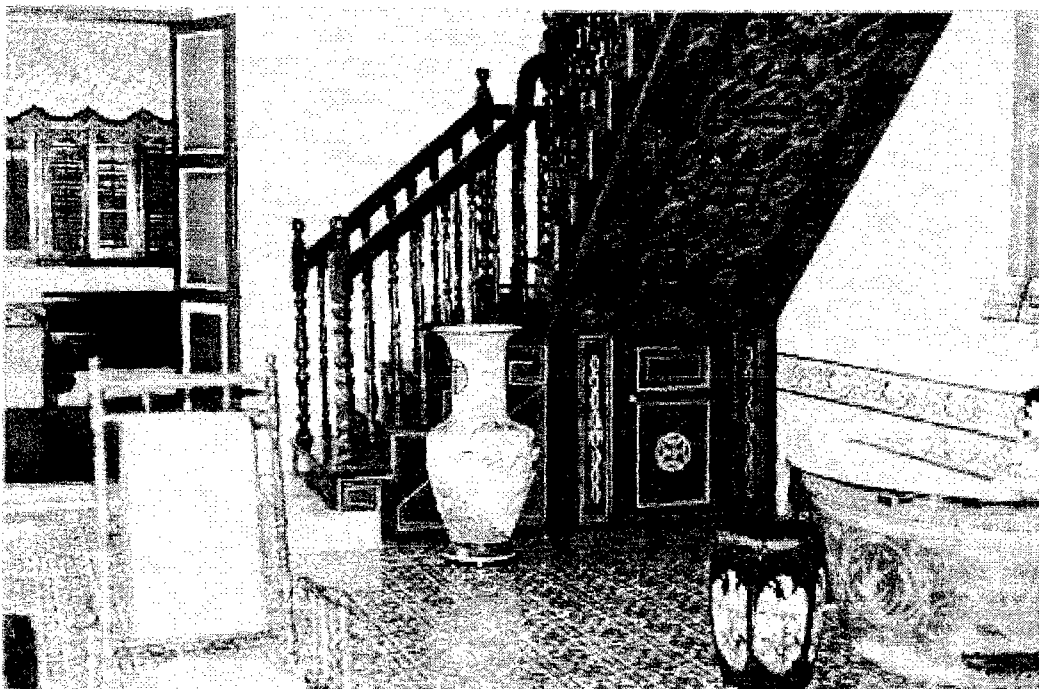
ภาพลวดลายไม้แกะสลักแบบยุโรป บริเวณส่วนบนเหนือประตูที่ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต

ภาพการตกแต่งหัวเสาบันไดแบบยุโรป ที่ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต

ภาพบ้านพักคลังจังหวัดภูเก็ต สร้างสมัยพระยารัษฎานุประดิษฐ์ เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต

ภาพการตกแต่งลวดลายบันไดแบบจีน และตกแต่งบ้านด้วยเครื่องประดับบ้านแบบจีน

การตกแต่งบริเวณภายในบ้านด้วยโต๊ะมุก ตู้แบบจีน (บ้านคุณประชา ตัณฑวณิช โต๊ะและตู้ตั้ง
กล่าวหลวงบำรุงจีนประเทศ บรรพบุรุษของตระกูล "ตัณฑวณิช" ได้ขนมาเมื่อครั้งที่อยู่พม่าจากเมืองจีน)

ภาพภายในบ้านคุณประชา ตัณฑวณิช ชุดโต๊ะอาหารแบบยุโรปที่พระพิทักษ์ชินประชาสั่งมาจากยุโรป

ภาคผนวก ง

พระราชบัญญัติอั้งยี่

มี พระราชเสาวนีย์ สมเด็จพระนางเจ้า เสาวภา วัฒนศิริ พระบรมราชินีนาถ ซึ่ง ดำเนิน ราชการ แผ่นดิน ต่าง พระองค์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า เจ้า อยู่หัว ดำรัส เหนือเกล้า ฯ ให้ ประกาศ ให้ทราบทั่ว กัน ว่า

ทุก วัน นี้ มี คน ชักชวน กันตั้ง ช้อง เป็น หมู่ เจียน ว่า อั้งยี่ มี ชื่อ ต่าง ๆ บ้าง แต่เรียก ชื่อ ย่อ ยาว อั้ง ยี่ บ้าง แล้ว เกิด วิวาท ยก พวก เข้า ทุบตี ฆ่า แทะ ยัง ซึ่ง กัน แล กัน บดขยี้ เป็น ถิ่น ตาย แก่ ร้าง ภายใน ชั่วฉับพลัน เนื่อง ๆ มา เป็น ที่ ทวาด หวั่น แก่ องค์ ปรมาธิบดี ราช ทั่ว หลาย ทั่ว ไป ใช้ แก่ เภา นั้น ครั้น มี ผู้ พ้อง ว่าจะ ก่อ จะ เอา โทษ พวก นี้ คุม กฎหมาย บ้าน เมือง พวก หัว น้า ก็ เข้า ช่วย บังคับ ชัก ชวาม มี ให้ จับ คุม พวก เหล่า นี้ มา ชำระ ตัด สั้น ลง โทษ ตาม กฎหมาย บ้าน เมือง ได้ โดย สดวก เหตุนี้ จึง ทรง พระ ราชดำริห์ เห็น สมควร ที่จะ บังคับ กัน มิ ให้ มี การ ทุจริต เช่น ก่อว มา นี้ เกิด ขึ้น อีก ต่อ ไป

จึง มี พระราชเสาวนีย์ ดำรัส เหนือเกล้า ฯ ให้ ตรา พระราชบัญญัติ ไว้ ต่อ ไป ดังนี้

มาตรา ๑ ตั้งแต่วันออกประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นต้นไป บรรดา กฎหมาย พระราชบัญญัติ ประกาศ แถบ บังคับ ที่ ว่า ด้วย เรื่อง อั้งยี่ ทั้ง ปวง นั้น ให้ ยก เลิก เสีย

มาตรา ๒ ในพระราชบัญญัตินี้ คำว่า หมู่ ฤๅ ช้อง นั้น ไม่ ได้ หมาย ความ รวม บริษัท ต่าง ๆ ดัง จะ กล่าว ต่อ ไป นี้ คือ

ข้อ ๑ บริษัท ซึ่ง ตั้ง ขึ้น เพื่อ ประโยชน์ แก่ การ ศา ราช อย่าง เดียว

ข้อ ๒ บริษัท ไต่ ๆ หรือ หมู่ ไต่ ๆ ซึ่ง ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาต ให้ ตั้ง อยู่ โดย ชอบ ด้วย พระราชกำหนด กฎหมาย

ข้อ ๓ บริษัท หรือ หมู่ ไต่ ๆ ที่ ตั้ง ฤๅ ผู้ เข้า หุ้น ส่วน กัน ที่ ตั้ง มี คน เข้า หุ้น ไม่ เกิน กว่า ๓๐ คน เพื่อ จะ ทำ การ ต่าง ๆ ที่ ชอบ ด้วย กฎหมาย แล คน ผู้ เข้า บริษัท ฤๅ เข้า หมู่ ฤๅ หุ้น ส่วน นั้น ไม่ ต้อง ตาบาตตัว เพื่อ จะ บังคับ ด้วย ความ สัม ของ บริษัท ฤๅ หมู่ ฤๅ การ เข้า หุ้น ส่วน แล ใน ที่ สุด บริษัท ฤๅ หมู่ ฤๅ การ เข้า หุ้น ส่วน นั้น มิ ได้ ทำ การ สัม อัน มิ ชอบ อย่าง หนึ่ง อย่าง ไค ด้วย

มาตรา ๓ บรรดา พวก ที่ ตั้ง ขึ้น เป็น หมู่ เป็น ช้อง ซึ่ง ตั้ง อยู่ ใน เวลา ออก ประกาศ ใช้พระราชบัญญัตินี้ ก็ ตั้ง ฤๅ จะ ตั้ง ขึ้น ภายใน หนึ่ง วัน ใช้พระราชบัญญัตินี้ ก็ ตั้ง ต้อง มา ขอ จด ทะเบียน ไว้ คือ เจ้าพนักงาน ผู้ ซึ่ง จะ ได้ รับ ทะเบียน แล มี ชื่อ ว่า ก่อ ไว้ ใน หนังสือ ราชกิจจานุเบกษา ตาม ครั้ง ตาม คราว แล การ ขอ จด ทะเบียน นั้น ต้อง ทำ เรียง ราย มา ขึ้น ให้ แจ้ง ความ ประสงค์ ของ หมู่ ฤๅ ช้อง ที่ ตั้ง ขึ้น กับ ทั้ง สำเนา ข้อ บังคับ สำหรับ หมู่ ฤๅ ช้อง นั้น กับ ภาษี ราย ชื่อ สมชก ผู้ เข้า เป็น หมู่ เป็น ช้อง กับ รายชื่อ แล ตำบล ที่ อยู่ ของ ผู้ เป็น หัว น้า นาย โทษ นาย รอง กับ ตำบล ที่ จะ ตั้ง โรง ประชุมใหญ่ น้อย สำหรับ ประชุม กัน นั้น คิด ภาษี เรือง ราย มา ด้วย

มาตรา ๔ เจ้าพนักงาน ผู้จดทะเบียน มีอำนาจที่จะเรียกผู้เป็นหัวหน้า นายใหญ่ นายรอง และผู้จัดการ และผู้กระทำการ ในที่ทำการนั้น และสมาชิกของหมู่ๆ ใด ๆ ที่ได้ลงทะเบียนแล้ว ๆ ที่บังคับให้ลงทะเบียนไว้แล้ว ก็ดี ๆ ที่ตั้ง บังคับ ให้ลงทะเบียนตาม มาตรา ๓ ของ พระราชบัญญัติ นี้ โดย มีหมายเรียก มาได้ตลอดเวลา แต่ได้ลงได้ทุก ๆ คน ที่ต้องเรียก มา นั้น ให้แจ้งความ โดยละเอียด ในกิจธุระของ พวก ที่เป็น หมู่ เป็น ช้อง นั้น ๆ บรรดา ผู้เป็น หัวหน้า นายใหญ่ นายรอง และผู้ทำการ ต่าง ๆ แะสมาชิก ที่ต้องเรียก นั้น จำเป็นต้อง มา แต่ต้องแจ้งความ โดยละเอียด ถ้าผู้ใดฝ่าฝืน ข้อบังคับนี้ พิจารณา เป็นสัถย์ ให้ปรับเงิน ไม่เกินกว่า ๕๐๐ บาท ๆ จำคุก มีกำหนด ไม่เกินกว่า ห้า เดือน ทั้งจำคุก และปรับ เป็น พิเศษ ด้วย ทั้งสอง สถาน

มาตรา ๕ ถ้าเจ้าพนักงาน ผู้จดทะเบียน เห็นสมควร ก็ มีอำนาจที่จะเรียกผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่งได้จดทะเบียนไว้ ในทะเบียนแล้ว ก็ดี ๆ ที่ขอจดทะเบียน ในทะเบียน เป็น หัวหน้า นายใหญ่ นายรอง ๆ ผู้ทำการ ต่าง ๆ ในหมู่ ในช้องใด ๆ ก็ดี ที่ได้จดทะเบียนไว้ ก็ดี ๆ จะจดทะเบียน ก็ดี ให้ทำทานบนว่า จะไม่กระทำความผิด พระราชบัญญัติ นี้ แต่ให้ มีประกัน สอง คน คิด เป็น เงิน สำหรับ ที่จะเสีย ค่าปรับ มีจำนวน มาก น้อย ตามแต่ เจ้าพนักงาน จะเห็นสมควร แต่รวมเงิน ไม่เกินกว่า ๔๐๐๐ บาท

มาตรา ๖ ถ้าหมู่ ช้องใด ๆ ไม่ได้ประพฤติ การตามหน้าที่ อันสมควรแก่พวก นั้น ก็ดี ๆ ทั้งพวก ขึ้น ๆ ทั้งเป็นพวก อยู่ เพื่อจะกระทำการ ที่ไม่ชอบด้วยพระราชกำหนด กฎหมาย ก็ดี เจ้าพนักงาน จะไม่ให้จดทะเบียน ถ้าได้จดทะเบียนแล้ว จะถอนเสีย ไม่ให้ มีอยู่ในทะเบียนต่อไป ก็ดี

มาตรา ๗ หมู่ ช้องใด ๆ ที่ไม่ได้จดทะเบียน ก็ดี ๆ ได้จดทะเบียนไว้แล้ว ภายหลังต้องถอนเสีย จากทะเบียน ก็ดี หมู่ ช้อง นั้น ๆ ต้องนับว่า เป็นพวก ซึ่งตั้งอยู่ โดยผิด ด้วย กฎหมาย

มาตรา ๘ ถ้าหมู่ใด ช้องใด ไม่ได้มาขอจดทะเบียนเสีย ภายในกำหนด เดือนหนึ่ง นับแต่วันที่ได้ออกประกาศใช้ พระราชบัญญัติ นี้ เป็น ต้นไป ต้องถือว่า หมู่ นั้น ช้อง นั้น ได้ตั้งอยู่ ผิด ด้วย กฎหมาย

มาตรา ๙ การชุมนุมกัน ตั้งแต่ ๕ คน ๆ มากกว่า ๕ คน ขึ้นไป ต้องถือว่า เป็นการชุมนุมกัน ผิดต่อกฎหมาย ในเวลาที่มีเหตุการ ตั้งกล่าวต่อไป ในข้อความเหล่านี้ คือ ข้อ ๑ เมื่อคนที่ชุมนุมกันนั้น เป็นพวก ในหมู่ ในช้อง ที่ตั้งขึ้น โดยผิดต่อกฎหมาย

ข้อ ๒ เมื่อ ความ มุ่ง หมายถึง ของ คน ผู้ ที่ ชุมชุม กัน นั้น เป็น ประการ หนึ่ง บัระ ไต ใน ๓ ประการ นี้ คือ

ประการที่ ๑ เพื่อ จะ ขัด ขวาง ฤๅ ค้อ สู้ การ ทั้ง บวง ที่ เจ้า ราชการ ฤๅ เจ้าพนักงาน กระ ทำ ตาม กฎหมาย

ประการ ที่ ๒ เพื่อ จะ กระ ทำ การ ทุจริต ต่าง ๆ ให้ เป็น ที่ เตื่อค รัน แก่คน ประชาชน หรือ จะ กระ ทำ ร้าย อื่น ๆ ซึ่ง เป็น ข้อ ตมิต มี โทษ หลวง ตาม กฎหมาย

ประการ ที่ ๓ เพื่อ จะ ทำ การ ทาง ใ้ อำนาจ กตธิ ด้วย ก่า ดึง ให้ คน อื่น ก่อว เกรง แล้ว ช่ม ชื่น ให้ คน นั้น ๆ ทำ การ สิ่ง ไต ซึ่ง กฎหมาย ไม่ ได้ บังคับ ให้ ทำ หรือ ช่ม ชื่น คน นั้น ๆ ไม่ ให้ ทำ การ สิ่ง ไต ซึ่ง กฎหมาย อนุญาต ให้ ทำ

มาตรา ๑๐ ถ้า พบ รง หรือ เครื่อง หมายถึง อื่น ๆ หรือ สรรพหนังสือ ต่าง ๆ ของ หมู ของ ช้อง ไต ๆ อยุ่ กับ ผู้ใด ก็ จะ ต้อง ถือ ว่า ผู้ นั้น เป็น พวก หมู ของ นั้น ๆ จนกว่า ผู้ นั้น จะ พิสูจน์ ตัว ด้วย พยาน ให้ เห็น จริง ว่า ตน ไม่ ใช่ว่า พวก ใน หมู ของ นั้น ๆ

มาตรา ๑๑ ห้าม ไม่ ให้ หมู ของ ที่ ได้ จดทะเบียน ไว้ ตาม ข้อ พระราชบัญญัติ นี้ มี การ ชุมชุม เว้น แต่ หน้า หมู ของ นั้น ได้นอกวงนำให้ เจ้าพนักงาน ผู้ จดทะเบียน ทราบ ก่อน อย่าง น้อย ๒๔ ชั่วโมง ใน ก่า แจ้ง ความ นั้น ต้อง บอก เวลา แลวัน ชุมชุม แลจะ ชุมชุม ที่ ตำบล ไต แล ชุมชุม ด้วย เหตุ อันใด หรือ จะ ทำ การ สิ่ง ไต ใน ที่ ประชุม นั้น ๆ เจ้าพนักงาน ผู้ จดทะเบียน หรือ เจ้าพนักงาน กองตระเวน คน หนึ่ง คน ไต ที่ ได้ รับ โบรมิ อนุญาต จาก เจ้าพนักงาน ผู้ จดทะเบียน มี อำนาจ ที่ จะ เข้า ไป ใน ที่ ชุมชุม นั้น โดย สอด การ ชุมชุม ทุกราย ซึ่ง ได้ ชุมชุม ผิด ต่อ มาตรา นี้ ต้อง ถือ ว่า เป็น การ ผิด ต่อ กฎหมาย แล ถ้า ผู้ใด ขัด ขวาง ห้าม ปราบ เจ้าพนักงาน ที่ ได้ รับ อนุญาต ไม่ ให้ เข้า ไป ใน ที่ ชุมชุม ได้ พิจารณา สัม ไห ปรับ เงิน ไม่ เกิน กว่า ๕๐๐ บาท หรือ จำคุก มี ก่า หนัก ไม่ เกิน กว่า ๓ ปี หรือ ทั้ง ปรับ แล จำคุก ด้วย ทั้ง สอง สถาน

มาตรา ๑๒ ถ้า คน ไต คน หนึ่ง เป็น ผู้ จัด การ หรือ เป็น ผู้ ช่วย ใน การ ของ หมู ของ ซึ่ง ได้ ตั้ง ขึ้น ผิด ด้วย กฎหมาย นั้น พิจารณา เป็น ตัดย ให้ จำคุก ไม่ เกิน กว่า ๕ ปี หรือ ปรับ เป็น พิไนย ไม่ เกิน กว่า ๒๐๐๐ บาท ฤๅ ทั้ง จำคุก แล ปรับ เป็น พิไนย ด้วย ทั้ง สอง สถาน

มาตรา ๑๓ คน ไต คน หนึ่ง ซึ่ง เป็น สมาชิก กดี ฤๅ ทำ การ เหมือน เป็น คน อยุ่ ใน พวก ของ หมู ของ นั้น ซึ่ง ได้ ตั้ง ขึ้น ผิด ด้วย กฎหมาย ฤๅ ไป ชุมชุม ด้วย เหตุ ที่ ชุมชุม กัน ผิด กฎหมาย ฤๅ เกี่ยว ข้อง ด้วย หมู แล ช้อง ที่ เข้า ชุมชุม กัน ดัง ว่า มานี้ ฤๅ ออกเงิน เข้า เรี่ยราย ให้ หมู แล ช้อง ที่ เข้า ชุมชุม กัน ดัง ว่า มานี้ ฤๅ ช่วย อดหนุน อย่าง อื่น ฤๅ ชักชวน โดย ความ ชุ่ เชื้อน ให้ คน ไต คน หนึ่ง มา เข้า ใน หมู ใน ช้อง ซึ่ง ได้ ตั้ง ขึ้น ผิด ด้วย กฎหมาย พิจารณา เป็น ตัดย ให้ จำคุก ไม่ เกิน กว่า ๓ ปี หรือ ให้ ปรับ เป็น พิไนย ไม่ เกิน กว่า ๓๐๐๐ บาท หรือ ทั้ง จำคุก แล ปรับ เป็น พิไนย ด้วย ทั้ง สอง สถาน

มาตรา ๑๔ ถ้า คนใด คนหนึ่ง ไป ชุมนุม ใน หมู่ ใน ชอง หรือ ใน ที่ ชุมนุม กัน อัน ผิด กฎหมาย นั้น มี อาวุธ หรือ สิ่งอื่น ที่ ใช้ ต่าง อาวุธ อัน เป็น เครื่อง ที่ จะ ทำ อัน ตราย แก่ ชีวิต ได้ แล้ว ก็ ให้ ลง โทษ จำคุก นั้น ให้ มาก ขึ้น ถึง ๕ ปี ได้ หรือ ให้ ปรับ ผู้ นั้น เป็น พิ ใน ย ถึง ๑๕๐๐ บาท ได้

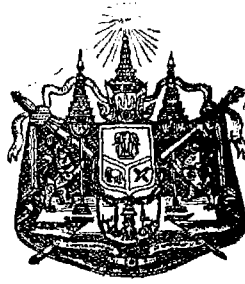
มาตรา ๑๕ ถ้า พวก ที่ เข้า ชุมนุม อัน ผิด ต่อ กฎหมาย ใดๆ คนใด คนหนึ่ง ใน พวก ที่ เข้า ชุมนุม กัน ดัง ว่า มา นี้ กระทำ การ สิ่งใด ที่ ผิด ถ่วง ติเมิต พระราชกำหนด กฎหมาย สำหรับ แผ่นดิน เพื่อให้ สำเร็จ ประโยชน์ ของ หมู่ ของ ชอง ที่ เข้า ชุมนุม กัน ดัง ว่า มา นี้ ใดๆ คนใด คนหนึ่ง ใน พวก ที่ เข้า ชุมนุม กัน ดัง ว่า มา นี้ รู้ ว่า การ ที่ กระทำ ดัง นั้น เพื่อให้ สำเร็จ ประโยชน์ เช่น กล่าว มา แล้ว นั้น ต้อง ถู กว่า บรรดา คน ใน พวก ที่ เข้า ชุมนุม กัน อัน ผิด ต่อ กฎหมาย นั้น ทุก คน เป็น ผู้ กระทำ การ ผิด ถ่วง ติเมิต ต่อ พระราชกำหนด กฎหมาย สำหรับ แผ่นดิน เสมอ กัน

มาตรา ๑๖ บรรดา สมุด กระดาษ ใดๆ สรรพ หนังสือ ต่าง ๆ ings ใดๆ เครื่องหมาย อย่างอื่น แล ทหัพพ์ สิ่ง ของ ทั้ง ปวง ซึ่ง พึ่ง เปลี่ยน จาก ที่ ได้ ใดๆ ไม่ พึ่ง เปลี่ยน จาก ที่ ได้ ซึ่ง มี เหตุ สมควร จะ เชื่อ ว่า เป็น ของ หมู่ ของ ชอง ที่ เข้า ชุมนุม กัน อัน ผิด ต่อ กฎหมาย ใดๆ ซึ่ง เกี่ยว ข้อง ใน ทางใด ทางหนึ่ง กับ หมู่ กับ ชอง ที่ เข้า ชุมนุม กัน อัน ผิด ต่อ กฎหมาย นั้น เมื่อ จับ หรือ ค้น ได้ ณ ที่ใด ๆ ให้ รับ เป็น ของ แผ่นดิน ได้ ทั้ง สิ้น

มาตรา ๑๗ ถ้า เมื่อใด ข้าราชการ หรือ เจ้าพนักงาน ผู้ มี อำนาจ แล นำ ที่ ตาม กฎหมาย มี คำสั่ง ให้ ถอน ชื่อ หมู่ ชื่อ ชองใด ๆ ออก เสีย จาก ทะเบียน แล้ว หมู่ ชอง นั้น ๆ ต้อง เลิก ไม่ เป็น หมู่ เป็น ชอง ที่ ชอบ ด้วย กฎหมาย ได้ ต่อ ไป โดยเหตุ ที่ เขา ชื่อ ออก เสีย จาก ทะเบียน แล บรรดา ทหัพพ์ สมบัติ ของ หมู่ ของ ชอง ซึ่ง ต้อง ให้ เลิก นั้น ให้ ศาล อาญา ตั้ง เจ้าพนักงาน รักษา ไว้ ให้ เจ้าพนักงาน ผู้ ได้ รับ คำสั่ง ของ อธิบดี ผู้ พินาศ ศาล อาญา ไป เก็บ แล ยึด ทหัพพ์ สมบัติ ไว้ แล้ว ขายทอดตลาด เสีย แล้ว ให้ เขา เงิน นั้น ใช้ หัสน์ สิ้น ของ หมู่ ของ ชอง ซึ่ง ต้อง เลิก เสีย นั้น หหมด แล้ว เหลือ เงิน มาก น้อย เท่าใด ให้ แจก ให้ แก่ คน ทั้ง หลาย ผู้ ได้ เข้า พวก อยู่ ใน หมู่ ใน ชอง ซึ่ง ต้อง เลิก นั้น เท่า กัน ทั่ว ทุก คน

มาตรา ๑๘ การ พ้องร้องกล่าวโทษ ผู้ กระทำ ผิด ตาม พระราชบัญญัติ นี้ กรม อัยการ แล ผู้ว่าราชการเมือง มี อำนาจ ที่จะ พ้อง หรือ ว่า แทน ผู้ อื่น ได้ ตลอด

พระราชบัญญัติ ตรา ไว้ ณ วันที่ ๑ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๓๖๖ เป็นวันที่ ๑๐๕๔๒ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

SECRET SOCIETY ACT.

(Translation from the Official Gazette of October 10th, 1897.)

Whereas the existence of secret societies has lately endangered public peace and welfare by their riots and quarrels, thus promoted the commission of offences by gangs and obstructed the course of justice by a guilty protection afforded to offenders:

It is hereby enacted as follows:

I. From the coming into force of this Decree, all previous orders and regulations about secret societies are repealed.

II. In this Decree the word "Society" does not include:—

(a.) any company registered under the law for the time being relating to commercial societies;

(b.) any company or association constituted or recognized under any Royal Act or any Ordinance:

(c.) any company, association or partnership consisting of not more than ten persons formed for the purpose of carrying on any lawful business and where no oaths are taken from members not to reveal any illegal act done or intended and having no kind of secret proceedings.

III. A Society whether existing at the commencement of this Decree or formed after that date has to apply for registration to such officials who shall be appointed thereto and whose names shall be published from time to time in the Government Gazette. The application to the effect shall be accompanied with the copy of the statutes of the society showing its purpose, a list of members and the names and places of abode of the persons who are to act as managers of the society, its subdivisions, places of meetings and clubs.

IV. The Registering Officer may at all times require the attendance before him, by summons in writing addressed to them, of all managers and office bearers and members of any society registered or required to be registered under the provisions of Section III of this Decree, and may examine them as to any particulars connected with the working of the society, and all managers and office bearers and members shall be bound to attend and furnish such particulars. Any person offending against any of the provisions of this section shall be liable on conviction to a penalty not exceeding five hundred ticals or to imprisonment for any period not exceeding one year or to both.

V. It shall be lawful for the Registering Officer, if he shall see fit, to require any person already registered as, or who may tender himself for registration as a manager or office bearer of a society, to enter into a bond with two securities in a penal sum not to infringe any of the provisions of the ordinance. The amount of this penal sum may be fixed as the Registering Officer shall deem fit but shall not exceed 1000 Ticals.

VI. Registration may be refused to or withdrawn from any Society not complying with its obligations or formed or existing for unlawful purposes.

VII. Any society not registered or whose former registration has been withdrawn shall be an unlawful society.

VIII. Any society not applying for registration within one month from the time this Decree is issued shall be deemed an unlawful Society.

IX. An assembly of five or more persons is designated an unlawful assembly :

- (a.) if these persons are members of unlawful societies :
- (b.) if the common object of the persons composing such assembly is either : —
 - (1.) to resist any officer duly authorized thereto in the execution of any law or any legal process,
 - (2.) to commit any mischief or criminal trespass or other offences,
 - (3.) or by means of criminal force, to compel any person to do what he is not legally bound to do or to restrain him from doing what he is legally entitled to do.

X. When any of the banners, ensigns or writings of any society are found in the possession, custody or control of any person, it shall be presumed, till the contrary is proved, that he is a member of such society.

XI. No meeting of any Society registered under the Provisions of this Decree shall be held unless at least 24 hours notice thereof shall have been given by the Manager of the society to the Registering Officer, setting out the day, hour and place of the intended meeting and the object of the meeting or the business or things to be done thereat. The Registering Officer or any Police Officer authorised thereto by him shall have free entry and be allowed to attend every such meeting without hindrance. Every meeting held contrary to the provisions of this section shall be deemed an unlawful assembly, and any person preventing and obstructing any official as above authorized to attend such meeting shall be liable on conviction to a penalty not exceeding five hundred ticals or to imprisonment for any period not exceeding one year or to both.

XII. Any person managing or assisting in the management of an unlawful society shall be liable to imprisonment for a period not exceeding five years or to a fine not exceeding 2000 ticals or to both.

XIII. Any person being or acting as a member of an unlawful society, or attending an unlawful assembly, or continuing in it or corresponding therewith, or by contribution of money aiding or abetting the same, or by use of violence or threat of violence, inducing anybody to be a member of such society or assembly, shall be liable to imprisonment not exceeding 3 years or to a fine not exceeding 1000 ticals or to both.

XIV. The term of imprisonment may be extended to 4 years and the fine to 1500 ticals for those attending an unlawful assembly with any deadly weapon or with anything which, used as an offensive weapon, is likely to cause death.

XV. Whenever any crime or offence is committed by an unlawful assembly or by a member of an unlawful assembly in prosecution of the common object of that assembly or such as the member of that assembly knew to be likely to be committed in prosecution of that object, every member of that assembly is guilty of the offence.

XVI. All books, papers, documents, flags, ensigns and all moveable and immoveable properties, which there is reasonable cause to believe to belong to any unlawful society or to be in any way connected with the purpose of an unlawful society or assembly shall be confiscated.

XVII. Whenever by order of the competent authorities the registration is withdrawn from a society, the society shall be ipso facto dissolved, and its properties vest in the officer delegated by the competent Criminal Court.

This official under the supervision of the Chief Justice of the Criminal Court shall proceed to sell publicly all property of such society and after satisfying and providing for all debts and liabilities thereof, divide the surplus assets amongst its members.

XVIII. Prosecutions under this Act shall be entered by the Attorney General in the district of Bangkok or by the Governor in the Provinces who shall have the right to take up the prosecution.

Done at Bangkok on this 1st day of October 1897.

In execution of Art. III of the above decree Phya Indradhibodi Siharaj Rong Muang has been appointed Registering Officer of Secret Societies in Bangkok by Royal Decree dated October 16, 1897.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวปิยะนาถ ลิ้มสกุล
วัน เดือน ปี เกิด	14 มีนาคม 2516
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	8 ซอย 18 เลี่ 2 ถนนรามคำแหง 24 แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ 10250
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	-
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	-
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2532 สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า พ.ศ. 2536 ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ) คณะสังคมศาสตร์ เอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร พ.ศ. 2542 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) เอกประวัติศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ